

rapor

minority
rights
group
international

Azınlık hakları: Kıbrıs anlaşmazlığına yönelik çözümler

Nikolas Kyriakou ve Nurcan Kaya

Şehri bir bariyerle ikiye ayıran Yeşil Hattın adanın güney kesiminden görünüşü.

George Georgiou/Panos

Teşekkürler

Bu rapor için maddi kaynak Allan & Nesta Ferguson Charitable Trust, Commonwealth Foundation ve Lefkoşa'daki Amerikan Büyükelçiliği tarafından sağlanan eş finansman ile

birlikte Avrupa Komisyonu tarafından sağlanmıştır. Bu belgenin içeriğinden tümüyle proje ortakları sorumludur ve bu içerik hiçbir şekilde AB'nin görüşlerini temsil etmemektedir.

Bu rapor KISA'nın katkılarıyla hazırlanmıştır. KISA, ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve ayrımcılıktan arındırılmış, milliyet veya etnik köken, renk, inanç veya toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim veya başka bir farklılığa bakılmaksızın herkese eşit muamele edilen, geniş kapsamlı, çok kültürlü bir toplumun teşviki amacıyla 1998 yılında kurulmuş bir STK'dır. KISA çalışmalarını iki genel istikamete ve hedef gruba odaklanmaktadır: (a) Göçmenler, mülteciler ve sığınmacılar ve (b) genel anlamda Kıbrıs toplumu. Bu çalışmalar şunları kapsamaktadır: A. Göçmenlere, mültecilere ve sığınmacılara, sahip oldukları hakları öne sürebilmeleri ve topluma entegrasyonlarının ve tam katılımlarının kolaylaştırılabilmesi amacıyla ücretsiz hukuk hizmeti ve sosyal hizmetler, bilgi, destek, rehberlik ve arabuluculuk sağlamak için yürütülen bir destek sistemi. B. Toplumsal dışlanma, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık, ırkçılık, insan ticareti ve çok kültürlü bir toplumun yararları konularında Kıbrıs toplumunu duyarlı hale getirmek ve bilinçlendirmek amacıyla toplumsal müdahale. C. Kıbrıs'ta mevzuat, politikalar ve uygulamalar da dâhil olmak üzere göçmenlik ve sığınma ile ilgili çerçevenin reformu.

Bu rapor için yerel araştırmacılar Kıbrıslı Türk İnsan Hakları Vakfı'ndan Hukukçu Öncel Polilli ve Kıbrıs Kamu Yönetimi Akademisi (CAPA) Eğitim Sorumlusu Marios Michaelides tarafından kuzey ve güney Kıbrıs'ta mülakatlar gerçekleştirilmiştir. MRG ve KISA her iki araştırmacıya da katkılarından ötürü teşekkürü borç bilmekte ve ayrıca rapor için kendileri ile mülakat yapılmasını kabul eden kişilere de teşekkür etmektedir.

Bu rapor Joanna Hoare'un sorumluluğunda hazırlanmıştır. Yayın Koordinatörü: Kristen Harrison. Editör: Sophie Richmond. Çevirmenler: Andriana Kossiva (Rumca) ve Defne Orhun (Türkçe). Dizgi: Kavita Graphics.

Yazarlar

Nikolas Kyriakou İtalya Floransa'da bulunan Avrupa Üniversitesi Enstitüsü'nde (EUI) doktora öğrencisidir. Doktora araştırması, uluslararası hukukta zorla kaybedilme olgusuna odaklanmaktadır ve ayrıca aktif bir şekilde uluslararası insan hakları hukuku, Avrupa hukuku ve azınlık hakları hukuku konuları ile ilgilenmektedir. Leiden Üniversitesi'nden Avrupa Topluluğu Hukuku alanında bir hukuk yüksek lisans diplomasına ve EUI'den Uluslararası Hukuk, Avrupa Hukuku ve Mukayeseli Hukuk alanında bir hukuk yüksek lisans diplomasına sahiptir. Daha önce ulusal mevzuatın uyumunun değerlendirilmesiyle ilgili çeşitli projelerde ve araştırmalarda çalışmıştır, şu an bulunduğu üniversitede araştırma görevlisi olarak ve Kıbrıs'ta bir insan hakları avukatı olarak çalışmıştır.

Nurcan Kaya insan hakları –özellikle uluslararası insan hakları ve Avrupa Birliği hukuku kapsamında azınlık hakları, eşitlik ve ayrımcılık yasağı alanlarında– ve kadına yönelik şiddet konularında uzmanlaşmış bir hukukçudur. Essex Üniversitesi'nden uluslararası insan hakları hukuku alanında bir hukuk yüksek lisans diplomasına sahiptir. Daha önce İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde uzman/araştırmacı olarak ve Uluslararası Azınlık Hakları Grubu'nda (MRG) Ayrımcılık Karşıtı Hukukçu olarak çalışmıştır. Şu anda MRG'de Kıbrıs/Türkiye Koordinatörü olarak ve Global Dialogue'da Türkiye Fonu Direktörü olarak çalışmaktadır. Türkiye'de azınlık hakları ve uluslararası standartlar hakkında, tek başına veya başka yazarlarla birlikte raporlar ve makaleler kaleme almıştır.

© Minority Rights Group International 2011

Tüm hakları saklıdır

Bu yayında kullanılan malzemeler öğretim amacıyla veya ticari içerikli olmayan başka amaçlar için çoğaltılabilir. Raporun hiçbir bölümü telif hakkı sahiplerinin önceden açıkça izni alınmaksızın herhangi bir ticari amaç uğruna kullanılamaz. Daha fazla bilgi için lütfen MRG ile temasa geçiniz. Bu yayının CIP katalog kaydı British Library'den temin edilebilir.

ISBN 978 1 907919 08 4. Yayın tarihi Mart 2011. **Azınlık hakları: Kıbrıs anlaşmazlığına çözümler** MRG tarafından, çalışma konusunu oluşturan meselenin kamuoyu tarafından anlaşılmasına katkı olarak yayımlanmaktadır. Metin ve yazarın görüşleri, tüm ayrıntıları ve yönleriyle MRG'nin kolektif görüşünü temsil etmek durumunda değildir.

Azınlık hakları: Kıbrıs anlaşmazlığına yönelik çözümler

Nikolas Kyriakou ve Nurcan Kaya

İçindekiler

Kısaltmalar	2
Özet	3
Harita	4
Kıbrıs – tarih cetveli	5
Giriş	6
Yöntem	7
Kıbrıs'ın ve anlaşmazlığın tarihi	8
Kıbrıs'ta azınlıklar: Anayasal hükümler ve mevcut demografi	12
Uluslararası toplumun barış girişimleri	19
Süre giden müzakereler	21
Kıbrıs'taki azınlık gruplarının mevcut durumu	22
Kıbrıs ötesindeki barış süreçlerine azınlıkların katılımı	28
Sonuç	33
Tavsiyeler	35
Ek A	36
Notlar	37

Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliği	IRA	İrlanda Cumhuriyet Ordusu
ACT	Güven ve İşbirliği için Hareket Programı	JPU	BM/Interpeace Girişimleri Ortak Program Birimi
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı	KKTC	“Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti”
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	LGBT	Lezbiyen, gey, biseksüel ve transcinsel
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	MPTT	Kayıp Kişiler Görev Timi
AKEL	Kıbrıs Komünist Partisi	MRG	Uluslararası Azınlık Hakları Grubu
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi (Türkiye)	MSHS	Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
ANC	Afrika Ulusal Konseyi	NIWC	Kuzey İrlanda Kadın Koalisyonu
ASC	Sivil Toplum Meclisi	NPA	Ulusal Barış Anlaşması (Güney Afrika)
BM	Birleşmiş Milletler	STK	Sivil toplum kuruluşu
BMAB	Ulusal veya Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına İlişkin BM Bildirgesi	TMK	Taşınmaz Mal Komisyonu
CEH	Tarihsel Aydınlatma Komisyonu (Guatemala)	TMT	Türk Mukavemet Teşkilatı
ECRI	İrkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu	UAÇS	Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşme
EOKA	Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγώνατων – Kıbrıslıların Milli Mücadele Örgütü	UAD	Uluslararası Adalet Divanı
ICERD	Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme	UAYK	Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri
ICRC	Uluslararası Kızılhaç Komitesi	UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
		UNFICYP	Kıbrıs’taki Birleşmiş Milletler Barış Gücü

Özet

Kıbrıs'ta kırk yılı aşkın bir süredir devam eden anlaşmazlığın çözüme kavuşturulması yönündeki çabalara ortak bir özellik damgasını vurmaktadır: Adadaki azınlık gruplarından çoğunun varlığının tanınmaması ve bu grupların anlaşmazlık çözümü süreçlerine ve adanın gelecekteki statüsüne ilişkin planların hazırlığına dâhil edilmemesi şeklindeki sistematik ihmal. Bu tavır, hem kuzey hem de güney Kıbrıs'ta, birbiriyle çekişme halindeki Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk milliyetçilikleri söylemi içerisinde fiilen susturulan azınlıkların daha geniş anlamda ötekileştirilmesini yansıtmaktadır. Bu rapor, adanın her iki tarafındaki azınlık grupları temsilcileriyle yapılan mülakatların yanı sıra "Kıbrıs sorunu" etrafında geliştirilen geniş literatüre dayanarak, Kıbrıs'ta azınlıkların gelecekteki herhangi bir uzlaşma ve ayrıca adada sürekli barış, refah ve güvenliğin sağlanması açısından hayati bir rol oynadığını savunmaktadır.

Kıbrıs'taki azınlıkların hukuki durumu, adanın fiilen bölünmüş olması sebebiyle karmaşık bir nitelik taşımaktadır, ancak bölünme hattının her iki tarafındaki azınlık temsilcileri, azınlık olarak dilsel, kültürel ve dinsel haklarını kullanmalarına imkân vermeyen bir ortamdan bahsetmiştir.

Kıbrıslı Rumların egemenliğindeki Kıbrıs Cumhuriyeti'nde üç dini azınlık –Ermeniler, "Latinler" ve Maronitler– resmen Kıbrıs Rum toplumuna dâhil olma pahasına da olsa, Anayasa kapsamında tanınmış statüden yararlanmaktadır. Fakat güney Kıbrıs'taki diğer azınlıkların –Romanlar, adanın güney kısmında kalmayı tercih etmiş olan Kıbrıslı Türkler ve yeni göçmenler– statüsü hukuken tanınmamıştır. Son yıllarda bilhassa yeni göçmen gruplar açık ayrımcılığa ve düşmanlığa maruz kalmaktadır. Bu rapor için kendileriyle mülakat yapılan kişilerin çoğu, hangi haklara sahip olduklarından genellikle bihaber durumdadır ve menfaatlerinin korunması noktasında devlete pek güvenmediklerini ifade etmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hem Avrupa Birliği'nin (AB) hem de Avrupa Konseyi'nin bir üyesi olduğu ve dolayısıyla azınlık hakları ve ayrımcılık yasağı konusunda birçok ve birbiriyle örtüşen denetim usullerine tabi olduğu düşünüldüğünde, bu endişe verici bir durumdur.

Bir devlet olarak tanınmayan ve adanın Roman nüfusunun çok büyük bir kısmının yanı sıra, adaya

yerleşmiş bulunan Türkiye uyrukluların (Aleviler, Kürtler ve etnik Bulgarlar gibi azınlık gruplarına ait olanlar da dâhil olmak üzere) ve az sayıda Kıbrıslı Rum'un yurdu olan "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti"nde (KKTC) hiçbir azınlık grubu herhangi bir hukuki statüye sahip değildir. Bu durumu yansıtır biçimde "azınlık" kelimesinin Türkçede olumsuz anlamlar çağrıştırması sebebiyle, adanın kuzey kesiminde oluşturulan yasal çerçeve azınlıkların haklarının sağlanması bakımından tümüyle yetersizdir. Bunun yanı sıra, azınlık gruplarına mensup kişiler kültürel, dilsel ve dinsel kimliklerini bastırmalarına yol açan yoğun bir toplumsal baskı ile karşı karşıya kalmaktadır.

Bu rapor adadaki azınlıkların mevcut demografilerini resmetmekte; geçmişte başarısızlığa uğrayan barış süreçlerini değerlendirmekte; barış sürecinin azınlık meseleleriyle ilgili olarak karşılaştığı sorunları, beklentileri ve güçlükleri incelemekte; azınlıkların çözüme olumlu anlamda katkıda bulunabileceği yolları araştırmakta ve azınlık temsilcilerinin sesinin ulusal ve uluslararası düzeyde duyulması için bir fırsat sunmaktadır. Rapor son olarak aşağıdakileri de içeren bir dizi tavsiyeyi içermektedir:

Kıbrıs Cumhuriyeti'ne:

- Kendi yargı yetkisi altındaki tüm azınlık gruplarını resmen azınlık olarak tanımak ve bu gruplara tam ve kayıtsız yasal koruma sağlamak;

Kıbrıs Türk makamlarına:

- KKTC mevzuatını, fiili kontrolü altındaki topraklarda yaşayan tüm azınlıkların açıkça tanınmasını sağlayacak şekilde değiştirmek;
- Hâlihazırda başta Maronitler ve Kıbrıslı Rumlar olmak üzere azınlıklara uygulanan tüm kısıtlamaları kaldırmak için gerekli tüm tedbirleri almak;

BM'ye:

- Gelecekte gündeme gelecek çözümde, azınlıkların korunmasının iki toplumun müzakerelerinde ayrı bir gündem maddesi olarak koymak ve müzakereci taraflara BM'nin dünya girişimlerine dayalı demokratik süreçlere azınlıkların katılması ve azınlıkların korunması konusunda sahip olduğu ilgili tecrübe ve uzmanlığı sunmak.

Kıbrıs

Kıbrıs – tarih cetveli

1960: Eski bir Birleşik Krallık sömürgesi olan Kıbrıs Cumhuriyeti, bağımsız ve egemen bir devlet olarak ilan edilir. Türkiye, Yunanistan ve Birleşik Krallık bu devletin bağımsızlığının garantörleri olarak atanır. Anayasası güçlü bir iki-toplumlu karaktere sahiptir.

1963–4: Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı Makarios bir anayasa değişikliği için "13 nokta" olarak bilinen bir dizi teklif sunar. Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk liderler arasındaki güvensizlik halklar arasında kavgaya dönüşür ve Kıbrıslı Türkler tüm kamu görev ve makamlarından çekilir. Çok sayıda Kıbrıslı Türk, evlerini terk edip Kıbrıs toprakları içerisinde yerleşim bölgeleri oluştururlar.

1964: Birleşmiş Milletler (BM) Kıbrıs'taki Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nü (UNFICYP) kurar.

1964–9: Adada yer yer çatışmalar, her iki toplumdaki Kıbrıslılara yönelik rastgele öldürmeler, sabotaj eylemleri ve kayıplar bir korku atmosferi yaratır.

Kasım 1967: Geçitkale (Kofinou) bölgesinde iki topluluğa mensup silahlı gruplar arasında çatışmalar patlak verir.

Temmuz 1974: Yunan cuntasının desteklediği bir darbe ile Cumhurbaşkanı Makarios devrilir. Türkiye birkaç gün sonra Kıbrıs'a çıkartma yapar. Bu çıkartma Kıbrıs topraklarının yüzde 36'sından fazlasının işgaliyle sonuçlanır.

Şubat 1977: Cumhurbaşkanı Makarios ve Kıbrıs Türk toplumunun lideri Rauf Denktaş bağımsız, bağlantısız, iki-toplumlu bir federal cumhuriyet için çözüm arayışında bulunmak konusunda anlaşır.

Mayıs 1979: Cumhurbaşkanı Spyros Kyprianou ve Kıbrıslı Türklerin lideri Rauf Denktaş gelecek çözümün çerçevesini çizen 10 noktada anlaşır.

Kasım 1983: "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti" ("KKTC") ilan edilir. KKTC sadece Türkiye tarafından tanınmaktadır.

1989: İki toplum güven inşa edici bir dizi önlem üzerinde mutabakata varır.

1992: BM Genel Sekreteri Boutros-Boutros Ghali, gelecek çözüm için öneriler içeren bir "Fikirler Dizisi" sunar.

Haziran 1993: Avrupa Komisyonu Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği'ne (AB) üyelik başvurusu hakkındaki görüşünü açıklar.

1997: İki toplumun liderleri Kayıplar Komitesi'nin çalışmasının yeniden başlatılma yöntemleri üzerinde anlaşmaya varır.¹

Nisan 2003: KKTC tarafından seyahat özgürlüğü kısıtlamaları kısmen kaldırılır. On yıllarca iki coğrafi bölge birbirinden mutlak biçimde ayrı tutulduktan ve iki toplum arasında hiçbir temas kurulmadıktan sonra, adanın her iki tarafında yaşayan bazı sakinlerin, belirlenen kontrol noktalarından geçerek diğer tarafa geçebilmesi mümkün hale gelir.

Nisan 2004: Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm için BM'nin desteklediği bir plan ayrı ayrı referanduma sunulur: Kıbrıslı Rumların yüzde 76'sı bu plana karşı oy kullanırken, Kıbrıslı Türklerin yüzde 65'i lehte oy kullanır.

Mayıs 2004: Kıbrıs Cumhuriyeti AB'ye katılır.

Temmuz 2006: Cumhurbaşkanı T. Papadopoulos ve Kıbrıslı Türk lider M. Talat, iki tarafın, iki topluma da siyasi eşitlik tanıyan iki-bölgeli, iki-toplumlu bir federasyon için çözüm bulma taahhüdünü tekrarlar.

Nisan 2008: Lokmacı (Ledra) Caddesi geçişi açılır.

Eylül 2008: İki toplumun liderleri arasında BM himayesinde tam yetkili müzakereler başlatılır.

Ekim 2010: Limnitis kontrol noktası (Yeşil Hattın batı tarafında) açılır ve iki toplum arasında temas kolaylığı artırılır.

Kasım 2010: İki toplumun liderleri Demetris Christofias ve Derviş Eroğlu New York'ta BM Genel Sekreteri ile görüşür.

Giriş

Uluslararası Azınlık Hakları Grubu (MRG) tarafından Kıbrıs hakkında yayımlanan son rapor 1997 tarihli dir.² O tarihten bu yana, hem adadaki uzun süreli anlaşmazlık bakımından, hem de azınlıkların korunmasına ilişkin uluslararası hukuk rejiminde birçok gelişme yaşanmıştır. Aynı zamanda, dünyanın dört bir yanında önemli uyuşmazlıklar çözüme bağlanmış veya çeşitli çözüm süreçlerinden geçmektedir. Toplumların siyasi, ekonomik ve toplumsal kapasitelerini ve altyapılarını yeniden inşa etmek için anlaşmazlıklardan çıkış yolları bulmalarına yardımcı olunması amacıyla, geçiş dönemi adaleti gibi, disiplinler arasında kesişimlerin olduğu alanlar ortaya çıkmıştır.

MRG'nin Kıbrıs hakkındaki son raporundan bu yana geçen 13 yıl içerisinde kaydedilen iki büyük gelişmeden bahsedilebilir. Birincisi, 2000'lerin başında iki toplumun liderleri arasında Birleşmiş Milletler (BM) himayesinde gerçekleştirilen müzakereler BM'nin "Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm planı"nın ("Annan Planı" olarak bilinmektedir) Nisan 2004'te eş zamanlı olarak ve ayrı ayrı referanduma sunulmasıyla sonuçlanmıştır. Kıbrıslı Türklerin yüzde 65'i plan lehinde oy kullanırken, Kıbrıslı Rumlar planı yüzde 76 oyla reddetmiştir. İkincisi, referandum sonuçlarının açıklanmasından sonra bir haftadan kısa bir süre içerisinde, 1 Mayıs 2004'te Kıbrıs Cumhuriyeti dokuz başka ülke ile birlikte Avrupa Birliği'ne (AB) üye olarak kabul edilmiştir.

Bu önemli gelişme ve değişimlere rağmen, Kıbrıs sorunu çözülmemiş olarak durmaktadır ve bu sorunu çevreleyen faktörler zaman geçtikçe çoğalmaktadır. Her iki toplumda da demografik değişiklikler yaşanmaktadır; AB gibi yeni uluslararası aktörlerin aktif katılımı söz konusu

olmaktadır ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) Kıbrıs'taki anlaşmazlıktan doğan davalardaki içtihadını yakın tarihte değiştirmesi ile gözler önüne serildiği³ ve Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD) Kosova'nın Tek Taraflı Bağımsızlık İlanı hakkındaki yakın tarihte verdiği İstisnâ Görüşü ile işaretleri verildiği üzere,⁴ hukuki denge gitgide değişmektedir. Annan Planı'nın reddi sonrasında bir çözüm bulma süreci yeniden başlatılmıştır.

Uluslararası hukuk kapsamında, 1 Şubat 1998'de Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşme (UAÇS) yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşme azınlıkların korunmasına dair en kapsamlı tek uluslararası belgedir ve Avrupa ülkelerinde azınlıklara tanınan bir dizi hakkın ana hatlarını çizen birtakım maddeler içermektedir. Hâlihazırda, Andora, Belçika, Fransa, İzlanda, Lüksemburg, Monako, Türkiye ve Yunanistan haricinde Avrupa Konseyi üyelerinin çoğunluğu bu sözleşmeye taraftır.⁵

Bu gelişmeler ışığında, MRG bu raporda Kıbrıs'ın durumunu yeniden ele alarak, adada anayasal olarak ve anayasal zemin dışında tanınan azınlıkların mevcut demografisini resmetmekte; geçmişte başarısızlığa uğrayan barış süreçlerini değerlendirmekte; barış sürecinin azınlık meseleleriyle ilgili olarak karşılaştığı sorunları, beklentileri ve güçlükleri incelemekte; bu azınlık mensuplarının sesinin ulusal ve uluslararası düzeyde duyulması için bir fırsat sunmakta; mevcut statüko kapsamında etkili bir azınlık koruma rejiminin özelliklerini vurgulamakta; sorunun gelecekte kapsamlı çözümü içerisinde böyle bir rejimin taşıyacağı özellikleri ana hatlarıyla çizmekte ve azınlıkların böyle bir çözüme olumlu anlamda katkıda bulunabilmesinin yollarını araştırmaktadır.

Yöntem

Bu rapor Temmuz ile Ekim 2010 arasında gerçekleştirilen asli ve tali araştırmalara dayanmaktadır. Kıbrıs'taki bölünme hattının her iki tarafında yaşayan azınlık gruplarına mensup 29 kişiyle mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bu raporun odak noktasını Kıbrıs'taki göçmen gruplara mensup azınlıklar da dâhil olmak üzere etnik ve dinsel azınlıklar oluşturmakla birlikte, bu araştırmanın parçası olarak bir gençlik grubundan, bir kadın hakları grubundan ve lezbiyen, gey, biseksüel ve transcinsellerin (LGBT) haklarını temsil eden bir gruptan temsilcilerle de mülakat yapılmıştır. Azınlık grupları üyelerinin belirlenmesinde sadece bu grupların adadaki tarihsel varlıkları değil, aynı zamanda, adadaki iki temel topluluktan farklılık gösteren özelliklere sahip yeni, birleştirilmiş grupların oluşumunu da doğrulayan istatistiksel verilerin gözler önüne serdiği mevcut olgusal durumlar da dikkate alınmıştır. Ayrıca, araştırma ekibi adil bir toplumsal cinsiyet dengesi gözetmeye de özen göstermiştir. Ek A, kendileriyle mülakat yapılan kişilerin sayı, üyesi oldukları grup ve toplumsal cinsiyet bilgilerini sunmaktadır.

Aşağıda sayılan hususlara ilişkin olarak mülakat yapılanların görüşlerinin tam anlamıyla kavranabilmesi

için, soru listesi hazırlanırken de azami dikkat gösterilmiştir: Adadaki varlıkları; azınlıklar içi ve arası ilişkiler; Kıbrıs sorununa, bu sorunun çözümü beklentilerine ve kendi gruplarının bu süreçlerdeki rolüne ilişkin algıları ve mensubu oldukları grupların sahip olduğu hakların mevcut durumda ne derece korunabildiğine ilişkin görüşleri. Yerel araştırmacılar bölünme hattının her iki tarafındaki azınlık mensuplarıyla mülakat yapmış ve bu mülakatların sonuçlarını yazılı belgeler halinde derleyerek, nitelikli analizler için bu raporun başyazarlarına aktarmışlardır.

Bu asli araştırmanın yanı sıra, yazarlarca ilgili akademik yayınlara ilişkin bir literatür incelemesi de gerçekleştirilmiş⁶ ve ayrıca internet kaynaklı veritabanları ve çeşitli ulusal ve uluslararası kuruluşların ve sivil toplum kuruluşlarının (STK'lar) web siteleri taranmıştır. Bu sayede yazarların Kıbrıs sorununun tarihini tekrardan gözden geçirmesi, Kıbrıs'ta azınlık haklarıyla ilgili mevcut mevzuatın ve politikaların durumunu değerlendirmesi ve tartışma yaratması kaçınılmaz meseleler hakkında ilgili tarafların görüşlerinin usulünce yansıtılmasını sağlaması mümkün olmuştur.

Kıbrıs'ın ve anlaşmazlığın tarihi

Kıbrıs'ın iki ana topluluğu olan Kıbrıslı Rum ve Türklerin her ikisinin de adada uzun süreli bir varlığı bulunmaktadır. Kıbrıslı Rumlar kökenlerini ve Kıbrıs'taki varlığını M.Ö. 1000'lerin sonlarında adadaki Miken kolonilerine dayandırmaktayken, Kıbrıslı Türkler adanın Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetine geçtiği on altıncı yüzyıl sonundan bu yana adada bulunmaktadır. Hayli eski bir tarihe dayanan bu mevcudiyet sebebiyle, her iki taraftan da tarih kitaplarında ve kamusal söylemde adanın ulusal karakterine yönelik iddialar uzun süredir dile getirilmektedir. Örneğin, Kıbrıslı Rumların *Enosis*, diğer bir deyişle Yunanistan'la birleşme talebi 20. yüzyılın başında ortaya çıkmış ve Kıbrıslı Türklerin güçlü seçkinleri tarafından dillendirilen bir karşı taleple karşılanmıştır. Bu karşı talep, adanın statüsünde herhangi bir değişiklik meydana gelecek olursa, bunun adanın Türkiye'ye iadesi şeklinde olması gerektiğini öne sürmüştür. 1950'lerde bu iddia dönüştürülerek, esasen adanın iki coğrafi alana bölünmesini savunan *Taksim* başlığı altında ifade edilmeye başlanmıştır.

Osmanlı yönetimi altında geçen üç yüzyılı aşkın bir dönemin ardından, ada 1878'de Britanya'ya kiralanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesinin ve Lozan Antlaşması'nın (Yunanistan ile Türkiye arasında nüfus mübadelesi öngören) ardından, 1925 yılında, Birleşik Krallık Kıbrıs'ı resmen sömürge olarak ilhak etmiştir. İlhakın ardından, Rum Ortodoks Kilisesi'nin Osmanlı yönetimi altında sahip olduğu idari yetkileri elinden alınmış ve İngiliz sömürge idaresi yeni yerel organlara nüfusla orantısız sayılarda Kıbrıslı Türkleri atamayı yeğlemiştir. Ekim 1931'de bir Kıbrıslı Rum isyanı bastırılmış, bunun ardından *Palmerokratia* (İngiliz Vali Sir Richmond Palmer'in adından türetilen Palmerokrasi) olarak anılan otoriter bir kamu yönetimi dönemi yaşanmıştır. İngilizler tarafından 1948 yılında, adanın gelecekteki statüsü konusunu ele almak üzere Danışma Meclisi kurulması şeklinde ciddi bir girişimde bulunulmuştur;⁷ böylece Kıbrıslı Rumlar ile Kıbrıslı Türklerin birbirinden farklılık gösteren arzu ve çıkarları bir uluslararası platformda ilk kez resmen belgelenmiştir.⁸ Fakat Danışma Meclisi, *Etnark* rolünü –Kıbrıs Rum toplumunun ulusal ve dini liderliği– üstlenmiş bulunan Rum Ortodoks Kilisesi'nden sert bir muhalefet ve kınama ile karşılaşmıştır. Meclisteki Kıbrıslı Rum katılımcıların hemen hepsi taslak anayasa tekliflerine karşı oy

kullanırken, Kıbrıslı Türkler lehte oy kullanmıştır. İlginçtir ki, mecliste azınlık Maronit cemaatinden bir temsilci de yer almıştır. Danışma Meclisi'ndeki müzakerelerin çıkmaza girmesi, Kıbrıs sorununun çözümünde on yıllar boyu sürecek sonuçsuz müzakereler zincirinin başlangıcını oluşturmaktadır.

1954 yılında Yunan hükümeti "BM Genel Sekreteri'nin 'Kıbrıs'taki halka Birleşmiş Milletler himayesi altında eşit haklar ve halkların kendi kaderini tayin ilkesinin uygulanması' maddesini BM Genel Kurulu'nun 9. oturumuna taşımasını talep etmiştir".⁹ Bu başvuru Kıbrıs'taki *Etnarşi*'nin ve Yunanistan'daki kamuoyunun yoğun baskıları altında, Kıbrıs meselesine "uluslararası nitelik kazandırma" ve Birleşik Krallık'a adanın Yunanistan ile birleştirilmesi için Yunanistan ile iki taraflı bir düzenlemeye girişmesi yönünde baskı yapılması çabasıyla sunulmuştur. Yunanistan'ın BM'ye başvurma stratejisi, *Enosis* arzusu ile İkinci Dünya Savaşı sonrasında tüm dünyayı saran dekolonizasyon (sömürgeciliğin çöküşü) hareketi arasında bir bağlantı kurmayı amaçlıyordu.¹⁰ Bu stratejinin, başta Birleşik Krallık olmak üzere bölgedeki diğer devletlerin jeopolitik çıkarlarının doğru değerlendirilememesi nedeniyle son derece yanlış hesaplandığı anlaşılmıştır.¹¹

Yunanistan'ın BM'de başarısız olmasının ardından, 1955 yılında bir grup Kıbrıslı Rum "EOKA"yı (Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγροιστών – Kıbrıslıların Milli Mücadele Örgütü) kurmuş, EOKA sömürge yönetimine karşı dört koldan mücadeleye girişerek Kıbrıs isyanını başlatmıştır. EOKA'nın başında Başpiskopos Makarios ve Georgios Grivas Digenis bulunuyordu. EOKA'nın ana hedefi *Enosis* için mücadele etmektir – bu hedef o sırada Kıbrıs Komünist Partisi AKEL (1926'da kurulmuştur) tarafından paylaşılmamaktaydı. AKEL İngiliz ordusuna karşı doğrudan askeri bir mücadeleyi de reddetmekte, onun yerine siyasi eylemi desteklemekteydi. EOKA'nın kurulması ve mirası Kıbrıs Rum toplumu içerisinde bugün de halen canlılığını koruyan derin bir ideolojik ve siyasi bölünmeye işaret etmektedir. Sağcı Kıbrıslı Rumlar EOKA'yı özgürlük ve *Enosis* için savaşan simgesel bir direniş hareketi olarak görürken, çoğu AKEL'i destekleyen sol görüşlü Kıbrıslı Rumlar bu görüşü reddetmektedir.

Kıbrıslı Türkler arasındaki yaygın inanışların aksine, EOKA faaliyetlerini Kıbrıs Türk toplumuna yöneltmemiştir; başka bir deyişle toplumlararası

çatışmanın aracı olmamıştır.¹² İsyân sırasında hayatını kaybeden 29 Kıbrıslı Türk'ten 22'si İngilizler tarafından isyan karşıtı faaliyetlerinde kendilerine yardımcı olmak üzere oluşturulan bir güvenlik örgütünün üyesiydi. İsyân sırasında Kıbrıslı Rumların çoğu Kıbrıslı Türklere, Kıbrıs Rum toplumunun kaderine uyması gereken bir azınlık olarak yaklaşmıştır. Kıbrıslı Rum liderler kayıtsızlıktan paternalizme uzanan tavırlarıyla, adadaki diğer büyük bir toplumun varlığını ciddi biçimde dikkate almamıştır.

EOKA seferberliği sırasında hayatını kaybeden Kıbrıslı Rumların sayısı 218'dir ve 142 de Britanyalı yaşamını yitirmiştir.¹³ EOKA'nın anti-komünist niteliği, birçoğu AKEL yandaşı olan çok sayıda Kıbrıslı Rum'un öldürülmesini gayet iyi izah edebilmektedir. *Etnarşi* ve sağcı siyasi seçkinlerin önderliğinde ve Yunanistan'daki iç savaşın yaralarının iç politika üzerinde yarattığı etkiyle, EOKA ulusal *Enosis* söylemini tekeline almış ve partinin kuruluşundan beri sayıları hızla artmış bulunan AKEL'in destekçilerini yıldırma çalışmıştır. EOKA lideri Grivas'ın komünizme karşı beslediği derin düşmanlık da Kıbrıs Rum halkının bu kesimine karşı acımasız kirli bir savaş başlatılmasında rol oynamıştır. Aynı dönemde Türk tarafında da, Türk ordusunun desteğiyle TMT (Türk Mukavemet Teşkilatı) adlı bir paramiliter grup kurulmuştur. Bölünmenin her iki tarafındaki eğitim sistemleri de on yıllar boyunca iki örgütün üyelerini "kahraman" ve "özgürlük savaşçısı" olarak tanıtmak için uğraş vermiştir.

1959 yılında EOKA'nın mücadelesi, aktörlerden hiçbirinin açık bir zafere ulaşamamasıyla sona ermiştir. Kıbrıs Rum toplumu *Enosis*'e ulaşmayı başaramamış, Kıbrıs Türk toplumu ise sağlam bir siyasi duruş sağlamayı veya ada toprakları üzerinde etkin bir kontrol elde etmeyi başaramamıştır. İngilizler adada iki bağımsız üs karşılığında Ortadoğu'da stratejik konuma sahip bir sömürgeci vazgeçmek zorunda kalmıştır.

Kıbrıs 1960 yılında egemen ve bağımsız bir devlet olarak ilan edilmiş ve kısa bir süre sonra BM'ye üye olarak kabul edilmiştir. Birleşik Krallık, Yunanistan ve Türkiye arasındaki Londra-Zürih antlaşmaları yeni kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'ne adadaki iki toplumun birbiriyle çekişen menfaatleri arasında bir denge kurmaya çalışan bir Anayasa bahşetmiştir. Anayasa, vatandaşlığın iki toplumdan (diğer bir deyişle Rum ve Türk) birine mensup olma temeline dayanarak verilmesini ve bu iki toplumun üyelerinin resmi kuruluşların idaresine ve kamu görevlerine sabit yüzdeler temelinde atanmasını öngörmektedir. Anayasanın iki-toplumlu karakteri, kamu hizmetleri (örneğin, Kıbrıslı Rumlar ve Türkler sırasıyla yüzde 70 ve 30 oranında kamu görevlisi olarak atanmaktaydı) ve kamu işleri bakımından da kendini göstermekteydi. Sistem içinde birçok fren ve denge mekanizması öngörülmüştü; bunlar arasında, sayıca daha

küçük olan Kıbrıs Türk toplumunun çıkarlarının korunmasını amaçlayan, Kıbrıslı Türk Cumhurbaşkanı yardımcısına tanınan veto yetkisi ve Temsilciler Meclisi'nde birçok konuda getirilen çifte çoğunluk şartı da yer almaktaydı. Bu raporun bir sonraki bölümünde ele alınacağı üzere, üç dini azınlık grubu olan Maronitler, Ermeniler ve Latinlerden (Roma Katolikleri)¹⁴ iki hâkim toplumdaki birine mensup olmayı seçmeleri istenmiştir. Adadaki varlıkları uzun bir geçmişe dayanan Romanlar ise Anayasa dışında bırakılmıştır.

Üç dini azınlık grubuna yönelik bu hukuki düzenlemenin başlıca yansıması, bu grupların anayasal olarak tanınan iki toplumdan birine katılmak zorunda bırakılması olmuştur. Bu durum, söz konusu grupların siyasi yaşama katılımının sadece nüfusun hâkim kesimleri aracılığıyla dolaylı olarak yürütülmesi anlamına gelmekteydi ki bu da kaçınılmaz olarak bu grupların marjinalize edilmelerine yol açacaktı. Bu özelliklerinden dolayı Anayasayı, bünyesindeki yetki paylaşımının dinamikleri sadece doğrudan Anayasaya dâhil edilmiş grupların müzakeresi sonucu oluşan uzlaşısıyla değil, başta Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık olmak üzere, yabancı menfaat sahiplerinin son derece etkili rolü üzerinden de şekillendirilen "önceden belirlenmiş bir koalisyon" düzenlemesi olarak nitelendirmek uygun olur.

Bu türden bir Anayasanın işleyebilmesi için iyi niyet ve karşılıklı güven ön koşuldur. Bunlar mevcut olmadığından, yönetimdeki Kıbrıslı Rum ve Türk seçkinlerle zehirlenmiş toplumlararası ilişkiler arasında birçok sorun ortaya çıkmıştır.¹⁵ 1963 yılında Cumhurbaşkanı (ve Başpiskopos) Makarios "13 nokta" olarak bilinen bir Anayasa değişiklikleri teklifi sunmuştur. Bu teklifin ana hamlesi, Kıbrıs Türk Cumhurbaşkanı yardımcısının veto hakkının ve Temsilciler Meclisi'ndeki çifte çoğunluğun kaldırılması ve ayrıca Kıbrıslı Türklerin kamu hizmetinde ve güvenlik kuvvetlerindeki temsiliyet oranının gerçek nüfus oranlarını yansıtmak amacıyla aşağıya çekilmesiydi. Makarios'un "13 noktası" "1960 tarihli anayasal ve siyasi düzenlemelerin temel taşı oluşturulan toplumsal dengeyi bozarak 1960 Anayasası'nı [kökten değiştirme]" yönünde bir girişim olarak sert biçimde eleştirilmektedir.¹⁶

1963 yılının sonlarına doğru, Kıbrıslı Rumlar tarafından iki Kıbrıslı Türk'ün öldürülmesinin ardından, bağımsızlığın ilanından beri ilk toplumlararası savaş patlak vermiştir.¹⁷ 1963 yılına ayrıca Kıbrıs halkının ve Lefkoşa şehrinin ikiye bölünmesi de damgasını vurmuştur: 25.000 Kıbrıslı Türk kendi toplumlarının kontrolündeki yerleşim bölgelerine taşınmış ve Kıbrıslı Türk memur ve kamu görevlilerinin tümü görevlerinden çekilmiştir. Bu noktada Kıbrıs Türk toplumu, Kıbrıs Cumhuriyeti'ndekilere paralel olarak, ondan ayrı idari yapılar kurmaya başlamıştır.¹⁸ Buna cevap niteliğindeki

Kıbrıs Rum politikası, dışarıyla tüm iletişimlerini ve yardımları keserek Kıbrıslı Türklerin yaşadığı yerleşim bölgelerini tecrit etmeye yönelmiştir.

Barikatların öte tarafında ise, Kıbrıslı Türk liderler Kıbrıslı Türklere acımasız bir şiddet uygulayarak ve Kıbrıslı Rumlarla her türlü sosyal ve ekonomik ilişkilerini yasaklayarak sert bir disiplin getirmişlerdir. Her iki tarafın liderleri de diğer grubu kendi toplumlarının gözünde canavarlaştırmayı başarmış ve nüfusun etnik çizgiler ve coğrafi bölünme ile birbirinden ayrılmasını sağlamıştır. Çatışma 1964 yılı boyunca artarak sürmüştü ve Kıbrıs'ın kuzeybatısında yer alan Mansur-Erenköy (Mansoura-Kokkina) bölgesine Türkiye tarafından bombardıman düzenlenmesine yol açmıştır. ABD destekli Acheson planı gibi üçüncü şahısların arabuluculuk çabaları bir anlaşma getirmemiş, ancak ABD Başkanı Johnson Türkiye tarafından yapılacak bir askeri müdahaleyi son dakikada önlemiştir.¹⁹ 1967 yılında Geçitkale (Kofinou) bölgesinde bir başka kriz patlak vermiş ve bir kez daha iki taraf arasında geniş çatışmalara yol açmıştır.

1967'de Yunanistan'da bir askeri cunta seçimle başa gelmiş bulunan hükümeti devirmiş ve Kıbrıs'ta daha sonra meydana gelen olaylarda başrol oynayacak bir diktatörlük kurmuştur. 1968-1974 arasındaki dönemde iki toplum devletin anayasal meseleleri üzerinde bir anlaşmaya varmak amacıyla müzakereler başlatmıştır. Kıbrıs Türk tarafı içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi tecrit neticesinde baskı altında kalarak "13 nokta"ya paralel değişiklikleri kabul etmiştir. Aynı zamanda, Yunan cuntası, eski EOKA lideri Grivas tarafından kurulmuş yasadışı bir örgüt olan ve bir dizi terörist saldırı gerçekleştiren "EOKA B"yi tam anlamıyla desteklerken, Makarios'a karşı düşmanca bir tutum geliştirmiştir.²⁰ 15 Temmuz 1974'te cunta, "EOKA B"nin aktif katılımıyla Kıbrıs'ta bir darbe sahneye koymuş ve sekiz günlüğüne anayasal olmayan bir rejim kurmayı başarmıştır.

Türkiye, garantörlük sıfatıyla ve anayasal düzenin yeniden tesisi gerekçesiyle, 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs'a çıkarma yapmıştır. O tarihten beri Kıbrıs Cumhuriyeti topraklarının yüzde 36'sı işgal halindedir. Bu işgalin yarattığı sonuçlar trajik olmuştur: Her iki topluma ve azınlıklara mensup yüz binlerce vatandaş ülke içinde yerlerinden edilmiş; önceki yıllarda meydana gelen olaylara birçok cinayet, tecavüz ve kayıp eklenmiş ve adanın iktisadi yaşamı yerle bir olmuştur. BM Güvenlik Konseyi yabancı askeri müdahalenin derhal sona erdirilmesini talep eden 353 sayılı Kararı kabul etmiştir.²¹ Bu arada, Kıbrıs'ta cunta tarafından kurulan kukla hükümet, tıpkı Yunanistan'daki cunta gibi yıkılmıştır.

Kıbrıslı Rumlar bu yeni durumla karşı karşıya kalınca politikalarında bir dönüş gerçekleştirerek federal devlet biçiminde bir çözüme ulaşma çabasıyla müzakerelerde bulunmayı kabul etmiştir. 1977 ve 1979 yıllarında Kıbrıs

Rum ve Kıbrıs Türk tarafları arasında iki üst düzey anlaşmaya varılmıştır. İlk anlaşma şu şekildeydi:

"1. Bağımsız, bağlantısız ve iki-toplumlu bir Federal Cumhuriyet arayışındayız.

2. Her bir toplumun idaresi altındaki topraklar, ekonomik uygulanabilirlik veya üretkenlik ile toprak mülkiyeti esasları ışığında görüşülmelidir.

3. Seyahat özgürlüğü, yerleşim özgürlüğü, mülkiyet hakkı gibi ilkesel meseleler ve diğer hususi konular, iki-toplumlu federal sistem temelinde ve Kıbrıs Türk Toplumunu yönünden uygulamada doğabilecek birtakım güçlükler dikkate alınacak şekilde müzakereye açıktır.

*4. Merkezi federal hükümetin görev ve yetkileri, Devletin iki-toplumlu karakterine saygı göstererek ülkenin birliğini koruyacak şekilde olacaktır."*²²

Kısacası, iki toplum o tarihten bu yana, içerisinde siyasi yönden eşit olacakları iki-bölgeli, iki-toplumlu²³ bir cumhuriyetle neticelenecek bir çözüm arayışındadır.²⁴ Önerilen bu çözümle, gelecekte federal bir devlet içerisinde iki kurucu devlet oluşturulacaktır. Bu kurucu devletler, birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek egemen ve uluslararası kişiliğine halel getirmeksizin, kendi coğrafi bölge sınırları içerisinde birçok yetki kullanabileceklerdir.

Bu raporun ilerleyen kısımlarında ele alınacağı gibi geçen 36 yıl boyunca uluslararası toplumun bu meseleyi çözüme yönündeki çaba ve girişimleri farklı biçimler almıştır. Bu zamana kadar, söz konusu çabalar hiçbir seferinde elle tutulur bir sonuca ulaşmamıştır, zira her bir girişim anlaşmazlığın taraflarından en az biri tarafından reddedilmiştir. Ancak bu girişimler olası bir gelecek çözümünün özelliklerini içeren bir çekirdek çerçeve oluşturulmasıyla neticelenmiştir. Bu çerçeve kapsamında iki toplum kendi bölgelerini/kurucu devletlerini yönetme hakkına sahip olurken, merkezi yönetim de ekonomiden, dış ilişkilerden ve savunma konularından sorumlu olacaktır. İki yasama organı oluşturulacaktır: Bunlardan ilki toplumların siyasi eşitliğini yansıtmak için eşit sayıda Kıbrıslı Rum ve Türk'ten oluşacak; ikincisi ise toplumların fiili büyüklüklerini meclise yansıtmak için toplumların nüfus oranlarına göre oluşturulacaktır. Sıkı anayasal ve kurumsal fren ve denge mekanizmaları sayıca daha küçük olan toplumu koruyacak ve muhtemel çıkmazların önlenmesi ve nihayetinde çözüme bağlanması için bir uyumsuzluk çözüm mekanizması yürürlüğe konacaktır. Ayrıca, federal devletin tek bir egemenliğe, uluslararası kişiliğe ve vatandaşlığa sahip olması da kararlaştırılmıştır.

15 Kasım 1983'te "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti" (KKTC) ilan edilmiştir.²⁵ BM Güvenlik Konseyi 541²⁶ ve 550²⁷ sayılı Güvenlik Konseyi Kararlarıyla bu ilanı kınamış ve geçersiz olduğunu beyan etmiştir. 1990 yılında Kıbrıs

Cumhuriyeti AB'ye üyelik için başvuruda bulunmuş ve 1993'te Avrupa Komisyonu'ndan lehte bir Görüş elde etmiştir. Bundan 12 yıl sonra, BM Genel Sekreteri Kofi Annan iki lidere bir plan sunmuş; bu plan daha sonra çeşitli değişikliklere uğramıştır. Planın beşinci versiyonu 24 Nisan 2004'te iki ayrı referanduma sunulmuştur.

2004 yılında Annan Planı'nın reddedilmesinden bir hafta sonra, Kıbrıs başka dokuz devletle birlikte AB'ye katılmıştır. Bu düzeyde bir örgüte üye olması, çözümün nihai özelliklerini etkileyecek somut bir çerçeve sunması yönünde, henüz gerçekleşmemiş umutlar yeşertmiştir.

Üç dini azınlık grubuna ilişkin olarak, azınlıkların gelecekteki statüsüne dair geniş kapsamlı hükümler içeren tek öneri 2004 Annan Planı'ydı. Bu olumlu gelişmeye karşın, müzakere sürecinde azınlık üyelerine bizzat danışılmamıştır.

Bu rapor için kendisiyle görüşülen ve iki-toplumlu bir kadın örgütünü temsil eden bir Kıbrıslı Rum olan Maria Hadjipavlou "Kıbrıs sorununun bir 'endüstri' haline geldiği ve mevcut statükonun devamında çıkarı olanların bulunduğu" şeklinde düşüncelerini dile getirmiştir. Bu zorlu anlaşmazlığa ilişkin olarak yapılan yerinde bir gözlem, Kıbrıs'ta hiçbir zaman iki toplumun bir arada yaşamasına yönelik kararlı bir politik-ideolojik çabanın

sarf edilmemiş olmasıdır. Aksine, her iki hâkim toplumun seçkinleri, Rum veya Türk, etnik bakımdan arı bir Kıbrıs hayalindedir. Dolayısıyla, yaşayabilir bir çözüme ulaşılabilmesi için siyasetin milliyetçi söylemden kurtarılması gerekmektedir. Dahası, sadece Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk toplumları arasında dengeye dayalı bir federasyon da yeterli olmayacaktır. Gereken şey, vatandaşların ön planda yer aldığı ve onların çoklu kimliklerini bünyesinde barındıracak çoğulcu bir demokrasidir.²⁸ Kıbrıs'ta yeni bir vatandaşlık tasarlanırken, evrensel olarak tanınan hakların yanı sıra gruplara dayalı olarak farklılaştırılmış haklar da tanınmalıdır. Gerçekten de, adadaki iki ana toplum kendileri için sert ve kalıplaşmış ulusal kimlikler şekillendirmişlerdir ve bu kimlikler aşırılıklara taşındığında kaçınılmaz olarak bu toplumlar arasında çatışmalara yol açmaktadır. Bu kimlikler aynı zamanda azınlık gruplarının kimliklerinin dışlanmasına da hizmet etmektedir. Çoklu kültürel kimliklerin tanınması talebi LGBT haklarını savunan bir STK'yı temsil eden, bir Kıbrıslı Rum olan Yoryis Regginos'un şu sözlerinde de yankı bulmaktadır: "Kıbrıs'ın kendi kimliğini kaybetmeden, fakat aynı zamanda kimliğinin esiri de olmadan ilerlemenin bir yolunu bulacağını umuyorum."

Kıbrıs'ta azınlıklar: Anayasal hükümler ve mevcut demografi

Uluslararası hukuk kapsamında azınlıkların tanımı

Bugüne dek, kimlerin azınlık oluşturduğuna dair uluslararası hukukta kabul gören belirli ve mutlak bir hukuki tanım bulunmamaktadır. 1930 yılında Milletlerarası Daimi Adalet Divanı, azınlığı şu şekilde tanımlamıştır:

*“belirli bir ülke veya yerde yaşayan, dayanışma duygusu içerisinde bir ırk, din, dil ve geleneğe sahip olan, kendi geleneklerini koruma, kendi ibadet biçimlerini muhafaza etme, çocuklarının ait oldukları ırkın ruhu ve geleneklerine uygun biçimde eğitilmesini ve yetiştirilmesini sağlama amacıyla hareket eden ve karşılıklı olarak birbirine yardımcı olan insanlar grubu.”*²⁹

Daha yakın bir tarihte, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin (MSHS) 27. maddesi hakkında yorum yapan İnsan Hakları Komitesi şu ifadeleri kullanmıştır:

*“27. madde bir taraf Devlet içerisinde ‘var olan’ azınlıklara mensup kişilere haklar öngörmektedir. Bu maddede öngörülen hakların niteliği ve kapsamı göz önüne alındığında, ‘var olan’ teriminin ifade ettiği sürekliliğin derecesinin belirlenmesi önem arz etmemektedir... Yani, bir Taraf Devlet içerisinde bu tür azınlıklar oluşturan göçmen işçilerin veya hatta ziyaretçilerin bu hakları kullanma hakkı bulunmaktadır... Belirli bir Taraf Devlette bir etnik, dinsel veya dilsel azınlığın varlığı o Taraf Devlet tarafından verilecek bir karara bağlı değildir, nesnel kriterler tarafından tespit edilmelidir.”*³⁰

Günümüzde, evrensel ve bölgesel hukuki belgeler, devletlerin azınlıkların korunmasını ve ayrımcılık yasağını güvence altına alma yükümlülüğüne atıfta bulunmaktadır. Temel uluslararası hukuk belgeleri arasında MSHS³¹ ve Ulusal veya Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına ilişkin BM Bildirgesi (BMAB)³² yer almaktadır. Kıbrıs da aşağıda belirtilen birçok bölgesel antlaşma ve sözleşme ile bağlıdır:

- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS);³³
- Ayrımcılığı genel olarak yasaklayan ve bağımsız olarak düzenleyen AİHS'nin 12. Protokolü;
- Avrupa Konseyi UAÇS;³⁴
- Bölgesel veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı;³⁵
- Irk veya etnik kökenine bakılmaksızın kişiler arasında eşit muamele ilkesinin uygulanmasına dair 2000/43/EC sayılı AB Direktifi;³⁶ ve
- AB Temel Haklar Şartı.³⁷

Farklı bir dinsel, etnik veya dilsel kimliğe sahip olan, bu kimliği muhafaza etmek isteyen, toplum içerisindeki diğer gruplardan sayıca daha küçük olan ve hâkim konumu bulunmayan bir grubun azınlık olarak tanımlanabileceği geniş kabul gören bir husustur.³⁸ BM İnsan Hakları Komitesi'ne göre, bir grubun azınlık olup olmadığı nesnel kriterlere dayanılarak tespit edilir yani bir azınlığın varlığı herhangi bir devletin kendi topraklarında azınlıkların varlığına karar vermesine bağlı değildir.³⁹ Buna ilaveten, azınlık üyelerinin söz konusu devletin vatandaşları olması da şart değildir. Bu ölçütlere dayanılarak, Kıbrıs'ta Kıbrıs Anayasası tarafından tanımlanan (aşağıda ele alınan) üç dini grubun yanı sıra birçok azınlık bulunduğu savunulabilir.

Azınlıklar uluslararası standartlar tarafından ve herhangi bir devlette korunan tüm hakları kullanma hakkına sahiptir. Bu gruplar ile toplumun geri kalanı arasında eşitlik sağlanması amacıyla, azınlıklara farklı kimlikleriyle ilişkilendirilen hususi haklar tanınmaktadır. Azınlıkların temel haklarından bazıları şunlardır:

Kendi kimliğini tanımlama hakkı: Bu hak azınlıkların kendi farklı kimliklerini ifade etme hakkını ve “azınlık” olarak anılmayı veya anılmamayı seçme hakkını içermektedir. Kıbrıs'taki azınlık gruplarına yapıldığı gibi, farklı grupları kendilerini temsil etmeyen bir kimliği seçmeye zorlamak, azınlıkların kendi kimliklerini ifade etme hakkına aykırıdır. Kendi kimliğini tanımlama hakkı ayrıca, Kıbrıslı azınlıkların kendilerini sadece dinsel değil, farklı “etnik” gruplar olarak tanımlama hakkını da güvence altına almaktadır.

Farklı kimliklerini muhafaza etme hakkı: Azınlıklar kendi kültür, dil ve dinlerini özel ve kamusal alanlarda, hukuka aykırı veya demokrasi dışı herhangi bir

kısıtlamaya tabi olmaksızın uygulama hakkına sahiptir. Devletler azınlıkların kültürel haklarını kullanmasını ve bu hakların korunmasını sağlamak için, gerektiğinde finansman sağlanması da dâhil olmak üzere, tedbirler almakla yükümlüdür. Bu tedbirler arasında temel eğitim sistemlerinde, dini teamüllerde, medyada, siyasette ve örgütlenmelerde, dini ibadet ve dini kurumlar kurma özgürlüğünde azınlık dillerinin kullanılması da yer almaktadır.⁴⁰ Kıbrıs açısından bağlayıcılığı bulunan bu uluslararası standartlara göre, tüm dini gruplara kendi dini kurumlarını kurma hakkının tanınıp güvence altına alınmasını sağlamak için tedbirler alınması gerekmektedir. Örneğin, Kıbrıs bağlamında, Alevi mezhebine mensup kişilere ibadethane olarak Cemevi kurma hakkı tanınıp güvence altına alınmalı ve Budistler tapınak kurulabilmelidir. Kürtler ve Bulgarlar gibi dilsel gruplar açısından da kendi dillerini öğrenme ve konuşma hakkının güvence altına alınması gerekmektedir.

Kamusal katılım hakkı: Bu hak azınlıkların yerel ve ulusal seviyede kamusal işlere katılma ve başta kendi haklarını ilgilendiren konularda olmak üzere genel olarak karar alma süreçlerinde yer alma hakkını içermektedir. Ayrıca, azınlıkların kendi kurumlarını kurma ve birbirleriyle ulusal ve uluslararası seviyelerde iletişim ağı kurma hakkını da gerektirmektedir.⁴¹ Bu hak Kıbrıs'ın, resmen tanınmış azınlıkların karar alma süreçlerine etkin katılımını sağlamak ve bunun yanı sıra diğer azınlıkların da yerel ve ulusal düzeyde yönetim organlarında temsil edilmeleri için katılımlarını sağlamak amacıyla başkaca tedbirler almasını gerektirmektedir.

Eşitlik hakkı – ayrımcılık yasağı: Azınlıklar hukuk önünde eşitlik ve devlet tarafından güvence altına alınmış tüm haklardan yararlanma hakkına sahiptir.⁴² Bu hak devletlere olumlu ve olumsuz yükümlülükler getirmektedir: Herkesin hukuk önünde eşitliğinin sağlanması yükümlülüğü ve gerektiğinde geçici tedbirler de alarak tüm haklardan eşit biçimde yararlanılmasının sağlanması yükümlülüğü.⁴³ Buna ek olarak, AB mevzuatı tüm üye devletlerin, ayrımcılığı tanımlayan ve yeterli telafi yolları sağlanması amacıyla etkili mekanizmalar kuran ayrımcılık karşıtı kapsamlı kanunlar çıkartmasını ve devlet politikasını izleyerek, araştırmalar gerçekleştirerek ve ayrımcılık mağdurlarına yardım sağlayarak eşitlik sağlanmasına yönelik devlet politikası geliştirilmesinde bir rol oynayacak eşitlik kurumları oluşturmasını şart koşmaktadır.⁴⁴ Kıbrıs'taki duruma ilişkin olarak, Kıbrıs'ın kuzey kesiminde ayrımcılık yasağına dair kapsamlı bir mevzuat çıkartılmalı ve bu mevzuatın uygulanmasını izlemek üzere bağımsız bir organ tesis edilmelidir.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin azınlıklar meselesine yaklaşımı

Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası iki-toplumlu niteliğe sahiptir: Kıbrıs Cumhuriyeti vatandaşlarının ya Kıbrıs Rum ya da Kıbrıs Türk toplumlarından birine mensup olduğunu kabul etmesi gerekmektedir.⁴⁵ Anayasa metninin hiçbir yerinde “azınlıklar” ifadesi yer almamaktadır,⁴⁶ ancak “dini gruplar” şu gruplar olarak tanınmaktadır:

“Kıbrıs'ta ikamet eden, aynı dini inanca sahip ve aynı mezhebe mensup olan veya aynı dinin yetkisine tabi olan, bu Anayasa yürürlüğe girdiği tarihte sayıları bini aşan ve bu tarihte bunlardan en az beş yüzü Cumhuriyet'in vatandaşı olan.”⁴⁷

Bu çerçeve dâhilinde, Kıbrıs Anayasası'nın yasal hükümleri kapsamında tanınan üç dini grup Ermeniler, Latinler ve Maronitler'dir ve bu grupların üçünün de adada uzun süreden beri süregelen tarihsel bir varlığı bulunmaktadır. Romanlar 1960'taki bağımsızlık öncesinden beri ayrı bir grup olarak bulunmalarına rağmen resmi olarak tanınmamaktadır. Bu grup Kıbrıs toplumunda ötekileştirilmiş olmaya devam etmiştir ve durumları ancak yakın bir zamanda gündeme gelmiş bulunmaktadır.⁴⁸

Bu anayasal düzenleme sorunludur ve UAÇS Danışma Komitesi tarafından bugüne dek Kıbrıs Hakkında düzenlenen Görüşlerinin üçünde de eleştirilmiştir. Danışma Komitesi 2001 tarihli Görüşünde, Kıbrıs Rum toplumuna mensup olmayı tercih eden azınlık grupları üyeleri bağlamında şu yorumda bulunmuştur:

“bir dini gruba mensup olan herkes, birey olarak, bu gruptan çıkma hakkına da sahiptir. Fakat kişi bunu yaptığında ancak diğer topluma, yani Kıbrıs Türk toplumuna mensup olmayı seçebilmektedir. Danışma Komitesi, Anayasa'nın 2. maddesi tarafından öngörülen bu gibi düzenlemelerin, Çerçeve Sözleşme'nin bir ulusal azınlığa mensup herkesin kendisine bu yönde muamele gösterilmesini veya gösterilmemesini özgürce tercih etme hakkına sahip olacağını dile getiren 3. maddesiyle bağdaşmadığı kanaatindedir.”⁴⁹

Danışma Komitesi 2007 tarihli Görüşünde de aynı eleştiriyi yinelemiş ve bu yükümlülüğün halen yerine getirilmemiş olması nedeniyle derin endişe duyduğunu dile getirmiştir.⁵⁰ Komite tarafından isabetli bir şekilde şu gözlemlerde bulunulmuştur:

“Kıbrıs'ta yürürlükte olan sistemde, siyasi entegrasyon kültürel topluluklar aracılığıyla yürütülmektedir;

vatandaşların birey olarak siyasi kurumlara katılımı bir kültürel toplulukla arasındaki bu bağlılık yoluyla gerçekleşmektedir. Bu durum çağdaş uluslararası azınlık haklarının önemli bir yönüyle, yani insanların bir kültürel grupta özdeşleştirilip özdeşleştirilmeme konusunda özgür olması gerektiği fikri ile çelişmektedir.”⁵¹

Gerçekten de, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tüm vatandaşlarının iki toplumdan birine katılma yükümlülüğü altında bulunduğu mevcut sistem, günümüzde ayırt edici etnik, dinsel, kültürel ve dilsel bağlılıklarına ve belirli bir gruba ait olup olmama tercihlerine bakılmaksızın vatandaşlığa, yurttaşlık ödevlerine ve kişi haklarına ilişkin olarak benimsenen yaklaşımları yansıtmayan 1960 tarihli düzenlemedeki geçmişten kalma artık bir sistemdir.

Mevcut sistem Kıbrıs'taki diğer azınlık gruplarını da dikkate almamaktadır. Yukarıda bahsi geçen üç dini grup dışında, ne Kıbrıs Cumhuriyeti'nde ne de KKTC'de Kıbrıs hukuku kapsamında başka hiçbir grup azınlık olarak kabul edilmemektedir. Güneydeki Kıbrıslı Türkler ve kuzeydeki Kıbrıslı Rumlar kendine özgü (*sui generis*) azınlıklar olarak addedilmektedir. Bununla ifade edilmek istenen şey, iki grubun, zorla yerinden edilmeleriyle ilintili sebeplerden ötürü, var oldukları toplumsal bağlam içerisinde kendilerini sayıca daha düşük bir konumda bulmuş olmasıdır. Bunun yanı sıra, geçtiğimiz 30 yıl içerisinde Kıbrıs'ın demografik özelliklerini hayli değiştiren göçlerle de azınlık grupları ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bu gruplar da anayasal olarak tanınmayan azınlık kategorileri kapsamına girmektedir.

Bu anayasal çerçevede dışında, Kıbrıs Cumhuriyeti, Danışma Komitesi'ne sunduğu Devlet Raporlarında şu hususu net biçimde dile getirmiştir:

“Toplumlar'a ve 'dini gruplar'a atıfta bulunan... ve bunlardan hiçbir şekilde 'azınlıklar' veya 'ulusal azınlıklar' olarak bahsetmeyen Kıbrıs Anayasası dışında, 'ulusal azınlık' terimine ilişkin bir tanım içeren veya grupları 'ulusal azınlık' olarak adlandıran hiçbir ulusal Kanun bulunmamaktadır.”⁵²

Ayrıca şu ifadeyi de kullanmıştır:

“Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşme 'ulusal azınlıklar' kavramına dair hiçbir tanım içermediğinden, her bir sözleşmecî taraf Çerçeve Sözleşme'yi hangi ulusal azınlıklara uygulayacağını seçebilecektir.”⁵³

Daha ayrıntılı belirtmek gerekirse, Kıbrıs'taki göçmen akımına bağlı olarak “yeni” azınlıklar yaratılması olasılığı konusunda Kıbrıs, UAÇS'nin kapsamının geleneksel etnik

azınlıklar dışındaki grupları içine alacak şekilde genişletilebilmesini reddetmektedir.⁵⁴

Anayasal olarak tanınan azınlıklar

Maronitler, Ermeniler ve Latinler ilgili anayasa hükümleri uyarınca “dini gruplar” olarak tanınan üç gruptur. Bağımsızlık tarihinde Maronitler 2752, Ermeniler 3628 ve Latinler 2000 kişi şeklinde sayılmıştır.⁵⁵ Bağımsızlığın hemen ardından ve anayasal düzenlemelere paralel biçimde,⁵⁶ bu dini grupların ya Kıbrıs Rum ya da Kıbrıs Türk toplumuna “katılma” tercihinde bulunması gerekmiştir.⁵⁷ Üç grup da Kıbrıs Rum toplumuna katılmayı seçmiştir.

Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın 109-111. maddelerinde, tanınan dini gruplarla ilgili bir dizi hüküm yer almaktadır ve bunlardan biri de Cemaat Meclislerinde temsil edilme hakkıdır.⁵⁸ 1963 yılından sonra yaşanan siyasi gelişmeler sırasında, her iki toplumun Cemaat Meclisleri işe yaramaz hale gelmiş ve Kıbrıs Rum Cemaat Meclisi'nin yetkileri Temsilciler Meclisi'ne ve Eğitim Bakanlığı'na devredilmiştir.⁵⁹ Günümüzde, üç dini gruptan her biri Temsilciler Meclisi'ndeki temsilcisi olarak birer kişi seçebilmektedir. Grupların temsilcilerinin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin her türlü kamu makamına grubun görüşlerini sunma hakkı bulunmaktadır.⁶⁰ Ancak Temsilciler Meclisi'nde oy kullanmaları veya konuşma yapmaları mümkün değildir ve kendilerine etkili bir siyasi yetki verilmediğinden, bugün itibarıyla rolleri önemsizleştirilmiş görünmektedir. Maronit grubun temsilcisi Antonis Hadjirossos'un bu rapor kapsamında mülakat yapılırken, grubunu etkileyen konular hakkındaki kararların kendisine danışılmadan alınıyor olmasından duyduğu üzüntüyü dile getirmiş olması dikkat çekicidir. Hadjirossos daha ayrıntılı biçimde şu ifadeyi kullanmıştır:

“Azınlık hakları konusunda yapılması gereken çok şey var. Parlamento üyesi olmama rağmen, oy kullanmama izin verilmiyor. Daha önce cemaat meclisinde bir konumuz vardı, fakat kaldırıldı. Bizi parlamentoya hiçbir hak vermeksizin yerleştirdiler. Parlamentoda oy kullanma veya konuşma yapma hakkımız yok. Anayasaya göre, Maronitleri ilgilendiren bir idari işlem olduğunda benim görüşümü almaları gerekiyor, fakat bunu hiç yapmıyorlar. Parti politikası güdüyorlar. Temsilciye söylemeden iş yapıyorlar.”

Maronitler⁶¹

Maronitler yedinci yüzyılda özerk bir Kilise olarak kurulmuş bulunan ve Roma Katolik Kilisesi'nce tanınmış

bir mezhebin bir parçasını oluşturmaktadır. Sekizinci ve on üçüncü yüzyıllar arasında Maronit gruplar Kıbrıs'a kaçmışlardır. Maronit Kilisesi Ruhani Meclisi Maronit başpiskoposu seçmekte ve Papa da bu seçimi onaylamaktadır. Bu ismin kökeni Ortadoğu'ya, bugün Suriye ile Lübnan'ın bir parçasını oluşturan bir bölgeye dayanmaktadır ve günümüzde kuzey Kıbrıs'taki Kormacit (Kormakitis) bölgesinde Maronitler halen Kıbrıslı Maronit Arapçası konuşmaktadır. Bu dil Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından Bölgesel ve Azınlık Dilleri Avrupa Şartı kapsamında tanınmış bir dildir.⁶² Bu grup kendi farklı adet, kültür ve geleneklerini muhafaza etmek için büyük çaba göstermektedir.

1974'ten önce, Maronitlerin yüzde 90'ı adanın kuzeybatı kıyısındaki dört köyde yaşamaktaydı. Çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşmaktaydı ve bazıları büyük toprak sahipleriydi. Türkiye'nin işgalinden sonra bu grubun yüzde 80'i ülke içinde yerlerinden edilmiş, geri kalanı ise Kıbrıs'ın kuzey kesiminde kalmıştır. Kuzeyde yaşayan Maronitlerin sayısı 1997 yılı itibarıyla 170'e düşmüş,⁶³ 2010'da ise 133'e kadar inmiştir.⁶⁴ Grubun bugün toplam nüfusu 6000 olarak tahmin edilmektedir.⁶⁵ Maronitler, dini kimliklerinin yanı sıra, farklı bir etnik ve dilsel kimliğe de sahip oldukları düşüncesindedir.⁶⁶

Bu grubun karşı karşıya kaldığı temel sorunlar, adanın kuzey kesiminde yaşayan Maronitlerin yaşam koşullarının kötüleşmesi ve kuzeyde resmen etnik azınlık olarak tanınmaması ile ilgilidir. Adanın güney kesiminde resmen seçilmiş Maronit temsilcisi Antonis Hadjirossos, mülakatında "geniş Kıbrıs Rum toplumu, cemaati[mi] yavaş yavaş asimile ediyor" ifadesini kullanmıştır. Maronit çocukların yıllarca, hiçbir azınlık dilinin öğretilmediği Kıbrıs Rum okullarına devam etmesiyle sorun daha da ağırlaşmaktadır. Kıbrıs'ın güney kesiminde yaşayan bir Maronit olan George Skordis şundan yakınmaktadır:

"[Cemaatimin] Maronitler için önemli bir dini mekân olan, Kormacit bölgesindeki Aya Marina kilisesine erişimi bulunmuyor. Ayrıca, Maronitlerin askere gitme yükümlülüğü de bir problem oluşturuyor, çünkü Maronitler askerliği fazlasıyla Rum ve fazlasıyla Ortodoks buluyor. Irkçılıktan korkuyoruz."

Bu sorunların yanı sıra, Maronitlerin ateşkes hattından geçmek konusunda, başka kimsenin bunu yapamadığı zamanlarda dahi belirli bir özgürlüğe sahip olması sebebiyle Maronitlere Kıbrıslı Rumlarca kuşkuyla yaklaşılmaktadır. Ayrıca, Maronitler Kıbrıslı Türkler tarafından da Kıbrıslı Rumların tarafını tutar biçimde algılanmaktadır. Maronit azınlığın her iki taraftan da epey bir baskı altında olduğu açıktır ve "Hki Fi Sanna" (Haydi dilimizi konuşalım) adlı bir STK'nın üyesi olan Chrystalla Tsoutsouki'nin kendi cemaat üyeleri hakkında şu umudu

dillendirmesi hiç de şaşırtıcı gelmemektedir: "Gelecekte Maronit olduklarını söylerken utanmasınlar istiyorum."

Ermeniler

Ermeniler Kıbrıs'a ilk kez altıncı yüzyılda yerleşmiş⁶⁷ ve ardından gelen yüzyıllar boyunca cemaat büyümüştür.⁶⁸ Ancak Kıbrıs'a doğru esas göç dalgası 1915-23 Ermeni soykırımının ardından gerçekleşmiştir.⁶⁹

Kıbrıs bağımsızlığı sırasında, o sırada sayısı 3628 olarak ölçülen Kıbrıslı Ermeniler ağırlıklı olarak Lefkoşa'nın Kıbrıs Türk kesiminde, bugün ateşkes hattı olan bölgeye yakın bir yerde yaşamaktaydı. 1963 yılının sonlarında Kıbrıslı Rumlar ile Kıbrıslı Türkler arasında şiddet olayları patlak verdiğinde güney kesime taşınmak zorunda kalmışlar; Kıbrıs Cumhuriyeti burada onlara kiliselerini ve okullarını inşa etmeleri için toprak vermiştir.

Güncel tahminler, tümü adanın güney kesiminde olmak üzere Kıbrıs'ta yaşayan Ermenilerin sayısını 2600 ile 3500 olarak ifade etmektedir.⁷⁰ Merkezi Lefkoşa'da bulunan ve Kilikya Katolik Patrikhanesi'ne bağlı Kıbrıs Ermeni Kilisesi'nin bir yerel piskoposu bulunmaktadır.⁷¹ Ermenice, Bölgesel ve Azınlık Dilleri Avrupa Şartı kapsamındaki bir dildir⁷² ve Kıbrıs'taki Ermeniler günlük yaşamlarında Rumca konuşmaya meyilli olsa da, dini ritüellerde Ermenice kullanımı sürdürülmektedir.⁷³

Bu grubun daha geniş anlamda bir etnik azınlık olarak algılanmasına imkân veren dilsel, kültürel ve tarihsel bir kimliği bulunmaktadır.⁷⁴ Temsilciler Meclisi'ndeki Ermeni temsilci Vartkes Mahtesyan, egemen dilin Rumca olduğu bir ortamda Ermenicenin çok az kişi tarafından konuşuluyor olması nedeniyle cemaatinin dilsel kimliğinin muhafazası konusunda derin kaygılarını ifade etmiştir. Ayrıca, Ermenilerin Türkiye işgali altındaki bölgelerde çok sayıda malları bulunduğunu, fakat işgal sebebiyle bunlardan yararlanamadıklarını da dile getirmiştir. Ermeni cemaatinin bir başka endişesi, Lefkoşa'daki Melkonyan Enstitüsü'nün kapatılmasıdır. Ermeni Genel Hayırsever Cemiyeti'nden (Armenian General Benevolent Fund) gelen kaynağın kesilmesine dek bu okul Ermenice ortaöğretim sağlamak ve cemaat üyelerinin eğitiminde başlıca bir rol oynamaktaydı.⁷⁵

"Latinler"

Roma Katoliklerinin –resmen Latinler olarak bilinmektedir– varlığı on ikinci yüzyıla ve haçlı seferleri zamanına dek dayanmaktadır. 1196 yılında Katolik Kilisesi adadaki varlığını resmen tesis etmişti ve Ortodoks Kilisesi'nden önce gelmekteydi. Kıbrıs'ın 1571'de Osmanlılar tarafından fethinin ardından Katolik Kilisesi'nin resmi rolü sona erdirilmiş, fakat çeşitli kökenlere sahip Katolikler kimi zaman refah kimi zaman da çöküş dönemleri yaşayarak adada kalmayı sürdürmüşlerdir.

1960 yılında bu grup Kıbrıs Rum toplumuna katılmıştır ve o tarihten beri Temsilciler Meclisi'nde bir temsilcileri bulunmaktadır. Bu grubun aynı zamanda bir dini lideri, Genel Latin Papazı (General Vicario of the Latins) ve bir Papalık Elçisi de (Nuncio) bulunmaktadır. 1991 yılında resmi nüfusları 250 kişi gözükürken, bizzat cemaat tarafından yürütülen araştırma bu sayının 900'e yakın olduğunu göstermektedir.⁷⁶ Bugün ise adada daimi olarak ikamet eden Roma Katoliklerinin toplam sayısı 7000'dir. Daimi ikametgâhları bulunmayan AB vatandaşları da eklendiğinde bu sayı 13.000'e varmaktadır.⁷⁷ Bu cemaatin kökenleri yukarıda bahsi geçen tarihsel köklere dayanan geleneksel çekirdek grubu Rumca konuşmaktadır.

Roma Katoliklerinin birçoğu, gruplarına verilen "Latin" adının kimliklerini tam anlamıyla yansıttığı düşüncesinde değildir.⁷⁸ Onun yerine, grubun resmi isminde Roma Katolikliği şeklindeki temel özelliklerinin yansıtılmasını talep etmektedirler.⁷⁹ Latin Cemaati Gençlik Örgütü başkanı Sophie Tsouris, Kıbrıs'ın güney kesimindeki eğitim sisteminin açıkça Ortodoks merkezli olduğunu, bu nedenle de Katolikliğin tamamen yok sayıldığını vurgulamıştır. Bu nokta, Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki eğitim sisteminin, daha kapsayıcı bir yurttaş kimliğini dışladığı, Rum kimliğini teşvik ettiği ve bu konuda hiçbir esnekliğe izin vermediği düşüncesinde olan birçok görüşmeci tarafından işaret edilen bir husustur. Adanın kuzey kesiminde de, herkes için Türk kimliğini teşvik eden benzer bir eğitim politikası güdülmektedir.

Herkes bu görüşte değildir. Latin cemaati resmi temsilcisi Benito Antonio Mantovani cemaatin haklarına saygı gösterildiğini ve dini haklarını kullanmak yönünden hiçbir sorun veya engel bulunmadığını dile getirmiştir. Bu temsilci ayrıca, Temsilciler Meclisi'ndeki rolünün cemaat üyelerinin taleplerini gözetmek olmasına karşın, kendisini cemaat üyelerinin siyasi temsilcisi olarak değil de, dini grubun üyeleri ile hükümet arasında kendilerini ilgilendiren konular hakkında bağlantı halkası olarak tanımlamış ve resmi görevini olduğundan önemsiz göstermiştir.

Anayasa kapsamında tanınmayan azınlıklar

Kıbrıs'ın güney kesiminde yaşayan Kıbrıslı Türkler

Kıbrıs Cumhuriyeti hükümeti adanın güney kesiminde ikamet eden Kıbrıslı Türkleri azınlık olarak tanımamaktadır. Aynı zamanda, güneydeki Kıbrıslı Türk cemaati de adada bir azınlık oluşturduğu fikrini uzun süredir reddetmektedir. Buna rağmen, bu raporun

amaçları bakımından, Yeşil Hattın güneyinde ikamet eden Kıbrıslı Türklerin sayıca düşük konumu, grubun farklı özellikleri ile birleştiğinde, bu grubu "kendine özgü (*sui generis*)" bir azınlık saymak için yeterli öğelerdir.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kontrolü altındaki bölgelerde az sayıda Kıbrıslı Türk daimi olarak ikamet etmektedir. 2009'da Kıbrıs Cumhuriyeti seçmen kütüğüne kayıtlı 548 Kıbrıslı Türk bulunurken,⁸⁰ aynı bölgede yasal olarak çalışan Kıbrıslı Türklerin sayısı ise 2149'du.⁸¹ Danışma Komitesi şu tespitte bulunmuştur:

*"Adayı bölmeye devam eden anlaşmazlık sebebiyle, iki topluma ilişkin anayasal düzenlemeler tam anlamıyla uygulanmamaktadır ve Hükümet kontrolü altındaki topraklarda yaşayan Kıbrıslı Türklerin çoğu kendilerini siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak tecrit edilmiş ve ötekileştirilmiş bir halde bulmaktadır. Keza, Rumcanın yanı sıra Türkçeye de resmi dil statüsü tanıyan anayasal hükümler uygulanmamaktadır."*⁸²

Güney kesiminde yaşayan bir Kıbrıslı Türk olan Şener Yusuf, herhangi bir kamu idaresi şubesine başvurması gerektiğinde görüşlerini özgür biçimde ifade etmekten korktuğunu ve karşılaştığı güçlükleri dile getirmiştir.

Kıbrıs'ın kuzey kesiminde yaşayan Kıbrıslı Rumlar

Kuzeyde ikamet eden Kıbrıslı Rumlar açısından da aynı hususlar geçerlidir. 1974 işgalinin ardından, Kıbrıs'ın kuzey kesiminde 20.000 Kıbrıslı Rum kalmıştır. Zaman geçtikçe bu sayı, büyük oranda yetkililer tarafından uygulanan sistematik taciz, ayrımcılık ve zulüm politikası yüzünden azalmıştır. AİHM, *Kıbrıs v. Türkiye* adlı devletlerarası başvuruda 3, 9, 10, 11, 13. maddelere yönelik ihlaller, 1 No'lu Protokol'ün 1. maddesi ile 1 No'lu Protokol'ün 2. maddesine yönelik süregelen ihlaller tespit etmiştir.⁸³ Bugün itibarıyla kuzey kesimde ikamet eden Kıbrıslı Rumların sayısı 454'ten azdır.⁸⁴

Romanlar

Romanlar adanın kamusal yaşamında uzun zamandır ötekileştirilmiş durumdadır. Bağımsızlığın ardından Romanların sayısı 502 iken, herhangi bir kaynağa dayanmamakla birlikte günümüzde bu rakamın 1000'i bulduğu tahmin edilmektedir. "Resmi olarak ne güneydeki Kıbrıs Cumhuriyeti ne de tanınmayan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) Romanları ayrı bir etnik azınlık grubu olarak tanımaktadır; Romanlar Kıbrıslı Türkler olarak addedilmektedir."⁸⁵ Ancak sosyal bakımdan ayrı bir etnik grup kabul edilmektedir.

Danışma Komitesi'ne sunduğu raporlarında Kıbrıs Cumhuriyeti şu ifadeyi kullanmıştır:

“elde net rakamlar bulunmamakla birlikte, Hükümet’in kontrolündeki bölgede 620-650 Kıbrıslı Çingenenin [sic.] yaşadığı tahmin edilmektedir.”⁸⁶

Romanlar 1960 yılından beri, üyelerinin 1974’ten sonra adanın kuzeyine taşınmayı tercih etmesi sebebiyle Kıbrıs Türk toplumuna ait sayılıyorsa da, iç hukuk düzenindeki resmi statüleri halen netliğe kavuşmamış durumdadır.

“Bunun, öncelikle Kıbrıslı Romanların Türkçe konuşmasından ve ikinci olarak da din bakımından Müslüman olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ancak Kıbrıs Türk toplumunda “Kurbet/Gurbet” olarak bilinen Kıbrıslı Romanların kendilerine ait “Kurbetçe” adlı yazısız bir dilleri bulunduğu da belirtilmelidir. Görüldüğü kadarıyla zaman içerisinde Kurbetçe’nin yerini Türkçe almıştır. Kıbrıslı Romanların geniş bir kesimi, Türkiye’nin işgal ettiği bölgede yer alan Güzelyurt (Morphou) ve Gazimağusa (Famagusta) illerinde yerleşmiş bulunmaktadır. Son on yıl içerisinde, çok sayıda Kıbrıslı Roman işgal altındaki bölgede ayrımcılığa uğradıklarını ve istihdam olanaklarının azlığını öne sürerek bölünme hattını aşır Hükümet kontrolündeki bölgeye geçmiş bulunmaktadır. Bunlar Limasol kentinde ve Baf (Paphos) Bölgesi’ndeki Poli (Polis) kenti yakınlarında yerleşmiş bulunmaktadır. Yetkili makamlar Kıbrıslı Romanlar için istihdamın yanı sıra barınma, sağlık hizmeti, para yardımı ve çocukları için okul sağlamaktadır.”⁸⁷

2001 yılında AİHM, *Kıbrıs v. Türkiye* adlı devletlerarası başvuruda, Roman azınlığa mensup kişilerin Türk kuvvetlerince işgal edilmiş bölgelerde insan hakları ihlallerine uğradığını tespit etmiştir. Danışma Komitesi tarafından üstüne basarak belirtildiği üzere, Roman azınlığa etnik aidyetlerini özgürce ifade etme şansı tanınmamaktadır.⁸⁸

Bu azınlık grubunun karşı karşıya olduğu temel güçlükler barınma, eğitim, işsizlik ve toplumun geri kalan kesiminin hoşgörüsüzlüğüdür. Bölünme hattının her iki tarafındaki Roman görüşmeciler –ki isimlerinin gizli tutulmasını istemişlerdir– Kıbrıs Türk toplumuna aidiyet hislerini özel olarak vurgulamış ve farklı özellikleri üzerinde durmamışlardır. Ayrıca, her iki tarafta yetkili makamlarla ilişkilerinde yaşadıkları saygısızlığın ve bariz ayrımcılığın altını çizmişlerdir. 1990’larda Kıbrıs’ın kuzeyinde, kendi kimliğini tanımlama hakkını savunan, Çingene yerine *Gurbet* olarak adlandırılmayı talep eden ve Kıbrıs Türk toplumu içerisinde farklı bir grup olarak özel statüleri konusunda ısrar eden hayli bilinen bir Roman hareketi bulunmaktaydı. Bu hareketin ön safalarında sanatçılar, gazeteciler, öğretmenler ve diğer “başarılı” *Gurbet* isimler yer almaktaydı.

Göçmenler

Türkiye’nin 1975’ten beri sürdürdüğü kolonileştirme politikası adanın kuzey kesimine Türkiye’den çok sayıda göçmenin gelmesine sebep olmuştur. Bu göçmenlerin adadaki varlığı hassas bir siyasi mesele oluşturmaktadır; bu nedenledir ki, şu anda Kıbrıs’ta ikamet eden Türk göçmenlerin sayısının tam olarak saptanması güç gözükmektedir. Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından sunulan bilgiler bu göçmenlerin sayısının şu anda 162.000 olduğunu, Kıbrıslı Türklerin sayısının ise 1974 yılında 116.000 iken bugün 88.100’e düştüğünü belirtmektedir.⁸⁹ Başka kaynaklar farklı rakamlar sunmaktadır: Oslo Barış Araştırmaları Enstitüsü tarafından hazırlanan bir rapor “şu anda kuzey Kıbrıs’ta ikamet eden anavatan kökenli KKTC vatandaşlarının toplam sayısı[nı] 32.000 ila 35.000 artı çocuklar” şeklinde ve “Türk kökenli geçici mukimlerin (vatandaş olmayan) toplam sayısı[nı] ise (2005 yılı için) 102.000 civarı” şeklinde tahmin etmektedir.⁹⁰ Bugün itibarıyla Türkiye’den gelen göçmenlerin ikinci ve üçüncü nesil torunları olan ve kendilerini Kıbrıslı addeden gençlerin var olduğu ve bu durumun, kimin Türkiye’den gelen bir göçmen olarak sayılacağı konusunda her iki tarafın ileri sürdüğü rakamlar üzerinde elbette ki etkisi bulunduğu belirtilmelidir. Türkiye’den gelen bazı göçmenlere KKTC makamları tarafından “vatandaşlık” hakları tanınmış bulunmaktadır ki bu durum Kıbrıslı Türklerin şu anda yerleşimcilerden daha az sayıya sahip olması gibi bir paradoks yaratmaktadır. Ayrıca, yine Türkiye’den Kıbrıs’a göç etmiş Kürtler, Türk kökenli Bulgarlar ve Aleviler de bulunmaktadır.

Türkiye’den göçün yanı sıra, AB üyesi başka ülkelerden de göçler olmaktadır ve hatta geçtiğimiz yirmi yıl içerisinde bu göçler gözle görülür oranda artmıştır. Temel göçmen grupları arasında diğer AB ülkeleri vatandaşları (2009’da 72.264)⁹¹ ve başta Filipinliler, Sri Lankalılar, Filistinliler, İranlılar ve Ruslar olmak üzere üçüncü ülkelerin uyrukları (2009’da hep birlikte 65.597) yer almaktadır.⁹² 11 Kasım 2010’da düzenlenen bir basın toplantısında İçişleri Bakanı, Kıbrıs’ın güney kesiminde ikamet eden göçmenlerin toplam sayısının 100.000 civarında olduğunu; bunlardan 66.000’inin ikamet izninin bulunduğu ve yarısı kadarının ev hizmetlisi olarak çalıştığını dile getirmiştir. Ayrıca, adada ikamet eden 97.645 AB vatandaşı bulunduğu da değinmiştir.⁹³

Kıbrıs Cumhuriyeti göç meselesini, kaynaklarını zorlayan bir ulusal güvenlik tehdidi olarak görmektedir.⁹⁴ Bu bağlamda, Danışma Komitesi şu uyarıda bulunmuştur:

“hoşgörüsüzlüğe, ırkçı söylemlere ve ayrımcılığa karşı bilhassa savunmasız durumda bırakılan yabancıların durumu ciddi kaygı uyandırmakta ve acil tedbir gerektirmektedir.”⁹⁵

Ve:

Yetkililer tarafından yabancıların (yasal göçmenler, yasadışı göçmenler ve sığınmacılar) korunması için pek az şey yapılmaktadır ve [Danışma Komitesi] bu kişilerin durumunun ciddi kaygı uyandırdığı kanaatindedir... Danışma Komitesi, sığınmacıların bilhassa alıkonma, sığınma başvurusuna erişim, geri gönderilmekten korunma, adli yardıma erişim ve polislin kendilerine yönelik davranışları bakımından içinde buldukları durumdan endişe duymaktadır.”⁹⁶

Göçmen gruplar adanın iki tarafında da benzer güçlükler ve engellerle karşılaşmaktadır. Kıbrıs'ın kuzey kesiminde Aleviler –İslamiyet'in Alevi Şii mezhebine bağlı olanlar– uzun zamandan beridir, ibadetlerini gerçekleştirebilmeleri için KKTC'nin kendilerine bir “Cemevi” (ibadethane) temin etmesini veya inşası için maddi destek sağlamasını talep etmektedir. Bu talep yerine getirilmemiştir. Aleviler ayrıca, Sünni İslam eğitiminin Alevi inancıyla örtüşmemesi nedeniyle okullarda din eğitimi verilmesine karşı çıkmaktadır. Alevilerin dini kimliği şüphelere yol açmakta ve KKTC “vatandaşlığını” elde etmelerinde sorunlar yaşamalarına sebep olmaktadır.

Kuzey Kıbrıs'ta yaşayan Türk kökenli Bulgarlar, kamusal alanda Bulgarca konuşmamaları yönünde toplumsal baskı yaşamaktadır. Türk kökenli bir Bulgar olan Emin Yıldırım'ın şu sözleri sarf etmiştir: “Bulgarca konuşmak istiyoruz, fakat toplumsal baskı yüzünden Bulgarca konuşmaya çekiniyoruz... Bulgarca konuşursak insanlar bizim Türk olmadığımızı düşünebilir.”

Aynı durum Kürt kökenli kişiler bakımından da geçerlidir. Kürt topluluğunun yaşlı üyeleri Türkçe konuşamadıkları için kamusal hizmetlere erişim konusunda güçlükler yaşamaktadır. Bunun yanı sıra, Kürtler başka sorunlarla da karşılaşmaktadır. Kuzey Kıbrıs'ta polis Kürtlerin sosyal ve siyasi toplantıları gibi toplu faaliyetlerini izlemektedir ve Kürt görüşmeciler Newroz'u kutlayamadıklarını bildirmişlerdir.⁹⁷ Kıbrıs'ın kuzey kesiminde yaşayan bir Kürt kadın olan Fatma Demirel şunları söylemiştir:

“Hatırlıyorum da, düğünlerde beş yıl öncesine kadar Kürtçe şarkı söyleyemezdik. Polis, düğün sahiplerini Kürtçe müzik gruplarını yasaklamakla tehdit ediyor. 1990'larda bir düğün sırasında Türkiye'den gelen müzik grubunun üyelerini gözaltına almaya geldiler. Düğünlerimizde sivil polis bile olur. Newroz kutlamalarında polis arabaları hep devriye gezer. Kürtçe şarkı söylerken veya dans ederken polis bizi kaydetmeye başlıyor ve bir sürü insan bundan korku duyuyor.”

Bu rapor için mülakat yapılan Kürt grupların üyeleri, sivil toplum kuruluşları kurmak istediklerinde örgütlenme özgürlüklerini ihlal eden ciddi sorunlarla karşılaşmışlardır.

Aynı zamanda, Yeşil Hattın güneyindeki daha yeni göçmen grupları da bir dizi ciddi sorun yaşamaktadır.⁹⁸ Kıbrıs Rum toplumu içerisinde büyükçe gruplar oluşturan Bulgarlar ve Ruslar çalışma alanında özellikle ayrımcılığa uğramaktadır. Bu raporun amaçları doğrultusunda kendisiyle mülakat yapılan bir Bulgar olan Kalin Pavlov, arkadaşlarının aynı işte çalışan Kıbrıslılarla eşit ücret almadığı şeklinde temel bir sorundan bahsetmiştir.

Kıbrıs aynı zamanda, insan ticareti bakımından da hedef ülke konumundadır ve bu insanların birçoğu sonuç olarak eğlence endüstrisinde veya ev işlerinde çalışmak durumunda kalmaktadır.⁹⁹ Bir Rus görüşmeci olan Anna Zobnina kabarelerdeki “aktrislerin”¹⁰⁰ karşı karşıya kaldığı ağır koşullara işaret etmiştir. Bu görüşmecinin görüşleri, *Oxana Rantseva v. Kıbrıs ve Rusya* davasında AİHM'nin verdiği yakın tarihli kararda yer alan tespitlerle desteklenmektedir.¹⁰¹ Kıbrıs'a getirilen Sri Lankalı işçiler çoğu zaman işverenlerinin sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getirmediğini görmektedir. Bir Kıbrıs vatandaşı ile evli Sri Lankalı bir kadın olan Malkanthi Papageorgiou, kendisiyle aynı ülkeden olup da Kıbrıs'a esas olarak işçi olarak çalışmaya gelenlere polis ve hastane yetkilileri tarafından kötü muamele edildiğini ve bu insanların kendilerine dini amaçlarla bir mekân sağlamak konusunda güçlük çektiğini dile getirmiştir.

Uluslararası toplumun barış girişimleri

1978 ile 2004 yılları arasında anlaşmazlığa bir son verilmesi için beş ciddi girişimde bulunulmuştur.¹⁰² Bu girişimler ağırlıklı olarak BM tarafından desteklenmiş ve BM iki toplum arasında geniş bir yelpaze oluşturan meselelere ilişkin farklı görüşler arasında köprü kurmak için çok vakit ve çaba sarf etmiştir. Belirtmek gerekir ki, yalnızca BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından hazırlanan 2004 Planı'nda azınlıklarla ilgili hükümler yer almaktaydı. Ancak bu planda bile, önceki tüm planlar bakımından olduğu gibi, Kıbrıs'ta yaşayan azınlıklar istişare süreçlerine katılmaya veya tavsiyeler sunmaya davet edilmemiştir.

İlk plan üç ülkenin adıyla anılan –Amerika, Britanya ve Kanada– ve 12 nokta planını formüle eden 1978 “ABC planı”ydı. Bu plan 1974'ten sonra çözüm için genel bir çerçeve sunan ilk kapsamlı girişimdi ve her bir toplumun kendi bölgesini idare edeceği bir federal devlet yaratılmasını öngörmekteydi. Merkezi yönetimin dışişleri, savunma, para birimi ve merkez bankası, telekomünikasyon, göç ve sivil havacılık konularında özel yetkileri olacaktı. Federal yasama üzerinde ortak veto yetkisi verilecek cumhurbaşkanı ve yardımcısı iki farklı toplumdaki gelecekti. İki meclisli bir yasama kurulacak; üst meclis iki toplum arasında eşit bölünürken, alt meclis nüfus oranında bölünecekti. Her iki taraf da planı reddetmiş olmakla birlikte, planın büyük bir kısmı gelecek tekliflerde muhafaza edilmiştir.

Bir sonraki girişim zamanın BM Sekreteri Perez de Cuellar tarafından, 1986 yılında bir Çerçeve Anlaşma Taslağı sunulmasıyla gerçekleştirilmiştir.¹⁰³ Federal devletin yapısına dair “ABC” planına benzer düzenlemeler içermekte ve cumhurbaşkanına ve yardımcısına her konuda ayrı veto yetkisi tanımaktaydı. Bu girişim Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti tarafından reddedilmiş, ancak Kıbrıs Türk tarafınca kabul edilmiştir.

De Cuellar ardından 1989 yılında bu kez “Fikirler Dizisi” adında yeni bir plan sunmuştur. Bu planda birtakım değişikliklerle 1986 girişimi büyük oranda tekrarlanmıştır. İki bölge sadece “devletler” olarak anılmaktaydı; adanın kuzey kesiminde nüfusun çoğunluğunu Kıbrıslı Türkler oluşturacak ve toprakların çoğuna Kıbrıslı Türkler sahip olacaktı, güneyde ise nüfusun çoğunluğunu Kıbrıslı Rumlar oluşturacak ve toprakların çoğu onların olacaktı. Veto yetkisi sadece savunma, güvenlik, dışişleri, vergi, vatandaşlık ve bütçe

konularında tanınmaktaydı. Bu kez teklif, müzakerelere temel oluşturmak üzere Kıbrıs Cumhuriyeti hükümeti tarafından kabul edilmiş, ancak Kıbrıs Türk tarafınca reddedilmiştir.

Bir sonraki BM Genel Sekreteri olan Boutros-Boutros Ghali 1992 yılında genel bir çerçeve anlaşma olarak kendi “Fikirler Dizisi”ni sunmuştur.¹⁰⁴ İki toplumun siyasi eşitliği kilit bileşen olmayı sürdürmüştür. Bu fikirler dizisi ile birlikte, Kıbrıs Rum tarafına verilen ödünlerle birtakım özel toprak düzenlemeleri içeren bir harita da sunulmuştur. Bu fikirler temelinde tartışmalar başlatılmış, ancak büyük oranda Kıbrıs Türk tarafının uzlaşmaz tutumu sebebiyle çok geçmeden sona ermiştir. Kıbrıs Rum siyasi çevrelerinde de reddiyeci sesler yükselmiştir.

2002 yılında Annan Planı'nın beş versiyonundan ilki taraflara sunulmuştur.¹⁰⁵ Kasım 2002'den Nisan 2004'e dek bu plan üzerinde müzakereler yürütülmüş ve iki tarafın ayrı ayrı referandumuna sunulan beşinci ve nihai versiyona ulaşılmıştır. Bu arada, adadaki seyahat özgürlüğüne ilişkin kısıtlamalar Nisan 2003'te kısmen kaldırılmış, her iki coğrafi bölgeden insanlar diğer tarafa geçebilmeye başlamıştır. Annan Planı'yla ilk kez, sunulan bir çözüm hakkında Kıbrıs halkına görüş bildirme fırsatı tanınmıştır. Bu Plan Kıbrıs Rum tarafında yüzde 76 oyla reddedilirken, Kıbrıs Türk tarafında yüzde 65 oranında “Evet” oyu çıkmıştır.

Önceki planların aksine, Annan Planı çözümün nasıl işleyeceği konusunda çok ayrıntılı düzenlemeler içermekteydi. Tek bir egemenliğe ve uluslararası kişiliğe sahip olan, kurucu devletlerin çok çeşitli konularda hatırı sayılır bir özerkliğe sahip olacağı bir federal devlet kurulacaktı. Mülkiyet meselesinin çözümü karmaşık ve çok katmanlı bir sisteme dayanmaktaydı ve bir kısım Türk göçmeninin adada kalacağı varsayılmaktaydı. Yerlerinden edilmiş Kıbrıslı Rumların çoğu, Kıbrıs Rum idaresine iade edilecek topraklardaki evlerine geri dönerken, Türk birlikleri de kademeli olarak geri çekilecekti.

Azınlıklara gelince, kilit nitelikte iki hüküm dikkat çekmektedir. Önerilen anlaşmanın 4/3. maddesi şu ifadeyi taşımaktaydı:

“Dini azınlıkların, yani Maronitlerin, Latinlerin ve Ermenilerin hakları uluslararası standartlara göre korunacak ve federal parlamento ve kurucu devlet yasama organlarında temsil haklarına ilaveten kültürel, dinsel ve eğitim haklarını da kapsayacaktır.”

Dahası, aynı anlaşmanın 11/4. maddesi de şu hükmü dile getirmekteydi:

“Federal hükümet ve kurucu devletler, kendi yetki alanları dâhilinde, azınlıkların Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşme’de öngörülen statü ve haklara, özellikle kendi kültürel, dinsel ve eğitim işlerini yönetme ve parlamentoda temsiliyet hakkına sahip olmasını temin edecektir.”

Bu plan yürürlüğe girseydi, mevcut Anayasa tarafından hâlihazırda tanınan üç dini gruba ilişkin önemli bir koruma içerecek bir anayasal yapı ortaya çıkacaktı.

Annan Planı, Kıbrıs sorunun nihai çözümü ve adada yaşayan azınlık gruplarının bazılarına tanınacak hakların korunması bakımından kaçırılmış bir tarihsel fırsat oluşturmaktadır. Ancak bu korumanın sadece Kıbrıs Anayasası’na hâlihazırda dâhil edilmiş bulunan üç tarihsel azınlığa yönelik olduğunun da altı çizilmelidir. Bu dezavantaja ek olarak, söz konusu hükümler dahi Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk taraflarınca ilgili azınlık gruplarına danışılmadan müzakere edilmiştir. Yeniden birleşme ve AB üyeliği potansiyeli umudu binlerce Kıbrıslı Türk’ü Planı destekleme yönünde harekete geçirmekle birlikte, Yeşil Hattın diğer tarafında yürütülen hararetli bir “HAYIR” kampanyası çözümün onaylanmasına dair her türlü gerçekçi beklentiyi yerle bir etmiştir. Planın Kıbrıs Rum tarafında reddedilmesinin temel nedenleri arasında ekonomik yansımalara dayalı korkunun yanı sıra, Kıbrıs Rum toplumunda birçok kişi tarafından Türkiye’ye karşı beslenen güvensizlik ve iki toplum arasındaki görev dağılımı ve genel yetki paylaşımının tek yanlı algılanması yer almaktaydı. Cumhurbaşkanı Papadopoulos ve hayır yanlısı kesim Kıbrıs Rum tarafının müzakere konumunu güçlendirecek bir vaat olarak AB üyelik kartını oynamıştır. Diğer siyasi liderlerin çoğu da sorumlu bir tutum takınıp

yüzünü geleceğe dönememiş, onun yerine korku ve güvensizlik ortamını alevlendirmeyi tercih etmiştir.

Sivil toplum gruplarının ve aktivistlerin iştiraki, Annan Planı söz konusu olduğunda eşi benzeri görülmemiş seviyelere ulaşmıştır. Bu hiç şaşırtıcı bir gelişme değildi zira böylesi ayrıntılı bir plan ilk kez referanduma sunulmaktaydı. Çeşitli yerel ve uluslararası örgütler Annan Planı hakkında mümkün olduğunca çok bilgi sunmak ve “Evet” oyunu desteklemek için kampanyalar yürütmüşlerdir.¹⁰⁶ Öte yandan, Ortodoks Kilisesi ve muhafazakâr sağ, yerel medyanın da yardımıyla plana karşı mücadele vermiştir. Milliyetçi tutkuları canlandırıp, “Evet” yandaşlarını “vatan hainleri” olarak damgalayan bu sağcı kampanya Kıbrıs Rum toplumunu bir kez daha ikiye bölmüştür. Ayrıca Komünist Parti AKEL’in açık “Hayır” tutumu da planın neticede reddedilmesi yönünde yardımcı olmuştur.

Referandumlardan iki yıl sonra, iki taraf bir kez daha müzakere masasına oturmuştur. 8 Temmuz 2006 tarihinde imzalanan bir anlaşmada iki toplumun liderleri “Kıbrıs’ın, ilgili Güvenlik Konseyi kararlarında dile getirildiği üzere iki-bölgeli, iki-toplumlu bir federasyona ve siyasi eşitliğe dayalı olarak birleşmesi” yönündeki taahhütlerini yinelemiş¹⁰⁷ ve insanların günlük yaşamını etkileyecek meselelere ilişkin teknik komiteler oluşturmaya karar vermişlerdir.

2008 başında, AKEL partisi Genel Sekreteri Demetris Christofias, “Adil çözüm – Adil toplum” sloganı altında Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Christofias’ın Kıbrıslı Türk lider Mehmet Ali Talat ile paylaştığı ideolojik bağın o zamana dek mahrum olunan itici gücü yaratacağı ümit edildiğinden, müzakerelere ciddi biçimde yeniden başlanacağı umutları tekrardan yeşermiştir. O tarihten bu yana, “Kıbrıslılardan Kıbrıslılar için çözüm” başlığı altında yürütülen müzakerelerde henüz elle tutulur bir neticeye ulaşılmamıştır.

Süre giden müzakereler

Şu anda sürmekte olan müzakere turları 3 Eylül 2008'de başlatılmıştır. Yine, bu süreçte azınlıklar ne müzakere sürecine dâhil edilmiş, ne de kendilerine danışılmıştır.

Müzakerelerin birinci tematik konusu yönetim ve yetki paylaşımıydı (cumhurbaşkanlığı ve cumhurbaşkanı yardımcılığı, federal hükümet yapısı, yasama ve diğer kurumlar). 2009 yılı başlarında BM Genel Sekreteri Kıbrıs Özel Temsilcisi, iki tarafın “federal hükümet ile kurucu devletler veya federe birimler arasında uyum ve işbirliği konusunda tam bir anlaşmaya” varmış olduğunu dile getirmiştir.¹⁰⁸ Birinci tur görüşmeler, yapılan 40 toplantının ardından 6 Ağustos 2009'da sonuçlandırılmıştır. Bu görüşmeler sırasında, mülkiyet meselesi, Avrupa ile ilgili konular ve ekonomi gibi başka tematik konular üzerinde de durulmuştur. 10 Eylül 2009'da başlayan bir sonraki tur, müzakerelerin usule ilişkin yönlerini ve vatandaşlık, göçmenlik ve sığınma meselelerini kapsayarak sürmüştür. Yaklaşık 20 toplantının ardından iki lider görüşmeleri yoğunlaştırmaya karar vermiştir. Bu bağlamda Ocak 2010'da iki tur yoğun görüşmeler gerçekleştirilmiştir. 31 Ocak 2010'da BM Genel Sekreteri sürece verdiği kesin desteği bizzat göstermek üzere adayı ziyaret etmiştir, ancak yerel basında

bu ziyaretin müzakerelerin bir kesintiye uğramış olmasından kaynaklandığı yönünde haberler çıkmıştır.

Nisan 2010'da Mehmet Ali Talat seçimleri kaybetmiş ve Kıbrıs'ın kuzey kesiminde sağcı bir politikacı olan Derviş Eroğlu başa gelmiştir. Mayıs 2010'da görüşmeler yeniden başlamış ve Haziran ve Temmuz aylarında buluşmalar gerçekleşmiştir. Bu görüşmelerin sonucunda Cumhurbaşkanı Christofias bir teklif paketi sunmuştur: Bu pakete, mülkiyet meselesine ilişkin tartışmaların toprak düzenlemeleri hakkındaki kısmın göçmenlik, vatandaşlık, yabancılar ve sığınma hakkındaki kısım ile bağlantılı ele alınması; Maraş'ın Birleşmiş Milletlere iade edilmesi ve bir dizi iç mesele hakkında anlaşmaya varılmasının ardından BM tarafından uluslararası bir zirve düzenlenmesi dâhildi.¹⁰⁹ Kıbrıs Türk tarafı bu paketi reddetmiştir, fakat görüşmeler Ağustos boyunca sürmüştür.¹¹⁰ Eylül ayında iki lider arasında tüm gün süren başka görüşmeler gerçekleştirilmiştir. BM Genel Sekreteri, iki liderle 18 Kasım 2010'da New York'ta¹¹¹ ve 26 Ocak 2011'de Cenevre'de bir araya gelmiştir.¹¹² Şu an mevcut siyasi durum içerisinde müzakere sürecinin nihai neticesine dair herhangi bir tahminde bulunulması mümkün gözükmemektedir.

Kıbrıs'taki azınlık grupların mevcut durumu

İnsan ve azınlık hakları çerçevesi

Kıbrıs Cumhuriyeti

Kıbrıs Cumhuriyeti, özel olarak azınlık haklarıyla ilgili olanlar da dâhil olmak üzere, neredeyse tüm temel insan hakları sözleşmelerine taraftır. Bunlar arasında:¹¹³

- Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme;¹¹⁴
- Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme;¹¹⁵
- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme;¹¹⁶
- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme;¹¹⁷
- İşkence ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi;¹¹⁸
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme;¹¹⁹
- İş ve Meslek Bakımından Ayrım Hakkında 111 Sayılı Milletlerarası Çalışma Sözleşmesi;¹²⁰ ve
- Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşme.¹²¹

Kıbrıs Cumhuriyeti ayrıca, Ulusal veya Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına İlişkin BM Bildirgesi'ne de imza atmıştır.¹²²

Bölgesel düzeyde ise, Kıbrıs Cumhuriyeti Bölgesel ve Azınlık Dilleri Avrupa Şartı'na¹²³ ve İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme'ye¹²⁴ (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi) taraftır.

Kıbrıs, diğer tüm AB üye devletleri ile aynı doğrultuda hareket ederek, Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme'yi (1990) onaylamamıştır.¹²⁵ Bu Sözleşme göçmen işçiler için geniş kapsamlı bir dizi hak içermektedir ve bu haklar göçmen işçilerin belirli bir ulusal hukuk düzeni içerisindeki yasal konumunu büyük oranda iyileştirmektedir. Sözleşmenin onaylanmamış olması, Ocak 2010'da BM Evrensel Periyodik İnceleme Çalışma Grubu tarafından Kıbrıs'a yönelik değerlendirmede gündeme taşınmış ve Kıbrıs'a Sözleşmeyi onaylama konusunu değerlendirmesi yönünde tavsiyede bulunulmuştur.¹²⁶

İnsan ve azınlık haklarının izlenmesi

Kıbrıs UAÇS Danışma Komitesi'ne üç rapor sunmuş ve bu organ tarafından üç Görüş yayınlanmıştır.¹²⁷ Danışma Komitesi üç yerleşik azınlık grubuna ve üyelerine ya Kıbrıs Rum toplumuna ya da Kıbrıs Türk toplumuna bağlılıklarını ifade etmeleri konusunda dayatılan yükümlülüğü ve ayrıca, parlamentodaki temsilcilerini seçme yükümlülüğünü (hakkı değil) eleştirmektedir.¹²⁸ Ayrıca, azınlık gruplarına ilişkin eğitim meseleleri ve adanın güney kesiminde ikamet eden Kıbrıslı Türklerin fiili entegrasyon eksikliği hakkında duyduğu endişeleri de ifade etmektedir.

BM Evrensel Periyodik İnceleme Çalışma Grubu, Kıbrıs Cumhuriyeti'ne dini azınlık gruplarının kimlik ve kültürlerini daha fazla teşvik etmesi yönünde tavsiyelerde bulunmuştur. Ayrıca, toplumun bu üç dini azınlık grubunun Kıbrıs'taki tarihsel varlığı hakkında bilinçlendirilmesi gerektiğini; üç dini azınlık grubunun daha fazla siyasi temsilinin sağlanması ve çeşitli projelerin planlanması ve uygulanmasına daha kuvvetli katılımlarının teşvik edilmesi ve eğitim ve kültürel ihtiyaçları için maddi yardım sağlanması gerektiğini de dile getirmiştir.

Uluslararası Af Örgütü'nün Kıbrıs Cumhuriyeti hakkındaki 2009 yılı ülke raporu, başka hususların yanı sıra, mültecilerin ve göçmenlerin hakları, ırkçı şiddet ve kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddet gibi endişe uyandıran üç ayrı konunun altını çizmiştir:

“18 Aralık'ta 40 genç, ailesi Sudan'dan geri gönderilmiş 14 yaşındaki Kıbrıslı bir genç kızın oyuncu olarak yer aldığı voleybol takımının oynadığı maçı kazanmasının ardından genç kıza saldırmıştır. Bu gençlerin ırkçı küfürler savurarak kıza defalarca yumrukladıkları ve tekmeledikleri ve bunun sonucunda kızın ciddi yaralanmalarla hastaneye kaldırıldığı bildirilmiştir. Bu saldırı siyasetçiler ve Eğitim Bakanlığı tarafından ağır bir dille eleştirilmişse de, yerel STK'lar olaya ilişkin olarak yürütülen polis soruşturmasındaki eksikliklere dikkat çekmektedir.”¹²⁹

Bir başka ırkçı şiddet olayı da, 20 Temmuz 2010 tarihinde Nijeryalı bir öğrenciyeye karşı gerçekleştirilmiştir.¹³⁰ Medya, ELAM adındaki bir neo-faşist grubun giderek görünürlük

kazandığını ve bu türden olaylardan sorumlu olduğunu vurgulamaktadır.¹³¹ Ancak, en korku uyandıran ırkçı şiddet olayı 5 Kasım 2010'da, bir grup milliyetçi göstericinin, adanın güney kesimindeki Larnaka şehrinde düzenlenen ırkçılık karşıtı bir festivalin katılımcılarına saldırmalarıyla yaşanmıştır.¹³²

KKTC

Adanın kuzey kesimindeki insan hakları durumuna gelince, Kıbrıslı Türk İnsan Hakları Vakfı henüz insan hakları durumuna ilişkin kapsamlı bir izleme mekanizması bulunmadığını bildirmektedir.¹³³ Ancak vakıf, kadın, engelli, mülteci, çocuk, LGBT ve tutukluların haklarına ilişkin ve ayrıca insan ticareti ile ilgili konularda ciddi sorunlar bulunduğunu belirtmektedir. Bir dizi temel uluslararası insan hakları belgesi KKTC mevzuatına da aktarılmış bulunmaktadır,¹³⁴ fakat KKTC tanınan bir devlet olmadığı için başka yerlerde mevcut olan izleme yöntemleri uygulanamamaktadır.

Azınlık haklarına ilişkin olarak, KKTC Anayasası azınlıklara yönelik herhangi bir koruma sunmamakta veya kendi idaresi altındaki topraklarda herhangi bir azınlık grubunu tanımamaktadır. Kıbrıslı Türk İnsan Hakları Vakfı bu konuda şu ifadeleri kullanmaktadır: "Kıbrıslı Rum ve Maronit sakinlerin Kıbrıs Türk 'ulusal' seçimlerine katılması yasaktır, bu hakka sahip olan Romanlar açısından ise aynı şey geçerli değildir."¹³⁵ Vakıf Kıbrıslı Rumların, Maronitlerin ve Romanların fiili koşullarına ilişkin olarak ise şu görüşü dile getirmektedir: "Yetkililerin uygulamaları ile temel haklar arasında açık bir çelişki bulunmaktadır ve bu çelişki gündelik yaşamı hem zor hem de belirsiz hale getirmektedir."¹³⁶ Örnek olarak verilen çeşitli şikâyetler mülkiyet, ikametgâh, "vatandaşlık" hakları, seyahat özgürlüğü ve din özgürlüğü gibi konularla ilgilidir. Uluslararası bir STK olan Freedom House (Özgürlük Evi) 2010 yılı için şu hususa işaret etmektedir:

*"Kuzeyde ikamet eden Rum ve Maronit Hıristiyanlar KKTC'de haklardan mahrum edilmiştir, fakat birçoğu güney Kıbrıs Cumhuriyeti'nde seçimlerde oy kullanmaktadır. Azınlıklar Meclis'te temsil edilmemekte ve kadınlar da düşük oranda temsil edilmektedir."*¹³⁷

Anlaşmazlık hakların tüm toplumlar tarafından kullanımını nasıl etkilemektedir?

On yıllardan beridir toplumlar içi ve arası ilişkilerde insan hakları söylemi egemendir. Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk toplumları birbirlerine karşı insan hakları ihlalleri öne

sürerek, diğer tarafın uluslararası toplumun gözünde itibarsızlaştırılması amacıyla hiç durmadan bir "suçlama oyunu" oynamaktadır. Bu nedenle her bir toplumun kendi içindeki insan hakları ihlallerine, bu tür ihlallerin bildirilmesi, içerdeki insan hakları problemlerinin dış dünyaya ifşa edilmesi anlamında vatanseverlik dışı bir davranış olarak görülebildiği için pek az dikkat çekilmektedir. Aksine, her toplum devamlı olarak insan hakları ihlallerinin tek sorumlusunu diğer toplum olarak göstermeye çalışmaktadır.

Kıbrıs Rum tarafı, nüfusun neredeyse üçte birinin ülke içinde yerinden edilmesine ve tüm topluluklardan insanların öldürülmesine, tecavüzüne ve kaybolmasına yol açan Türkiye saldırısını ve 1974 çıkartmasını kınamaktadır. 2001 yılında AİHM Büyük Dairesi, Kıbrıs'ın Türkiye'ye karşı yaptığı devletlerarası başvuru hakkındaki kararını açıklamıştır. Mahkeme AİHM'in birçok maddesine yönelik ihlaller tespit etmiştir ve o zamandan beri Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından bu karar sürekli gündeme getirilmektedir. AİHM'in belli başlı tespitleri kayıplar, mülkiyet hakları ve kuzeyde yaşayan Kıbrıslı Rumların durumu ile ilgiliydi. AİHM'in AİHS'nin 3. madde (aşağılayıcı muamele yasağı), 5. madde (özgürlük ve güvenlik hakkı), 8. madde (özel yaşamın ve aile hayatının gizliliği) ve 14. madde (ayrımçılık yasağı) kapsamında "Türk-Kıbrıslı Çingene" [sic.] topluluğun mensuplarının haklarına yönelik herhangi bir ihlal tespit etmemesi veya Kıbrıs'ın kuzey kesiminde yaşayan Maronitlere ilişkin bir 9. madde (düşünce, vicdan ve din özgürlüğü) ihlali saptamaması dikkat çekicidir.

Kıbrıslı Rum bireylerin AİHM'e mülkiyet iddialarıyla ilgili yaptığı bir dizi başvuru, Türkiye aleyhinde mahkûmiyet kararlarıyla sonuçlanmıştır.¹³⁸ Ancak AİHM yakın tarihli kararlarından birinde,¹³⁹ mülkiyet iddiaları konulu tüm yapılmış olan ve gelecekte yapılacak başvuruları KKTC'de Türkiye tarafından kurulmuş bir organ olan Taşınmaz Mal Komisyonu'na (TMK) yönlendirmeye karar vermiştir.¹⁴⁰

Kıbrıs Türk toplumu da aynı şekilde, Kıbrıs Rum tarafınca gerçekleştirilen insan hakları ihlallerini kınamaktadır. Kıbrıs Türk toplumu en başta, 1963'ten beri uygulanan ambargo sebebiyle uluslararası toplumdan tecrit edilmiş olduklarını öne sürmektedir.¹⁴¹ Kıbrıs Türk toplumu 1963 ve 1974 yıllarında Kıbrıslı Rumlar tarafından kendi mensuplarına karşı gerçekleştirilen katliamlardan, esasen 1963-1964 yıllarında toplumlar arasında süre giden çatışma sırasında meydana gelen kayıplardan, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin etkin kontrolü altındaki bölgelerde yer alan mallara ilişkin mülkiyet haklarından¹⁴² mahrum bırakılmalarından ve Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası kapsamında kendilerine tanınmış siyasi hakların inkârından ötürü üzüntü duymaktadır.

Son olarak, AİHM, *Aziz v. Kıbrıs* davasında Kıbrıs'ın hükümet kontrolündeki bölgesinde yaşayan Kıbrıs Türk cemaati üyelerinden biri olan başvurucuya, vatandaşı olduğu ve daimi olarak yaşadığı ülkenin Temsilciler Meclisi üyelerinin seçiminde hiçbir şekilde görüş bildirme fırsatı tanınmaması sebebiyle 1 No'lu Protokol'ün 3. maddesine ve bu madde ile birlikte ele alındığında AİHS'nin 14. maddesine yönelik iki ihlal tespit etmiştir.¹⁴³ Bu karar üzerine Kıbrıs Cumhuriyeti harekete geçerek, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin etkili kontrolü altındaki bölgelerde daimi olarak ikamet eden Kıbrıslı Türklere oy kullanma hakkı ve seçilme hakkı tanıyan bir kanun çıkartmıştır.¹⁴⁴

Azınlık hakları ihlalleri ve anlaşmazlık

Bu araştırma için gerçekleştirilen mülakatlar ya doğrudan Kıbrıs'ın kuzey kesiminin işgalinden ya da dolaylı olarak anlaşmazlıktan etkilenen çeşitli insan hakları kategorilerini ortaya koymaktadır. Kıbrıs'ın geçmişten gelen iki azınlığı Ermeniler ve Maronitler, taşınmaz mallarının esaslı biçimde kaybını yaşamışlardır. Kıbrıs Türk makamları bu cemaatleri, onlar açısından büyük öneme sahip olan dini mekânlara erişimden mahrum bırakmaktadır. Zorla yerlerinden edilmeleri sonucunda bu cemaatler parçalara ayrılmıştır. Adadaki bu dağılmış durumları sebebiyle de, cemaatlerinin ayırt edici özelliklerini korumaları güç olmaktadır. “Hki Fi Sanna”yı temsil eden Chrystalla Tsoutsouki bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Siyasi durumdan ötürü Kıbrıslı Rumlarla aynı haklardan yararlanamıyoruz. Yaşamlarımız ikiye ayrılmış durumda. Biz güneyde yaşıyoruz, ailelerimiz ve mülklerimiz ise kuzeyde. Topraklarımız kuzeyde olduğundan hiçbir devlet yardımı alamıyoruz, kuzeyde ise Kıbrıslı Rum sayıldığımızdan topraklarımızı işleyemiyoruz.”

Türkiye'nin işgalinin yarattığı bir yan etki de, adada yaşayan iki ana toplum arasındaki ekonomik dinamikleri büyük oranda şekillendirmiş olmasıdır. Güneyde göçmen işçilerin varlığı Kıbrıs Rum toplumunun ekonomik kazanımlarının desteklenmesine yardımcı olmuştur. Bunun aksine, Kıbrıs Türk toplumu ekonomik anlamda geri kalmıştır.¹⁴⁵ Adanın güney kesiminde ikamet eden göçmenler ifade, düşünce, örgütlenme ve din özgürlüğü konularında çeşitli sorunlarla ve ayrıca bazı siyasi haklarının sınırlanmasıyla karşı karşıya kalmaktadır.¹⁴⁶ Kenya kökenli bir Somalili olan Rahma Seikh, Kıbrıs Rum toplumunda Müslümanlara karşı genel olarak beslenen şüpheden ve işverenleri tarafından dini bayramlarına saygı gösterilmemesinden yakınmıştır. Aynı zamanda, Sri Lanka kökenli bir kadın olan Malkanthi Papageorgiou'ya göre, göçmen grupları da işverenler, polis ve sağlık makamları

tarafından çeşitli düzeylerde uygulanan kötü muamelelerle karşı karşıya kalmaktadır.

Kuzeyde ekonomi büyük oranda Türk devletinin varlığına ve Türkiye'den gelen ekonomik yardımlara bağımlı haldedir. Türkiye'nin sistematik kolonileştirme politikası, 1990'larda Türkiye'den göçmenlerin gelişimiyle birleştiğinde Kıbrıs Türk toplumunu çarpıcı biçimde değiştirmiştir. Yönetimdeki seçkinler genellikle Kıbrıslı Türklere oluşmaktadır, ancak aralarında Kıbrıs'ın kuzey kesimine geçtiğimiz otuz yıl içerisinde yerleşmiş yeni gruplardan gelen birkaç üye de mevcuttur. Aynı zamanda, Türk büyükelçiliği de sık sık Kıbrıs Türk siyasi işlerine karışmaktadır.

Türkiye'de ortaya çıkan sorunlar Kıbrıs'ın kuzey kesimine aynen yansımaktadır. Türkiye ve bölgedeki siyasi gündemin yıllardır temel meselelerinden biri olan Kürt sorunu bu bağlamda en iyi örneği oluşturmaktadır. Kıbrıs'taki Kürt topluluğun üyelerinin yaşadıkları bu durumu yansıtmaktadır. Kıbrıslı Türk İnsan Hakları Vakfı üyesi Fatma Demirer şunları dile getirmiştir:

“Kendi dilimizi kullanma imkânlarımız son derece sınırlı. Sadece evlerimizde kullanabiliyoruz. Özellikle yaşlı nesil Türkçe konuşmuyor ve onlarla Kürtçe konuşmak durumundayız... [Dili] öğrenme fırsatımız olmadı hiç. Türkiye'de bile Kürtçe kullanmak güç, burada ise neredeyse imkânsız... Ben Türkçeyi ilkokulda öğrendim. Sokakta bir arkadaşımın Kürtçe konuşacak olsam olumsuz bir tepkiyle karşılaşabilirdik. Fakat sokakta pek konuşmuyoruz.”

Aleviler de Türkiye'de baskıyla karşılaşmaktadır ve bu durum Kıbrıs'ın kuzey kesimine de yansımaktadır. Bir Alevi STK'sı başkanı olan Selver Kaya, adanın kuzeyinde Aleviler için bir ibadethane sağlanmasında yaşanan geçit vermez engellerden, KKTC “vatandaşlığı” elde edilmesinde yaşanan ciddi gecikmelerden veya elde edilememesinden, zorla yaptırılan isim değişikliklerinden ve okullardaki din eğitimine dair müfredatı izlemek zorunda bırakılmaları nedeniyle eğitimle ilgili sorunlardan bahsetmiştir.

Anlaşmazlık ve gündelik yaşam

2003 yılına kadar, küçük sivil toplum *uzlaşma* grupları dışında, iki toplumun birbiriyle etkileşimde bulunabileceği bir olasılık veya ortak bir platform bulunmamaktaydı. Uluslararası toplumdan gelen baskılar üzerine, Türkiye'de iktidarda olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ve Kıbrıslı Türk sivil toplumu, Kıbrıslı Türk liderleri iki taraf arasında dayattıkları seyahat kısıtlamalarını kaldırmak zorunda bırakmıştır. 2003 yılında Kıbrıslı Rumlar ve

Kıbrıslı Türkler evlerini ve dini mekânlarını ziyaret etmek ve eski tanıdıkları ve arkadaşlarıyla görüşmek amacıyla Yeşil Hattan geçiş yapmıştır.

2004'ten bu yana, Annan Planı'nın Kıbrıs Rum tarafınca reddedilmesinin ardından, Kıbrıs Cumhuriyeti hükümeti Kıbrıs Türk toplumuna yönelik kapsamlı yeni bir politika başlatmıştır. 2004'ten 2008'e dek, Kıbrıslı Türklere ilişkin sağlık, eğitim, sosyal güvenlik ve diğer kamusal hizmetlere toplam 169 milyon Euro aktarılmıştır. 2004 ile 2009 yılları arasında yaklaşık 90.000 Kıbrıslı Türk, Kıbrıs Cumhuriyeti nüfus cüzdanı sahibi olmuş ve 56.000'den fazlası da pasaport almış ve böylece tüm Kıbrıs ve AB vatandaşlığı haklarına sahip hale gelmişlerdir. Aynı zamanda, AB, toplumlar arası ticareti canlandırmak için adanın iki yarısı arasında ticareti düzenleyen Yeşil Hat Yönetmeliğini kabul etmiştir.¹⁴⁷

Öte yandan Kıbrıslı Türk liderler, Kıbrıs Rum makamlarının yürüttüğü işlemlerin Kıbrıslı Türklerin ekonomik ve siyasi hayatını etkilemesi sonucunda ortaya çıkan tecritten şikâyet etmektedir.¹⁴⁸ BM ve AB gereksiz kısıtlamaların ve engellemelerin kaldırılması çağrısında bulunmaktadır. Daha ayrıntılı belirtmek gerekirse, AB kendisine üye devletler ile KKTC arasında doğrudan ticarete izin verecek bir Yönetmelik taslağı hazırlamıştır. Fakat bu taslağa Kıbrıs Cumhuriyeti'nden ve Avrupa Parlamentosu hukuk hizmetleri dairesinden itirazlar gelmiştir.¹⁴⁹

Ekonomik açıdan, yakın tarihli bir araştırma "Yeşil Hat üzerinden mal satışlarının 2004 yılında sadece 475.000 Euro iken 2007 yılında 4,9 milyon Euro'ya yükseldiğini, Yeşil Hat üzerinden alışveriş ve kumarhane harcamaları da dâhil olmak üzere toplam işlemlerin 2007 yılında tahminen 31,7 milyon Euro tutarında olduğunu" gözler önüne sermiştir.¹⁵⁰ Aynı araştırma her iki toplumda birbirleriyle ticaret yapmak konusunda psikolojik bariyerler bulunduğunu da tespit etmektedir.¹⁵¹ Kıbrıs Ticaret ve Sanayi Odası başkanı ile yapılan 2010 tarihli bir röportaja göre, Kıbrıslı Türkler tarafından yapılan satışlar Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ithalatının yüzde 0,08'ine tekabül ederken, Kıbrıslı Rumlar tarafından yapılan satışlar adanın kuzey kesiminde ithalatın yüzde 0,11'ine tekabül etmektedir.¹⁵²

Bölünme hattının her iki tarafındaki azınlık grupları en çok seyahat özgürlükleri ve ekonomik sürdürülebilirlikleri ile bağlantılı sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu grupların hepsinin temel kaygılarından biri, kendi cemaatleri içerisindeki yüksek işsizlik oranlarıdır. Bu mesele, toplumsal yaşamın tüm alanlarında yaygın ve bariz ayrımcılıkla karşı karşıya kalan birtakım gruplar açısından daha da ağır yaşanmaktadır. Buna örnek olarak Romanların içler acısı durumu gösterilebilir. Kıbrıs'ın kuzey kesiminde yaşayan ve bu rapor için kendisiyle mülakat yapılan Roman topluluğun bir üyesi, Romanların

Kıbrıslı Türklere sağlanan her türlü arazi tahsisinden sistematik olarak mahrum bırakıldığını dile getirmiştir. Bu kişi ayrıca, "kamu kurumlarına gittiğimizde de ayrımcılığa uğruyoruz. Romanız diye bizi ciddiye almıyorlar. Zaten birçok kişi Roman kimliğini gizliyor" şeklinde ifadelerde bulunmuştur. Bununla bağlantılı olarak, Roman topluluğunun Kıbrıs'ın güney kesiminde yaşayan bir başka mensubu ise, medyanın Romanları "Çingene" olarak yaftalamasına ilişkin üzüntüsünü dile getirmiş ve kendi grubu açısından da temel sorun olarak işsizliği göstermiştir.

Adanın kuzey kesimindeki sorunlarda gözlenen bir temel özellik, Türk olmayan Kıbrıslıların birçoğuna "vatandaşlık" verilmemesidir. Vatandaşlık vaadi geçmişte siyasi partiler lehinde veya aleyhinde oy kullanılması konusunda grupları bir ikna aracı olarak kullanılmaktaydı. Buna rağmen, kuzeydeki sakinlerin büyük bir bölümü tüm uçuşların Türkiye üzerinden yapılması gerektiği için yurtdışına seyahat konusunda güçlük yaşamaktadır. Oysaki Kıbrıs Cumhuriyeti vatandaşlığına sahip Kıbrıslı Türkler, Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından düzenlenmiş seyahat belgelerini kullanarak seyahat edebilmektedir.

İnsanlar gerçekleşecek bir çözümden ne bekliyor?

Kıbrıs'ta kamuoyuna ilişkin en yakın tarihli ve güvenilir araştırmalardan biri, BM/Interpeace Girişimleri Ortak Program Birimi'nin (JPU) girişimi olan "Kıbrıs 2015" tarafından gerçekleştirilen ve aynı zamanda Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) Kıbrıs'ta Güven ve İşbirliği için Hareket (ACT) programı ve Kıbrıs'taki Avrupa Komisyonu Temsilciliği tarafından da desteklenen¹⁵³ "Geleceği Araştırmak" adlı detaylı bir çalışmadır.¹⁵⁴ Bu çalışma için Ekim ve Kasım 2009 arasında, Kıbrıslı Rumlar ile Kıbrıslı Türkleri eşit yansıtır biçimde 2000 kişi ile mülakat yapılmıştır.

Bu çalışmadan elde edilen bulgulara göre, Kıbrıslı Rumların yüzde 75'i Kıbrıs sorununun karşılıklı olarak kabul edilebilir bir uzlaşılı yoluyla çözülmesi gerektiğini düşünmektedir. Kıbrıs Türk tarafında ise bu oran yüzde 55'e düşmektedir. Yine, Kıbrıslı Rumların yüzde 69'u barış sürecinin başarıya ulaşması yönünde bir arzu ifade ederken, Kıbrıslı Türklerde bu oran yüzde 42'dir. İki toplumun üyelerine bu sürecin gerçekten başarıya ulaşmayacağına dair beklentileri sorulduğunda ortaya çıkan resim çarpıcı biçimde değişmektedir: Kıbrıslı Rumların yüzde 61 ve Kıbrıslı Türklerin yüzde 58'i başarı umudu olmadığı inancındadır. Çözüm modelleri hakkında soru yöneltildiğinde, Kıbrıslı Rumlar ideal olarak üniter bir devlet tercih etmekle birlikte (yüzde 78), iki-bölgeli, iki-toplumlu bir federasyonla yaşamaya da hazırdır (yüzde 42). İki-devletli çözüm, konfederasyon çözümü veya

statükonun devamı kesin surette reddedilmektedir. Bunun aksine, Kıbrıslı Türkler idealde iki-devletli bir çözümü tercih etmektedir (yüzde 71), fakat iki-bölgeli, iki-toplumlu federasyonla yaşamaya da hazırdır (yüzde 57). Gelecek ile ilgili diğer modeller (konfederasyon, statükonun devamı, üniter devlet) tümüyle reddedilmese de, daha düşük oranda destek bulmaktadır.¹⁵⁵

Sadece Kıbrıs Rum toplumu bünyesinde gerçekleştirilen ve Mart 2010'da açıklanan bir başka araştırma da benzer sonuçlar vermiştir:¹⁵⁶ Katılanların yüzde 37'si iki-bölgeli, iki-toplumlu bir çözümü desteklerken, yüzde 39'u mevcut statükoyu veya üzerinde mutabakat sağlanan bir bölünmeyi desteklemektedir. Dahası, araştırmaya katılanların yüzde 59'u dönüşümlü başkanlık önerisine karşı çıkmakta ve yüzde 62 'si Türkiye'den gelen göçmenlerin daimi varlığına itiraz etmektedir.

Her iki araştırmanın sonuçları adadaki iki ana toplumun farklı özlemler içerisinde olduğunu ortaya koymaktadır. Adadaki fiili bölünme iki taraf arasında yabancılaşmaya ve karşılıklı güvensizliğe yol açmıştır. Siyasi liderler 1960'lerden beri bitip tükenmez müzakere turları yürütmektedir, fakat ortaya çıkan tek somut anlaşma sık sık tekrarlanan "BM kararlarında öngörüldüğü üzere siyasi eşitliğe sahip, adil, yaşayabilir ve işlevsel, iki-bölgeli, iki-toplumlu bir federasyon" arayışı ibaresinde özetlenmektedir. Ancak böyle bir çözümün yöntem ve özellikleri üzerinde mutabakat halen çok uzaktadır ve zaman iki toplum içerisindeki bölünme bloğunu "pekiştirmektedir". Bu önerme, bahsi geçen araştırmalarda da tespit edildiği üzere, mevcut sürecin olumlu netice vereceği yönündeki beklentilerin düşük olmasıyla da desteklenmektedir.

Bu rapor için yapılan mülakatların sonuçları da bu tespitleri desteklemektedir. Adanın güney kesiminde gelecekte bir çözüme dair beklentilerde kötümserlik hâkimdir. Nicoletta Charalabidou'nun (KISA – Eşitlik, Destek ve Irkçılık Karşıtı Hareket bünyesindeki bir insan hakları aktivisti) beyanı genel atmosferin olumlu olmadığını teyit ederek bu karamsarlığa somut bir örnek oluşturmaktadır. Bunun aksine, adanın kuzey kesiminde yaşayan insanlar bir çözüme ulaşılması beklentisine sahiptir ve geleceğe daha iyimser bakmaktadır.

Mülakatlar sırasında ortaya çıkan ortak konular üç temel mesele etrafında dönmektedir: insan haklarının korunması, ekonomik refah ve AB'nin aktif katılımıyla kültürel farklılıklara saygı. Bir Rum-Pontuslu olan Yiorgos Efremidis "bütün insanlar için ayrımcılıktan arındırılmış meritokratik ve adil bir toplum yaratılması herkesin menfaatinedir" görüşünü dile getirmiştir. Efremidis mensubu olduğu grubun Kıbrıs toplumunun ayrılmaz bir parçası haline gelmesini ummaktadır. İlginç olarak, kuzey kesimdeki bir kadın örgütünü temsil eden Hatice Düzgün

de "geçiş dönemi zor olsa da, AB'nin kadın sorunlarının çözümüne yardımcı olacağı" umudunu taşımaktadır.

Birleşik bir Kıbrıs'ta azınlıkların gelecekteki statüsünün ne olacağına dair incelenmeye değer bir görüş de Maronitlerin resmi temsilcisi tarafından şu şekilde dile getirilmiştir.:

"bizim açımızdan ikiden fazla bölgeli bir çözüm daha iyi olacaktır. Örneğin, kantonların ve her bir bölgenin yerel özerkliği olmalı ve merkezi hükümet de yerel özerkliğe saygı göstermelidir... Mesela, kültürü Türk kültüründen farklı Maronit köyleri diyelim. Bırakın insanlar nerede yaşayacaklarına karar versinler, bırakın yerel özerklikleri olsun. Bence böylesi, bazı unsurları yok sayan iki-toplumlu, iki-bölgeli basit bir federasyondan çok daha uygun olacaktır."

Azınlık gruplarına kendi içişlerinin idaresinde kültürel özerklik tanınması fikri bilhassa sabit olarak bir bölgede varlığını sürdüren gruplar açısından cazip görünmektedir: Kormacit (Kormakitis) bölgesinde Maronitler ve Lefkoşa'da şehrin eski bir bölgesinde Ermeniler böyle bir düzenlemeden faydalanabilir. Bu öneri, azınlıklar tarafından Kıbrıs sorununa ilişkin gerçekleşen müzakerelere ve kamuoyunda yaşanan tartışmalara önemli bir katkı sağlayabilir. Bu yaklaşım iki ana toplum arasında siyasi eşitliğe sahip iki-bölgeli, iki-toplumlu bir federasyon için uzun zamandır istenen çözüme yeni bir perspektif getirmektedir. Tarihsel geçmişi bulunan üç azınlığın sabit ve tam yetkili olarak temsil edilmesi noktasında bir kotanın öngörülmesi, potansiyel olarak Kıbrıs halkının daha geniş kesimlerinin müstakbel bir çözüm konusunda en geniş mutabakata ve kabule ulaşmasına yol açabilecektir.

Herkes için geçerli ortak bir insan hakları sorunu ise adadaki birçok insanın maruz kaldığı seyahat özgürlüğü mahrumiyetidir. Yapılan görüşmelerden, birçok azınlık üyesi için gelecek çözüme ilişkin temel beklentilerden birinin, adada serbestçe dolaşabilme ve ayrıca adaya gelip gidebilme yönünde olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

İnsanların beklentilerindeki bir başka kilit unsur da, demokratik değerlerin geliştirilmesi ve hukukun üstünlüğünün sağlanmasıdır. AB bu değerlere saygı bakımından bir kale olarak görülmektedir ve hem çözüme yönelik olası bir katalizör olarak hem de insan haklarının hayata geçirilmesi için bir çerçeve sağladığından AB'ye büyük umut yüklenmektedir. Her türlü müzakere sürecinin ele alması gereken en büyük güçlük de bu noktada yatmaktadır: Bu da demokrasinin temel önermeleri ile çelişmeyecek, siyasi olarak yaşatılabilir çözümlere nasıl ulaşılacağı konusudur. Aynı zamanda adalet de herkes açısından yüksek bir değer sayılmaktadır, fakat çok kültürlü bir devletin özellikleriyle donatılması gerekmektedir.¹⁵⁷

Kıbrıs'ın kuzey kesiminde ikamet eden bir Kürt kadın olan Fatma Demirer, iki toplumun hiçbir milliyetçi veya ırkçı unsur olmadan bir arada yaşayacağı bir çözümü arzulamaktadır. Demirer şu inancı beslemektedir: “Bunu yapabilme kapasitemiz var ve bu hoşgörüyü sergileyebiliriz. Milliyetçiliğin hiçbir zaman hiç kimseye bir faydası olmadığını bilmemiz gerek. Milliyetçilik iki toplumu savaştırmaya yönelik bir silahtır bence.”

İnsan hakları ve demokratikleşme özlemleriyle bağlantılı olarak, kültürel çeşitlilik de tek başına el üstünde tutulan bir değerdir. Karadeniz kökenli olan ve şu anda

adanın kuzey kesiminde yaşayan Cemil Okur'a göre: “Herhangi bir çözüm halinde kültürel haklarımızdan daha iyi yararlanabileceğiz. Ambargolar kalkınca kültürel hayatımızı paylaşabileceğiz.” Çeşitli topluluk ve grupların barış içinde bir arada yaşaması ve kültürel işlerini yürütürken özerkliğe sahip olması görüşmecilerin cevaplarında yer alan temel konular arasındadır. Bu grupların ayırt edici özelliklerine atfettikleri önem, şu anda boğuştuıkları sorunlar bakımından da çok şey anlatmaktadır.

Kıbrıs ötesindeki barış süreçlerine azınlıkların katılımı

Her türlü iç ve dış siyasi veya etnik anlaşmazlıktan uzak çok az devlet bulunmaktadır. Birçok ülkede çatışma çözüm programları (conflict resolution programmes) uygulanmaktadır. Bu programlar genel olarak şu aşamaları içermektedir:

- tarafları anlaşmazlığı sona erdirmeye ve müzakere başlatmaya ikna etmek;
- taraflar arasında barış müzakereleri;
- bir anlaşmaya varmak; bazen anlaşmanın referandum yoluyla halk tarafından onaylanması gerekir;
- anlaşmanın uygulamaya konması;
- onarım ve uzlaşma.

Çatışmalar ve barış sağlama süreçleri ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir ve tüm bağlamlara uygulanabilecek “en iyi model” diye bir şey bulunmamaktadır. Ancak her bir ülkenin deneyiminden dersler çıkartılması ve sürdürülebilir barış için neyin daha çok işe yaradığını ve katkı sağladığını anlamak mümkündür.

Başka ülkelerin deneyimlerine dayanarak, barış ve çatışma çözüm süreçlerinde kilit rol oynayabilen birtakım unsurlar aşağıda özetlenmektedir. Bunlar arasında azınlık haklarının korunması ve barış süreçlerine azınlıkların katılımı yer almaktadır. Ancak, azınlık haklarının yanı sıra, barış sürecine toplumun farklı kesimlerinin katılımı gibi dikkate alınması gereken başka unsurlar da mevcuttur. Sadece karar alma mercilerinin inisiyatifıyla veya azınlıkların katılımı sağlanarak fakat toplumun diğer katmanlarının sürecin dışında bırakıldığı durumda, başarılı bir barış sürecinin ve demokratik yönetimin planlanması ve uygulamaya konması mümkün değildir. Azınlıkların korunması da ancak diğer toplumsal meselelerin bu süreçlerde göz önünde bulundurulması halinde sağlanabilmektedir.

Azınlık haklarının korunması ve azınlıkların katılımı

Azınlık haklarının korunması barış süreçlerinde olduğu kadar her toplumda çatışmanın önlenmesi bakımından da kilit rol oynayabilir. Birçok ülkede yaşanan deneyimler, azınlık hakları ihlali ile etnik veya dini çatışmaların tırmanması arasında bir bağlantı bulunduğunu

göstermektedir. Buna ek olarak, eşitliğin sağlanması ve azınlık haklarının korunması, çatışma çözümüne ve sürdürülebilir bir barışın teminine katkı sunmaktadır.

Azınlık haklarının korunması ve çatışmaların önlenmesi

Başta ayrımcılık yasağı hakkı olmak üzere, azınlık haklarına yönelik ihlaller birçok devlette çatışmanın fitilinin yakılmasında önemli bir rol oynamıştır. Buna ilişkin örnekler arasında Kosova,¹⁵⁸ Kuzey İrlanda,¹⁵⁹ Sri Lanka ve Türkiye¹⁶⁰ sayılabilir. Yaşanan tecrübeler, birçok devlette, sorunlar gerilim yaratmaya başladığında hükümetler azınlık haklarını korumak için tedbirler almış olsaydı, çatışmaların muhtemelen geliştiği yönde şekillenmemiş olacağını göstermektedir. Çatışmanın önlenmesi için erken uyarı mekanizmaları ve gerilim tırmanırken tedbir almaya yönelik sistemler kullanılabilir.¹⁶¹

Günümüzde azınlık hakları ihlalleri ile çatışmalar arasındaki bağlantı uluslararası toplum tarafından geniş biçimde kabul edilmektedir. Bu konuyla özel olarak ilgilenen bir kurum, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) bünyesindeki Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseridir (UAYK). UAYK, azınlık haklarının korunması ile Avrupa'daki etnik çatışmalar arasındaki bağlantının mevcudiyetinin kabulü ile 1992 yılında bir çatışma önleme mekanizması olarak kurulmuştur.¹⁶¹

Çatışma çözümünde ve barış sürecinde azınlıklar

Azınlık haklarının korunması çatışma çözümünde, barış süreçlerinde ve barışın muhafazasında, bilhassa eşitlik ve katılım sağlanması bakımından önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla, barış sağlayıcılarının anlaşma ve program geliştirilirken bir “azınlık hakları yaklaşımı” geliştirmesi tavsiye edilmektedir. Chapman bu yaklaşımın çerçevesini şu şekilde çizmektedir:

- Ülkedeki azınlık gruplarının ve bu grupların uğradığı insan hakları ihlallerinin analiz edilmesi ve anlaşılması.
- Azınlıkların, onları etkileyen programların ve politikaların geliştirilmesine, uygulanmasına ve değerlendirilmesine katılımının sağlanması.¹⁶³
- Ayrımcılığın ele alınması ve geliştirilen programların ayrımcılığı şiddetlendirmemesinin ve tüm topluluklara faydalı olmasının sağlanması.¹⁶⁴

Barış süreçlerinde azınlık haklarının ele alınması ve azınlıkların katılımının sağlanması azınlıklardan sürece yönelik destek yaratabilir. Örneğin Guatemala'da, Anayasanın bazı hükümlerinin ülkedeki çeşitliliğin ve yerli halkların dillerinin tanınması yönünde değiştirilmesi konusunda yapılan referandumun başarısızlıkla sonuçlanma nedenlerinden birinin, "evet" kampanyasının yerli topluluklara ulaşmaması olduğu öne sürülmektedir.

Kıbrıs'ta, müzakerelerde tüm azınlıkların durumunun göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Adanın her iki tarafında azınlıkların korunmasına ilişkin bir sistemin oluşturulması, özellikle de azınlıkların kamu işlerine ve siyasi yaşama katılımının sağlanması, genel olarak demokrasinin geliştirilmesine katkı sağlayacak ve uzun vadede dayanışma ve barışın korunmasına yardımcı olacaktır.

Toplumun farklı kesimlerinin barış talebinin harekete geçirilmesi

Birçok devlette barış süreçleri silahlı çatışmanın iki tarafındaki liderler tarafından yürütülmektedir ve bu liderler belki de seçmen desteğini kaybetme korkusuyla süreçten yılıp, tüm süreci askıya alabilmektedir. Yaşanan deneyimler, toplumun farklı kesimlerinin barışçıl bir çözüme/anlaşmaya varılması yönünde kendi temsilcilerine uyguladığı baskıların müzakerelerin başlatılması ve sürdürülmesi bakımından önemli bir rol oynayabildiğini göstermektedir.

Kuzey İrlanda'da Katoliklere yönelik ayrımcılık ve Katoliklerin toplumda öteki konuma itilmesi 1960'ların sonlarında bir insan hakları kampanyası başlatılmasına yol açmıştır. Bu kampanyayı sokaklarda yaşanan şiddet olayları takip etmiştir. İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA) ile Britanya askeri güçleri arasındaki çatışma 1990'ların ortalarına dek sürmüştür. Kuzey İrlanda'daki çatışma boyunca 3600 kişi yaşamını yitirmiş, 30.000'den fazla insan da yaralanmıştır.¹⁶⁵ Ateşkes ilan edilmesindeki başlıca sebeplerden biri, hem IRA'nın hem de Birleşik Krallık hükümetinin askeri yollarla hiçbirinin kazanamayacağını anlamış olmasıydı.¹⁶⁶ Fakat bir başka önemli faktör de, dini liderler, STK'lar ve işadamlarını da içeren her iki taraftaki sivil toplumdan gelen baskıydı.

Güney Afrika'da, Afrika Ulusal Konseyi (ANC) ile Güney Afrika hükümeti arasında müzakerelerin resmen başlamasından önce, Güney Afrika Kiliseler Konseyi barış çağrısı yapmıştır. Daha sonra bir grup iş insanı, barış görüşmelerini kolaylaştırmak amacıyla ANC, hükümet ve bazı siyasi gruplarla görüşme girişiminde bulunmuştur.¹⁶⁷ Ayrıca bu çabalara Güney Afrika Sendikalar Kongresi de katılmıştır.¹⁶⁸ Bu çabalar sonucunda 1991'de çeşitli siyasi grupların katılımıyla bir "barış için düşünce kuruluşu"

toplantısı gerçekleştirilmiştir. Ve ardından, komite beş çalışma grubu oluşturmuş ve siyasi liderlerin Ulusal Barış Anlaşması'nı (NPA) imzalayacağı Ulusal Barış Kongresi'ni düzenlemiştir.

Kıbrıs'ta bu rapor için gerçekleştirilen mülakatlar ve araştırmalar, insanların barışçıl bir çözüme ulaşılacağı konusunda iyimser olmadığını göstermektedir. Şu anki liderler ve daha önce barış süreçlerinde yer almış olanların yanı sıra barış için kampanya yürüten sivil toplum gruplarının da barış umutlarını yeşertmek ve adada barışçıl bir çözüm sağlanmasının avantajlarını göstermek amacıyla toplumun çeşitli kesimlerine ulaşmaları gerekmektedir.

Toplumun farklı kesimlerinin barış süreçlerine katılımı

Toplumun farklı kesimlerinin barış süreçlerine katılımının sağlanmasıyla, insanların diyaloga katkıda bulunabilmesi ve süreci sahiplenmesi sağlanabilir. Böylelikle, toplumun ihtiyaçlarını mümkün olan en üst derecede karşılayan bir çözüme ulaşılmasına da yardımcı olunabilir ve bu da barışın sürdürülmesi ve pekiştirilmesine katkı sağlayabilir. Toplumun ihtiyaçlarını karşılamayan ve toplum içerisindeki dinamikleri ele almayan bir anlaşma toplum tarafından kendisine yabancı olarak algılanabilir ve desteklenmeyebilir ve dolayısıyla ilerleyen dönemde çok kırılgan bir hal alabilir.

Örneğin Güney Afrika'da, NPA ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde barış komiteleri yaratmış, böylece toplumun tüm kesimlerinin barış sürecine katılımını sağlamıştır. Resmi olarak 1990'da başlatılan müzakere süreçlerini hükümet ve ANC yürütüyor olmakla birlikte, siyah, beyaz ve diğer topluluklardan birçok siyasi grup da sürece dâhil edilmiştir.¹⁶⁹ Daha sonra, anayasanın hazırlanma süreci de ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde katılımcı NPA yapılarından yararlanılarak istişare ve katkılara açılmıştır.¹⁷⁰ İnsanlar sürece dâhil oldukça, müzakerelerin faydasını görmüş ve uzlaşma ihtiyacını takdir etmiştir.¹⁷¹

Anayasa hazırlama sürecine toplumun katılımına dair bir başka örnek de Nepal'de yer almaktadır. Kralın bir halk devrimiyle tahtından edilmesi sonrasında yeni bir parlamento oluşturulmuş, 2007 yılında bir geçici anayasa onaylanmış ve Nepal için yeni bir anayasa hazırlanması yönünde anlaşmaya varılmıştır.¹⁷² 2008'de, yeni anayasayı hazırlayacak olan Kurucu Meclis üyeleri seçilmiştir. Bu Meclise azınlık ve yerli grup üyeleri de dâhil edilmiştir ve bu üyeler azınlık hakları da dâhil olmak üzere insan hakları için daha sıkı bir koruma için lobi çalışmaları yürütmektedir.¹⁷³

Nikaragua'da Bölgesel Özerklik Komisyonları Nikaragua Özerk Atlantik Kıyısı için bir taslak statü hazırlamış ve sivil toplum kuruluşlarının yardımıyla kapı kapı dolaşma yöntemini kullanarak, onay almak için yerel

seviyede bir istişare süreci yürütmüştür. İstişare sürecine ayrıca, atölye çalışmaları, topluluk toplantıları ve aralarında kiliselerin ve diğer toplumsal kuruluşların yer aldığı başka toplantılar da dâhil edilmiştir.¹⁷⁴ Bu faaliyetler sonucunda 1987’de tüm topluluklardan delegelerin bir araya getirildiği çok-etnisiteli bir toplantı gerçekleştirilerek özerklik şartları tartışılmıştır. Bu toplantıda kararlaştırılan ilkeler Nikaragua’nın yeni Anayasasında onaylanmıştır.¹⁷⁵

Guatemala’da hükümet ile çeşitli direniş gruplarını birleştirmiş Unidad Revolucionaria Nacional Guatemalteca (Guatemala Ulusal Devrimci Birliği – URNG) arasındaki barış müzakerelerinin başlaması ve sürdürülmesinde sivil toplum rol oynamıştır. Dini kuruluşların başını çektiği ve tarafların müzakere masasına oturtulması için baskı uygulanması konusunda halkı harekete geçiren sivil toplum hareketi içerisinde sendikalar, yerli halklar, kooperatifler ve köylü birlikleri, üniversiteler, kilise grupları ve iş insanlarını içeren farklı toplumsal gruplar yer almaktaydı.¹⁷⁶ Kamuoyunun barış konuşmaları lehinde harekete geçirilmesinde özellikle Katolik Kilisesi başrol oynamıştır.¹⁷⁷ Ne denli etkili olduğu tartışmalı olmakla birlikte, müzakerecilerin mutabakatı ile sivil toplumun barış sürecine katılımını sağlamak ve müzakerecilerde tavsiyelerde bulunmak üzere Sivil Toplum Meclisi (ASC) oluşturulmuştur.¹⁷⁸

Ancak Kuzey İrlanda’da durum farklıydı. Görüşmeler 1998 yılında Belfast Anlaşması’nın imzalanmasıyla sonuçlanmıştı ve bu Anlaşmanın referandumda onaylanması gerekmektedir. Sivil toplumun sürece katkı sunmasını sağlayacak çok az kanal bulunduğundan, anlaşma için halk desteğinin sağlanması güçtü.¹⁷⁹ Buna rağmen, Anlaşma yüzde 72 oyla kabul edilmiştir.

Siyasi partilerin de bu süreçte yapıcı bir rol oynayabileceği belirtilmelidir. Muhalefet partilerinin hükümetin barış sağlama çabalarını yoğun biçimde eleştirdiği ülkelerde barış süreçleri için toplumsal destek elde edilmesi güç olmaktadır. Örneğin Kuzey İrlanda ve Birleşik Krallık’ta siyasi partiler, farklı görüşlere sahip olsalar da, barış süreçlerini büyük oranda desteklemişlerdir.¹⁸⁰ Oysa Türkiye’de, iktidar partisi AKP 2009’da “Kürt Meselesi”ne barışçıl çözüm getirmek üzere bir plan ortaya atmıştır. Meclisteki iki muhalefet partisi AKP’yi “devlete ihanet etmek”le suçlamış, yapıcı bir yaklaşım sergilememiş ve hükümeti barışçıl çözüm isteğinden caydırmaya çalışmışlardır.

Kıbrıs’ta toplumun barış umutlarını yeşertmek için, tüm topluluklardan insanların barış sürecinde bir araya getirilmesi hayati önem taşımaktadır. Bu insanların katılımı sadece süreç için daha geniş bir destek yaratmakla kalmayacak, aynı zamanda farklı grupların ihtiyaçları ve dinamiklerinin ele alınmasını da sağlayacaktır. Böylesi bir ortam, neticede varılacak herhangi bir anlaşmanın onaylanması için destek sağlanmasında da rol oynayabilir.

Kadınların çatışma çözümüne ve barış süreçlerine katılımı

Geçmişte, bir çatışmanın her iki tarafından kadınlar, toplumun farklı kesimleri arasında iletişimi kolaylaştırarak ve tabanda arabuluculuk rolü üstlenerek barış süreçlerinde ve anlaşmazlık çözümü programlarında önemli bir rol oynamış bulunmaktadır. Örneğin Kuzey İrlanda’da toplum içerisinde, milliyetçi Katolik azınlık ve bu azınlığın İrlanda Cumhuriyeti ile birleşme arzusu ile Birleşik Krallık’ın bir parçası olarak kalmak isteyen kraliyete sadık Protestan çoğunluk arasında derin ayrılıklar mevcuttu. İki taraf eğitim, toplumsal yaşam ve istihdam dâhil olmak üzere her düzeyde birbirinden ayrılmıştı. İki-toplumlu, sınır ötesi faaliyetleri ilk gerçekleştirenler kadın aktivistler ve siyasetçiler olmuştur ve kadınlar 1996 yılında başlayan resmi barış sürecinde de rol oynamayı sürdürmüşlerdir. Kuzey İrlanda Kadın Koalisyonu (NIWC) kadınların sürece dâhil edilmesini sağlamak için seçimlere katılmıştır. Bu koalisyon oyların yüzde birini almış ve müzakere masasında iki sandalye elde etmiştir. Bu kişiler farklı mesleklerden olup hem “kralcı” hem de “milliyetçi” geleneklerden gelen kadınları temsil etmiş ve müzakerelere farklı bir perspektif kazandırmışlardır.¹⁸¹

Keza Nikaragua’da da kadınlar barış sürecinde ve özerklik statüsüne yönelik müzakerelerde önemli rol oynamıştır. Barış ve Özerklik Komisyonlarında yürütülen çalışmalara katılmış ve siyasi çözüme katkıda bulunmuşlardır.¹⁸²

Bilgilendirme kampanyaları ve medyanın rolü

Kamusal katılımı sağlamak için tedbirler alınmasının yanı sıra, barış süreçlerine halkın desteğini elde etmek için müzakerecilerin sistematik bilgilendirme kampanyaları yürütmeleri de gerekmektedir. Bu yaklaşım özellikle barış anlaşmasının halkın onayına sunulacağı durumda çok önemli hale gelmektedir. Örneğin Güney Afrika’da, NPA tarafından toplum içerisinde barış süreçlerinin teşviki için başarılı bir medya kampanyası yürütülmüştür.¹⁸³ Oysa Guatemala’da, sivil toplum gruplarının barış sürecinin başlangıç aşamalarında yer almasına karşın, referandumda anayasa reformunun reddedilmesine sebep olarak kısmen, hükümetin halkın eğitilmesi yönünde bir kampanya yürütmemesi gösterilmiştir. Dahası, muhafazakâr gruplar ve özel medya anayasa reformuna karşı bir kampanya yürütmüş ve oy kullanan bazı kişiler referandumdaki soruları kafa karıştırıcı bulmuştur.¹⁸⁴

Bugün çoğu ülkede, politikaların şekillendirilmesinde medyanın bir rol oynadığını ve internetin de hızlı bilgi akışını ve alışverişini sağladığını söylemek doğru olacaktır.

Kıbrıs bağlamında ise, sivil toplum grupları ve aktivistler, geleneksel ve web tabanlı medyanın şu anki muhalif konumundan uzaklaşıp, adanın her yerinde etkin bir bilgilendirme kampanyasına katılarak, toplumu Kıbrıs'ta barış sürecini desteklemeye yönlendirmek konusunda daha pozitif bir rol üstlenmesini teşvik edebilir.

Arabulucuların rolü

Barış süreçleri hassas süreçlerdir ve pek çok nedenden ötürü, bilhassa ülke içinde silahlı çatışmaların mevcut olduğu durumda belirli bir gizlilik seviyesi gerektirebilir. Ne var ki, müzakerecilerin toplumu, sürecin bir parçası olduğunu hissettirmesi ve toplumun süreci sahiplenmesini sağlaması gerekmektedir. Bunu yapabilmek için, müzakerecilerin süreci topluma belirli bir seviyeye kadar açması gerekebilir. Bu durum özellikle müzakerelere uluslararası arabulucuların dâhil olduğu örneklerde önem taşımaktadır, zira böylece sürecin dışarıdan dayatıldığı hissiyatı ortadan kaldırılmış olacaktır.¹⁸⁵ Sürece arabulucu dâhil olduğunda, arabulucunun müzakereler üzerinde genel kontrolü elinde bulundurması gerekir.¹⁸⁶ Bazı durumlarda arabulucu, kendisine yardımcı olabileceğinden veya müzakere dışında tutulmaları neticede bir çözüme varılmasını baltalayabileceğinden, toplumun belirli kesimlerini sürece dâhil edebilir.¹⁸⁷

Bir insan hakları çerçevesi yaratılması

Bir ulusal insan hakları kurumunun ve/veya bir eşitlik kurumunun oluşturulmasını ve ayrımcılık karşıtı mevzuatın kabul edilmesini de içeren kurumsallaştırılmış bir insan hakları çerçevesinin geliştirilmesi, toplumun ve özellikle de azınlıkların hükümete ve barış sürecine güvenini arttırabilir. Örneğin Kuzey İrlanda'da, Belfast Anlaşması'yla (Hayırlı Cuma Anlaşması, 1998) İnsan Hakları Komisyonu ve Eşitlik Komisyonu kurulmuştur. Ayrıca, etkili olup olmadığı yıllardır tartışılrsa da, teoride sivil toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel meselelere ilişkin bir danışma organı olarak bir Yurttaş Platformu oluşturularak politika geliştirme sürecine dâhil olmasına resmîyet kazandırılmıştır.¹⁸⁸ Polis örgütü ise bir sonraki yıl reformdan geçirilmiştir.

Kıbrıs'ta tüm Kıbrıslılar ve azınlıklar için insan haklarını eşit koşullarda güvence altına alacak bir insan hakları çerçevesi barış müzakerelerinin bir parçası olabilir.

Uzlaşma ve onarım

Günümüzde uzlaşma ve onarım, çatışma çözümünün ayrılmaz unsurları olarak görülmektedir. Önce insan hakları ihlallerinin mağdurları ve sonra da bir bütün

olarak toplum için onarım ve uzlaşma içeren barış süreçleri ve anlaşmaları sürdürülebilir barışa katkı sağlayabilir.

Örneğin Güney Afrika'da uzlaşma, ulusal birliğin devamı, barışın muhafazası ve tüm Güney Afrikalıların esenliğinin sağlanması bakımından bir araç olarak barış sürecinin önceliklerinden biri haline gelmiştir. Güney Afrika Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu 1995 yılında şu öğeleri kapsayan bir yetki ile kurulmuştur: 1960 ile 1994 yılları arasında siyasi güdümlü aktörler tarafından işlenen büyük insan hakları ihlallerinin soruşturulması; ülkenin her yerindeki insan hakları ihlalleri mağdurlarından ifade alınması ve halka açık duruşmalarda yaşadıkları şeylere dair tanıklık yapma fırsatı verilmesi; mağdurlar için telafi ve rehabilitasyon programları yürütülmesi ve gelecekte bu tür insan hakları ihlallerinin önlenmesi amacıyla tespit ve tavsiyeler içeren bir nihai rapor yayımlanması.¹⁸⁹

Bu Komisyon halka açık duruşmalar düzenleme ve Komisyon önünde suçlarını itiraf eden insan hakları ihlallerinden sorumlu olan kişilere af tanıma niteliklerine sahip ilk organdı. Komisyon 2002 yılına dek faaliyetini sürdürmüş ve 2006 yılında hükümet Komisyon'un tavsiyelerinin uygulamasını izlemek üzere bir organ oluşturmuştur. Ayrıca 2005 yılında, Komisyon'un oturumları sırasında verilen bilgilere dayanılarak, kayıp 500 kişinin nerede olduğunun tespiti için Kayıp Kişiler Görev Timi (MPTT) kurulmuştur. MPTT halen hizmet vermektedir ve bugüne kadar 66 cesedin yerinin belirlenip teşhis edilmesini başarmıştır.

Kuzey İrlanda barış sürecinde, önceliğin uzlaşma yerine çatışmanın sona erdirilmesine verilmesi gerektiği kararlaştırılmış ve kapsayıcı bir komisyon kurulmamıştır. Ancak Belfast Anlaşması'nın yürürlüğe girişinden sonra, "Kanlı Pazar"a –1972 yılında bir gösteri sırasında 13 insan hakları savunucusunun İngiliz askerleri tarafından öldürüldüğü, karışıklıklar sırasında yaşanan en bilindik insan hakları ihlali örneklerinden biri– yönelik olarak istisnai bir bağımsız soruşturma başlatılmıştır. Bu soruşturmanın raporu Haziran 2010'da yayımlanmıştır. "Kanlı Pazar"a ilişkin raporun yayımlanması, çatışma sırasında meydana gelen insan hakları ihlallerinden ötürü sorumluluğun üstlenilmesi ihtiyacını ortaya koymuştur.

Guatemala'da 34 sene süren silahlı çatışma sırasında işlenen insan hakları ihlallerinin ve şiddet eylemlerinin soruşturulması için 1994 yılında Tarihsel Aydınlatma Komisyonu (CEH) kurulmuştur.

Kıbrıs'ta yapılan mülakatlar ve araştırmalar, toplumun derin biçimde bölünmüş olduğunu, önyargıların katılımı ve iki hâkim toplum arasındaki güven eksikliğini gözler önüne sermektedir. Bu durum esasen, insanların öldürüldüğü, kaybedildiği veya yerlerinden edildiği daha önceki dönemlerle ilgilidir. Kıbrıs'ın farklı kesimlerinden insanlar haklarına yönelik ihlallerden ötürü karşılıklı olarak sorumluluklarının varlığının tam anlamıyla farkında

olmayabilirler. Örneğin kayıpların soruşturulması konusunda birtakım çalışmalar hâlihazırda başlatılmış bulunmaktadır. Ancak geçmişte meydana gelen büyük insan hakları ihlallerinin ele alınması; her iki topluma ve azınlıklara mensup insanların bir araya gelip acılarından bahsetmeleri için koşullar yaratılması ve sorumluların bunu alenen kabul edip telafi etmelerinin temin edilmesi için ortak çabalar kuvvetlendirilebilir. Böylece toplum içerisindeki önyargıların ve korkuların üstesinden gelinmesine katkı sağlanabilir.

İki-toplumlu projeler ve barışın inşasına yönelik aktiviteler

Çatışma yaşanan bazı toplumlarda, toplumun belirli kesimleri etnik veya dini kimliklerinden ötürü düşmanlık ve ötekileştirme ile karşılaşabilir. Bu durum barış sürecinde olduğu kadar, barış ve uzlaşmanın muhafazası konusunda da olumsuz bir etki yaratabilir. En iyi barış anlaşması dahi insanların geçmişi, önyargılarını ve korkularını aşması yönünde itici güç oluşturmayabilir. Hem hükümet organlarının hem de STK'ların, insanlara bunları geride bırakarak hayatlarına devam etmelerini

teşvik etmeleri bakımından bir rolü bulunmaktadır. Kuzey İrlanda'da çatışma her iki tarafta diğerine yönelik katı önyargılarla toplumu derinden (ve bazen fiziksel olarak da) ikiye bölmüştür. Bu çatışma sırasında Katolik ve Protestan toplumları gayri resmi sınırlarla birbirinden ayrılmıştır ve bugün bile, Belfast'ta Protestanlar şehrin doğu yakasında, Katolikler ise batıda yoğunlaşmaktadır. Bu bilinçle, günümüzde fikir alışverişini teşvik eden ve insanları önyargılarını ve görünüşteki çatışma sebeplerini aşmaları yönünde destekleyen birçok hükümet içi ve dışı girişimler ve iki-toplumlu projeler mevcuttur. "Diğer taraftaki" toplum üyelerinin istihdamını sağlamak ve iki topluluk arasındaki yollarda siyasi ve mezhepçi duvar yazılarını ve sokaklardaki benzeri sokak sanatı eserlerini kaldırmak yönünde tedbirler alınmaktadır.¹⁹⁰ Her iki toplumdan eski mahkûmları bir araya getiren bir proje de yürütülmektedir.¹⁹¹

Tıpkı Kıbrıs'ta olduğu gibi, eğitim sistemi de çatışma sırasında ve çatışma sebebiyle bu türden önyargıları ve korkuları kuvvetlendirebilir. Dolayısıyla, başta ders kitaplarının ve okullardaki tarih derslerinin barış eğitimini sağlayacak şekilde gözden geçirilmesiyle eğitim sisteminde bir reform gerçekleştirilmesi fayda sağlayabilir.

Sonuç

Bu rapor üç farklı hedefe ulaşmaya çalışmaktadır: anlaşmazlığın tarihsel geçmişinin gözden geçirilmesi; Kıbrıs'taki azınlıkların statüsüne ilişkin mevcut hukuki durumun ve siyasi gerçekliklerin detaylı biçimde ortaya konulması ve azınlık gruplarının Kıbrıs sorunuyla doğrudan veya dolaylı olarak bağlantılı geniş bir dizi konu hakkındaki görüşlerinin kaydedilmesi.

Geçtiğimiz birkaç yıl içerisinde, Kıbrıs sorununa ilişkin mevcut resmi anlatılara karşı çıkan Kıbrıs sorunu hakkında yeni bir tarih yazımı ve siyasi analiz dalgası ortaya çıkmıştır.¹⁹² Bu literatür incelendiğinde, anlaşmazlığın temel kaynağı olarak adada birbiriyle çekişme halinde bulunan Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk milliyetçiliklerine işaret edildiği görülmektedir. Kıbrıs'taki sayıca büyük iki toplum on yıllardır, Kıbrıslı yeni nesillerin fikirlerini şekillendiren karşılıklı bir güvensizlik ve düşmanlık atmosferi içerisinde yaşamlarını sürdürmektedir. Şoven milliyetçilik, anlaşmazlığın her iki tarafındaki toplum ve eğitim sistemlerinin kilit özelliklerinden biridir ve bugünkü gerçeklerin anlaşılması bakımından önemli bir bileşen oluşturmaktadır. Tarih, bir tarafın sahip olduğu böylesi milliyetçi söylemlerin ve gerçekleştirdiği saldırı patlamalarının kaçınılmaz olarak diğer taraf açısından da benzer bir reaksiyona yol açtığını ortaya koymaktadır. Bu rapor için gerçekleştirilen mülakatlar, azınlıkların, nerede yaşadıklarına bağlı olarak, Kıbrıs Rum veya Kıbrıs Türk toplumlarının ana akım siyasi tutumundan etkilenme eğilimi sergilediğini teyit etmektedir. Kalın Pavlov tarafından dile getirilen şu görüş buna örnek gösterilebilir: “[Cumhurbaşkanı] Christofias sorunu dürüst bir şekilde çözmeye çalışıyor”, oysaki “Eroğlu Türkiye'ye hizmet ediyor”. Kuzey kesimde ise, 1970'lerde Kıbrıs'a yerleşmiş bir Türk vatandaşı olan Abdurrahim Türkmen barış istemeyen tarafın Kıbrıslı Rumlar olduğu şeklinde bir görüş bildirmektedir. Paradoksal bir biçimde, bu genişlikteki bir anlaşmazlık çoğunluk ve azınlık gruplar arasında birleştirici bir faktör işlevi görmektedir.

Kıbrıs sorunu hakkında çoğunluk-azınlık temelinde görüş birliği bulunmasına karşın, azınlıklar ve diğer gruplar hem bir çözüm arayışına dair müzakere süreçleri hem de iç siyaset konuları bakımından Kıbrıs'ta yaşanan siyasi gelişmelerde gölgede kalmaktadır. Görüşmeciler adada süregelen anlaşmazlıktan kendi yaşamlarının birçok şekilde nasıl etkilendiğinden bahsetse de, bu görüş ve düşünceler daha geniş toplumda dillendirilmemektedir. Kıbrıs

sorununun çözümüne yönelik müzakereler on yıllardır sürdürülmektedir, fakat hiçbir Kıbrıs'ta anayasal olarak tanınan tarihsel azınlıkların katkısını dahi göz önüne almamıştır. Bu anlamda, bu raporun amaçları kapsamında kendileriyle görüşülen, resmi olarak temsilcilik sıfatları kabul edilmiş Ermeni ve Maronit temsilcileri, Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ile bir toplantı yapmayı sağlayamadıklarını ve çoğu olayda, kendi toplumlarının işleri veya menfaatleri ile ilgili bir konu olduğunda dahi, kendilerinden görüş alınmadığını belirtmişlerdir.

Tarihsel azınlıklar hiç değilse şu anda sürdürülen müzakerelere, özellikle de gelecekteki anayasal statüleri ile ilgili olarak dâhil edilseydi, onlara yönelik tutumda ciddi bir değişiklik yaratılmış olurdu. Onlar adına ve görüşleri sorulmadan karar alınması, sonrasında bu toplulukların hedeflenen çözümü etkin biçimde desteklemeleri yönünde harekete geçirilmesinin sağlanmasında başarısızlığa mahkûmdur. Süreç dışında bırakılmaları ayrıca büyük bir ihtimalle, ulaşılan sonuçtan tatmin olmamalarına yol açacak ve üzerinde hiçbir söz hakkına sahip olmadıkları yeni bir çözümü kabul etmeleri istenecektir. Londra-Zürih anlaşmalarında gerçekleştirilen ihmalin tekrarlanması, 21. yüzyılda kabul edilemez bir yaklaşım olacaktır.

Londra-Zürih anlaşmalarında ortaya çıkan anayasal düzenlemeler, azınlık hakları alanında daha yakın tarihte kaydedilen gelişmelerin gerisinde kalmaktadır. UAÇS Danışma Komitesi, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni Maronitlere, Ermenilere ve Latinlere iki toplumdan birine ait olmayı tercih etmeleri yönünde dayattığı yükümlülükten ötürü defalarca eleştirmiştir. Bu durum tek başına, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın tekçi ve eskimiş özelliğine ve Kıbrıs'ta insan haklarının daha fazla korunması önünde oluşturduğu ciddi engele kanıt oluşturmaktadır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasal şartını gözden geçirmeyi reddetmesi, onu geçmişten kalma bir hukuk kalıntısının esiri haline getirmektedir.

Bölünme hattının diğer tarafında ise, “azınlık” kavramının kendisi zaten Türkçede aşağılayıcı bir anlam taşımaktadır. Bu bakımdan, görüşülen Romanlardan her ikisi de, Kıbrıs Türk toplumuna ait oldukları yönündeki hissiyatlarını vurgulayarak kendi gruplarını isimlendirirken bu terimi kullanmaktan kaçınmıştır. Bu durumun bir yansıması olarak, adanın kuzey kesiminde oluşturulan yasal çerçeve azınlıkların haklarının düzenlenmesi konusunda hiç bir düzenleme içermemektedir. Görüşmeciler mevcut

hukuk sistemine ilişkin bir güven eksikliği yaşadıklarını hiç duraksamadan teyit etmişlerdir. Her iki taraftaki görüşler iki farklı ve cesaret kırıcı kategoriye ayrılmaktadır: Ya mevcut kanun ve hukuk yollarına ilişkin bilgisizlik ya da kanun ve hukuk yollarının pratik ve etkili sonuçlar yaratabileceğine dair güvensizlik. Görüşmecilerin büyük bir çoğunluğu, başvurabilecekleri herhangi bir hukuki korumadan haberdar olmadıklarını veya yasal haklarını kullandıklarında herhangi bir değişiklik meydana gelebileceğine inanmadıklarını dile getirmişlerdir. Seçilmiş Maronit temsilcisi Antonis Hadjirossos, istihdam konusunda ayrımcılığa dair şunları söylemiştir:

“mahkemelerde telafi yolları var, fakat davayı kazansanız bile uygulamaya koymazlar ki... Belirli bir dereceye kadar, bir miktar ayrımcılık olduğunu kabul ettik ve diğer adaylardan daha iyi olmaya çalışıyoruz. Bazıları ayrımcılık olduğunu düşünüyor; bazıları bunda sorun görmüyor. Herhangi bir özel mevzuattan haberim yok. Ayrımcılık hukukunu izlemiyorum. Parlamentoda insan hakları komitesi var. Bir ombudsman var, siz ihbarda bulunuyorsunuz, onlar soruşturuyorlar. Ombudsman bağımsız. Haklı olduğunuzu saptarlarsa ilgili makama haber veriyorlar. Fakat etkili işlemiyor. Ben Maronit okulunun Maronit bir müdürü olması gerektiğine dair şikâyetle bulundum. Ombudsman bizi haklı buldu, fakat hiçbir şey değişmedi.”

Bu durum bilhassa Kıbrıs Cumhuriyeti açısından endişe uyandırmaktadır çünkü kendisi AB ve Avrupa Konseyi kapsamında çok sayıda ve birbiriyle çakışan denetim usullerine tabi bulunmaktadır. İnsanların hukukun üstünlüğüne duyduğu inançta görünüşte meydana gelecek bir genel çöküş, Kıbrıs sorununa yönelik kapsamlı bir çözüm geliştirilmesi ve temel insan hakları meselelerinin çözülmesi yönünde her türlü çaba açısından ciddi bir engel oluşturacaktır. Bu perspektiften bakıldığında, durum 2009 yılında AB Azınlıklar ve Ayrımcılık Araştırması'nın vardığı tespitlerle örtüşmektedir. Araştırmaya göre “AB'de ayrımcılığa karşı en savunmasız durumda bulunan gruplar, insanlara etnik kökenlerine dayalı ayrımcılık uygulanmasını yasaklayan mevzuattan habersiz yaşamayı sürdürmektedir.”¹⁹³

Barış süreci Kıbrıs'ta bir başarı öyküsü değildir. Adada 1950'lerden bu yana çeşitli düzeylerde şiddet olayları yaşanmaktadır. 1963'ten ve özellikle de 1974'ten beri mevcut olan coğrafi ayrılık, Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk kesimler arasındaki genel güvensizliğe ve düşmanlığa çok büyük oranda katkıda bulunmuştur. Daha önceki barış girişimleri olumlu netice vermemiştir zira anlaşmazlık taraflarından en az biri sunulan çözüm önerisine karşı uzlaşmaz bir tutum takınmıştır. En yakın tarihli girişim

olan 2004 Annan Planı'nın Kıbrıslı Rumların çoğunluğu tarafından reddedilmesinden beri reddiyeci kutup güç kazanmış bulunmaktadır ve her iki toplumda da devamlı surette, bölünme konusunda bir kabul kültürü yerleştirilmektedir.

Paradoksal biçimde, Annan Planı'nın onaylanmasını etkin bir biçimde teşvik eden AB, gelecekte çözüm için katalizör veya katkı sağlayıcı unsur rolü bakımından temel referans noktası olmayı sürdürmektedir. AB, hem resmi siyasi söylemlerde, hem de mülakatların ortaya koyduğu üzere vatandaşlar arasında, insan haklarına saygı ve ekonomik refah açısından yüksek bir seviye tutturulması için gerekli araçları neredeyse mekanik biçimde sunacak bir siyasi istikrar ögesi olarak görülmektedir.

Bu yüksek beklentilere karşın, mevcut insan hakları durumu hiçbir iyimserlik uyandırmamaktadır. Azınlıklar, Kıbrıs'taki toplumun diğer kesimleriyle birlikte, anlaşmazlığın doğrudan veya dolaylı bir sonucu olarak bir dizi insan hakları ihlalleriyle karşılaşmaktadır. Doğrudan ihlaller adanın her yerine özgürce seyahat etme ve yerleşme hakkı ve mülkiyet hakkı ile ilişkilidir. Dolaylı sonuçlar ise, ağırlıklı olarak, adadaki ekonomik yaşamın değişen niteliği ile bağlantılıdır. Ekonomik yaşamda yaşanan değişim, yeni ve oldukça geniş azınlık grupları oluşturan ve ada ile kalıcı bağlar kurma isteklerini ortaya koyan çok sayıda göçmenin varlığını doğurmuştur. Kıbrıs'ın güney kesimindeki nüfus ırkçı reaksiyonlara giderek daha meyilli hale gelirken, kuzey kesimdeki nüfus da azınlık grupları üzerinde kültürel, dilsel ve dinsel farklılıklarını ifade etmemeleri yönünde baskı nitelikte bir toplumsal baskı yaratmaktadır.

Şu an sürdürülmekte olan müzakerelerin hızı ve derinliği de iyimserlik konusunda pek bir imkân yaratmamaktadır. Mülakat sonuçları 2010 kamuoyu yoklamalarını doğrulamaktadır: Bölünmenin her iki tarafındaki insanlar gelecekte bir çözüm bulunması yönündeki beklentileri hakkında büyük bir iyimserlik veya coşku hissetmemektedir. Bu durum özellikle, hatırı sayılır bir oranı şu anda var olduğu biçimiyle etnik ve coğrafi bölünmeyi kabullenmiş veya hatta bu bölünmeyi yeğler görünen Kıbrıslı Rumlar açısından geçerlidir. Müzakereler “Kıbrıslılardan Kıbrıslılar için çözüm” ilkesi altında başlatılmış olmakla birlikte, Kıbrıs'ın tarihsel azınlıklarıyla dahi bir bağ kuramamış durumdadır.

Anayasal olarak tanınan gruplarla tanınmayan gruplar arasındaki uçurum genişliyor gibi görünmektedir ve azınlıklar arası bir gerilime kaynak oluşturma potansiyeli bulunmaktadır. Bu durum, bu araştırmaya katılmak konusunda ciddi çekinceleri bulunduğunu, çünkü “M.S. 578'ten beri burada bulunan Kıbrıs'taki Ermeni azınlığı, son 10 yıldır Kıbrıs'a gelmiş insanlar grubuyla aynı kefeye koymanın doğru olmadığını” düşündüğünü ifade eden Ermeni azınlığın resmi temsilcisi Vartkes Mahtessian'ın bu beyanıyla da gözler önüne serilmektedir.

Tavsiyeler

Kıbrıs Cumhuriyeti'ne:

- Şu anda yürütülen müzakerelerin sonucu ne olursa olsun, azınlıkların kendi kimliğini tanımlama hakkını düzenleme, iki hâkim toplumdaki birine katılma yükümlülüğünü kaldırma ve azınlıklara her türlü hakkı tanıma ve azınlık temsilcilerine de oy kullanma hakkını sağlamak amacıyla Anayasası'nda gerekli tüm anayasal değişiklikleri gerçekleştirmek;
- Kendi yargı yetkisi altındaki tüm azınlık gruplarını resmen azınlık olarak tanımak ve bu gruplara tam ve kayıtsız hukuki koruma sağlamak;

Kıbrıs Türk makamlarına:

- KKTC mevzuatını, fiili kontrolü altındaki topraklarda yaşayan tüm azınlıkların açıkça tanınmasını sağlayacak şekilde değiştirmek;
- Hâlihazırda başta Maronitler ve Kıbrıslı Rumlar olmak üzere azınlıklara uygulanan tüm kısıtlamaları kaldırmak için gerekli tüm tedbirleri almak;

BM'ye:

- Gelecekte gündeme gelecek çözümde, azınlıkların korunmasının iki toplumun müzakerelerinde ayrı bir

gündem maddesi olarak koymak ve müzakereci taraflara BM'nin dünya girişimlerine dayalı demokratik süreçlere azınlıkların katılması ve azınlıkların korunması konusunda sahip olduğu ilgili tecrübe ve uzmanlığı sunmak;

Sivil topluma:

- Kıbrıs'ta azınlık ve göçmen haklarına ilişkin bilinçlendirme için yürütülen çalışmaları arttırmak;

Avrupa Konseyi'ne ve UAÇS Danışma Komitesi'ne:

- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin politika hedeflerini, bunlara ulaşılmasına dair takvim çizelgesini ve bunlara ulaşma yollarını içeren bir plan sunmasını talep etmek;

Azınlık gruplarına:

- Bütün potansiyel katılımcı gruplar açısından şeffaf ve tümüyle erişilebilir bir tarzda siyasi önceliklerin belirlenmesi amacıyla grup-İçi ve gruplar-arası diyalog geliştirmek.

Ek A: Görüşmeciler Çizelgesi

GÖRÜŞMECİLER

KIBRISLILAR		
	Toplum/azınlık/diğer	Yorumlar
1	Kıbrıslı Rumlar	Bir mülteci (ülke içinde yerinden edilmiş kişi [ÜİYEK]) (kadın)
2-3	Kıbrıslı Türkler	Güney kesimde yaşayan biri (erkek) Bir mülteci (ÜİYEK) – (erkek)
4	Ermeni azınlık	Temsilciler Meclisi'nde Temsilci (erkek)
5-7	Maronit azınlık	Topluluğun iki üyesi (bir erkek ve bir kadın) Temsilciler Meclisi'nde Temsilci (erkek)
8-9	Latin azınlık	Cemaatin bir üyesi (kadın) Temsilciler Meclisi Temsilcisi (erkek)
10-11	Roman topluluğu	Kuzey kesiminde yaşayan biri (erkek) Güney kesiminde yaşayan biri (erkek)
TÜRKİYE'DEN GELEN YERLEŞİMCİLER		
12-15	Türk yerleşimciler	İki Türk (erkek) Bir Kürt (kadın) Bir Alevi (kadın)
GÖÇMEN TOPLULUKLAR		
16-19	AB vatandaşları	Bir Pontuslu (erkek) Kuzey kesimde yaşayan Türk kökenli bir Bulgar (erkek) Güney kesimde yaşayan bir Bulgar (erkek) Güney kesimde yaşayan bir İngiliz (erkek)
20-22	Güney kesimdeki göçmen topluluklar	Sri Lankalı (kadın) Kenya'dan biri (erkek) Bir Rus (kadın)
GENÇLİK, KADINLAR, İH, LGBT STK'ları		
23	Gençlik STK'sı	Güney kesimde yaşayan biri (kadın)
24-25	Kadın hakları STK'sı	Kuzey kesimde yaşayan biri (kadın) Güney kesimde yaşayan biri (kadın)
26-27	İnsan hakları STK'sı	Kuzey kesimde yaşayan biri (kadın) Güney kesimde yaşayan biri (kadın)
28-29	LGBT STK'sı	Kuzey kesimde yaşayan biri (erkek) Güney kesimde yaşayan biri (erkek)

Notlar

- 1 Kıbrıs'taki Kayıplar Komitesi bir Kıbrıslı Rum üye, bir Kıbrıslı Türk üye ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) tarafından seçilen bir temsilciden oluşan bir komite olup, halklar arasında çıkan çatışmada ve Temmuz 1974'teki olaylarda ve sonrasında kaybolduğu bildirilen kişilerin vakalarını incelemektedir. Bkz. http://www.cmp-cyprus.org/nqcontent.cfm?a_id=1305, (erişim: 26 Ekim 2010)
- 2 Kyle, K., *Cyprus: In Search of Peace*, Londra, MRG, 1997.
- 3 AİHM, *Demopoulos ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No: 46113/99, 3843/02, 13751/02, 13466/03, 10200/04, 14163/04, 19993/04, 21819/04, 1 Mart 2003; AİHM, *Varnava ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No: 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90 ve 16073/90, 18 Eylül 2009.
- 4 UAD, Kosova bakımından tek taraflı bağımsızlık ilanının uluslararası hukuka uygunluğu (İstisnai Görüş Talebi), <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=2&case=141&PHPSESSID=970886d29ce47a38190d4e64de50d318>, (erişim: 1 Eylül 2010)
- 5 Avrupa Konseyi, "UAÇS'nin coğrafi kapsamı", http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/1_AtGlance/PDF_Map_Minorities_bil.pdf, (erişim: 20 Ağustos 2010)
- 6 University of Cyprus, Lefkoşa, <http://library.ucy.ac.cy/>; Avrupa Üniversitesi Enstitüsü Kütüphanesi, Floransa, <http://biblio.eui.eu/>; ve Amerikan Devletleri İnsan Hakları Mahkemesi ve İnsan Hakları Enstitüsü Ortak Kütüphanesi, San Jose, http://www.corteidh.or.cr/info_gral.cfm.
- 7 Birleşik Krallık tarafından kendi kendini yönetim konusunda daha başka öneriler için bkz. Dodd, C., *The History and Politics of the Cyprus Conflict*, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2010, s. 24.
- 8 Richter, H., *Ιστορία της Κύπρου, Τόμος Α': 1878 – 1949*, Εκδόσεις Εστία, 2007, s. 741.
- 9 Stefanidis, I., *Isle of Discord – Nationalism, Imperialism and the Making of the Cyprus Problem*, Londra, Hurst and Co., 1999, s. 74.
- 10 Hatzivasileiou, E., *Στρατηγικές του Κυπριακού – Η δεκαετία του 1950*, Εκδόσεις Πατάκη, 2005, s. 116.
- 11 Faustmann, H. ve Peristianis, N. (der.), *Britain in Cyprus – Colonialism and Post-colonialism 1878–2006*, Mannheim, Bibliopolis, 2006.
- 12 Hatzivasileiou, E., *Στρατηγικές του Κυπριακού – Η δεκαετία του 1950*, Εκδόσεις Πατάκη, 2005, s. 244.
- 13 *Ibid.* s. 243. Ayrıca bkz. Lacina, B., *The PRIO Battle Deaths Dataset, 1946–2008, Version 3.0: Documentation of Coding Decisions*, Eylül 2009'da güncellenmiştir, s. 162, http://www.prio.no/sptrans/1555324504/PRIObd3.0_documentation.pdf, (erişim: 25 Ekim 2010)
- 14 "Latin" terimi adadaki Roma Katoliklerini belirtmek için kullanılmaktadır. Roma Katolik cemaatinin bazı üyeleri, daha geniş olan dini kimliklerini yansıtmadığı gerekçesiyle bu terimi reddetmektedir. Söz konusu terimin burada kullanılmasının nedeni, bu grup için en yaygın kullanılan isim olmasıdır.
- 15 Yönetimdeki seçkinler arasındaki güvensizliğe dair bir örnek için bkz: Soulioti, S., *Fettered Independence: Cyprus, 1878–1964*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2006
- 16 Polyviou, P., *Μακάριος: τα τρία λάθη*, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2009, s. 22.
- 17 Drousiotis, M., *Η πρώτη διχοτόμηση – Κύπρος 1963-64*, Εκδόσεις Αλφάδι, 2005, s. 137.
- 18 *Ibid.* s. 151.
- 19 Uslu, N., *The Cyprus Question as an Issue of Turkish Foreign Policy and Turkish–American Relations 1959–2003*, New York, Nova Publishers, 2003, s. 59–85.
- 20 Mallinson, W., *A Modern History of Cyprus*, Londra, I.B. Tauris, 2009, s. 2.
- 21 Bkz. 353 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı, 20 Temmuz 1974, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%20SRES%20353.pdf>, (erişim: 10 Ağustos 2010)
- 22 Bkz. Kıbrıs Cumhuriyeti Basın ve Enformasyon Bürosu, "12 Şubat 1977 tarihli Üst Düzey Anlaşma", <http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/263FD94AA15B6F2DC2256D6D00311D48?OpenDocument>.
- 23 BM'ye göre "iki-bölgelilik" teriminin anlamı için bkz. Genel Sekreter'in 3 Nisan 1992 tarihli Raporu, S/1992/23780, para. 17–25.
- 24 Siyasi eşitlik, birçok BM Güvenlik Konseyi Kararı tarafından da resmen onaylanmış olan çeşitli BM Genel Sekreteri raporlarında göze çarpmaktadır. BM bağlamında "siyasi eşitlik tüm federal yönetim dallarında eşit sayısal katılım anlamına gelmemektedir, çeşitli şekillerde yansıtılması gerekmektedir" ve "her iki toplumun da federal hükümetin tüm organlarına ve kararlarına etkin biçimde katılımı"ni içermektedir (Report of the Secretary-General of 8 March 1990, S/1990/21183, Annex I, para. 11)
- 25 KKTC kısaltması bu rapor boyunca "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti"ni belirtmek için kullanılacaktır. Bu kullanım, KKTC'nin BM tarafından tanınmadığı ve hiçbir hukuki statüsünün bulunmadığı gerçeği tam anlamıyla bilinenek gerçekleştirilmektedir.
- 26 BM 541 sayılı Karar, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%20SRES541.pdf>, (erişim: 10 Ağustos 2010)
- 27 BM 550 sayılı Karar, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%20SRES550.pdf>, (erişim: 10 Ağustos 2010)
- 28 Kızılyürek, N., *Κύπρος: το αδιέξοδο των εθνικισμών*, Μαύρη Λίστα, 1999, s. 34, 131, 140.
- 29 Milletlerarası Daimi Adalet Divanı, *Yunanistan ile Bulgaristan arasında Nüfus Mübadelesine (Yunan-Bulgar Cemaatleri) ilişkin Sözleşmenin Yorumu*, Series B, No. 17, 1930, http://www.icj-cij.org/pcij/serie_B/B_1/01_Communautes_greco-bulgares_Avis_consultatif.pdf, (erişim: 14 Ağustos 2010)
- 30 İnsan Hakları Komitesi, 23 No'lu Genel Yorum Beyanı, <http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/%28Symbol%29/fb7fb12c2fb8bb21c12563ed004df111?Opendocument>, (erişim: 8 Kasım 2010)
- 31 27. madde: "Etnik, dinsel ya da dil azınlıklarının bulunduğu devletlerde, bu azınlıklara mensup olan kişiler, kendi gruplarının diğer üyeleri ile birlikte, kendi kültürlerinden yararlanma, kendi dinlerine inanma ve bu dine göre ibadet etme, ya da kendi dillerini kullanma hakkından yoksun bırakılmayacaklardır." MSHS, <http://www2.unhcr.org/english/law/ccpr.htm>, (erişim: 19 Ağustos 2010).
- 32 BMAB, A/RES/47/135, <http://www.un.org/documents/ga/res/47/a47r135.htm>, (erişim: 22 Ağustos 2010)

- 33 14. madde: “Bu Sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır.” AİHS, http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/3BAA147F-29C9-48CE-AF64-FB85A86B2433/0/ TUR_CONV.pdf, (erişim: 17 Ağustos 2010)
- 34 UAÇS, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/157.htm>, (erişim: 10 Ağustos 2010)
- 35 Bölgesel ve Azınlık Dilleri Avrupa Şartı, <http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/148.htm>, (erişim: 10 Ağustos 2010)
- 36 2000/43/EC sayılı Direktif, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0043:en:HTML>
- 37 21/1. madde: “Cinsiyet, ırk, renk, etnik veya toplumsal köken, genetik özellikler, dil, din veya inanç, siyasi veya başka herhangi bir görüş, bir ulusal azınlığa üyelik, mülkiyet, doğum, engellilik, yaş ya da cinsel yönelim gibi herhangi bir temele dayanan her türlü ayrımcılık yasaklanacaktır.”
- 38 Henrard, K. *Devising an Adequate System of Minority Protection: Individual Human Rights, Minority Rights and the Right to Self-determination*, Lahey, Kluwer, 2000, s. 48.
- 39 23 No’lu Genel Yorum Beyanı: Azınlıkların hakları (27. madde), 8 Nisan 1994, CCPR/C/21/Rev.1/ Add.5, para. 5.2.
- 40 MSHS 27. madde. Kıbrıs tarafından 19 Aralık 1966’da imzalanmış, 2 Nisan 1969’da yürürlüğe girmiştir.
- 41 UAÇS 15. madde. Kıbrıs tarafından 1 Şubat 1995’te imzalanmış ve 1 Şubat 1998’de yürürlüğe girmiştir.
- 42 MSHS 2. ve 26. maddeler. AİHS gibi, Kıbrıs tarafından onaylanmış olan diğer uluslararası ve bölgesel sözleşmeler, başka şeylerin yanı sıra, din, ırk, etnik köken, dil ve cinsiyet temellerine dayalı ayrımcılığı yasaklamaktadır.
- 43 Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme’nin (ICERD) 2/2. maddesi. Kıbrıs tarafından 12 Aralık 1966’da imzalanmış, 21 Nisan 1967’de yürürlüğe girmiştir.
- 44 29 Haziran 2000 tarihli ve 2000/43/EC sayılı Konsey Direktifi, insanlar arasında ırksal veya etnik kökene bakılmaksızın eşit muamele prensibini uygulamaya koymaktadır.
- 45 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın 2. maddesi.
- 46 Aynı şey “KKTC Anayasa”sı açısından da geçerlidir, bkz. KKTC Anayasası, <http://www.kktcombudsman.org/tr/?op=anayasa>, (erişim: 12 Ağustos 2010)
- 47 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın 2. maddesi.
- 48 Trimikliniotis, N. ve Demetriou, C., “The Cypriot Roma/Gypsies and the failure of education: anti-discrimination and multiculturalism as a post-accession challenge”, “Kıbrıs’ta Azınlıklar, Geçmiş, Bugün ve Gelecek” konferansında sunulan makale, 24–25 Kasım, http://www.iaie.org/insetrom/download/The_Primary_Education_of_Roma_2006,_Nicos_Trimikliniotis_Paper_for_Website.doc, (erişim: 31 Ekim 2010) İrkçiliğe ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI), *Üçüncü Kıbrıs Raporu*, Strasbourg, Avrupa Konseyi, 2005, http://hudoc.ecri.coe.int/XMLEcri/ENGLISH/Cycle_03/03_CbC_eng/CYP-CbC-III-2006-17-ENG.pdf, (erişim: 31 Ekim 2010). Temel Haklar Ajansı, *Romanların ve Gezginlerin Barınma Koşulları*, http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/RAXEN-Roma%20Housing-Cyprus_en.pdf, (erişim: 31 Ekim 2010)
- 49 UAÇS Danışma Komitesi’nin Kıbrıs hakkındaki Birinci Görüşü, ACFC/INF/OP/I(2002)004, 6 Nisan 2001, s. 6, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_1st_OP_Cyprus_en.pdf, (erişim: 13 Ağustos 2010)
- 50 UAÇS Danışma Komitesi’nin Kıbrıs hakkındaki İkinci Görüşü, ACFC/INF/OP/II(2007)004, s. 8, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_2nd_OP_Cyprus_en.pdf, (erişim: 10 Ağustos 2010)
- 51 Ringelheim, J., “Minority protection and constitutional recognition of difference”, Verstichel, A., De Witte, B., Lemmens, P. ve Alen, A., *The Framework Convention for the Protection of National Minorities: A Useful Pan-European Instrument?* içinde, Antwerp, Intersentia, 2008, s. 43.
- 52 Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından UAÇS Danışma Komitesi’ne sunulan Birinci Rapor, s. 15, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_1st_SR_Cyprus_en.pdf, (erişim: 5 Ağustos 2010)
- 53 Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından UAÇS Danışma Komitesi’ne sunulan Üçüncü Rapor, s. 4, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_3rd_SR_Cyprus_en.pdf, (erişim: 7 Ağustos 2010)
- 54 Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından UAÇS Danışma Komitesi’ne sunulan yorumlar, s. 3, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_2nd_Com_Cyprus_en.pdf, (erişim: 7 Ağustos 2010)
- 55 Kyle, K., *Cyprus: In Search of Peace*, Londra, MRG, 1997, s. 33.
- 56 Kıbrıs Anayasası’nın 2/3. maddesi.
- 57 Kıbrıs Cumhuriyeti, 7/1960 sayılı Kanun.
- 58 Cemaat Meclisleri iki toplumdaki her birinin din, eğitim, kültür, öğretim ve aile durumu meselelerini ele almaya yetkili iki yasama organıydı.
- 59 Kıbrıs Cumhuriyeti, 12/1965 sayılı Kanun.
- 60 Kıbrıs Cumhuriyeti, 58/1970 sayılı Kanun.
- 61 Maronit cemaatinin ayrıntılı bir sunum ve analizi için bkz. Tsoutsouki, C., “Continuity of national identity and changing politics: the Maronite Cypriots”, Varnava, A., Coureas, N. ve Elia, M., *The Minorities of Cyprus – Development Patterns and the Identity of the Internal-Exclusion*, Cambridge, Cambridge Scholars Publishing, 2009, s. 192.
- 62 Bkz. Bölgesel ve Azınlık Dilleri Avrupa Şartı Veritabanı’nda “Kıbrıs’taki Kıbrıslı Maronit Arapçası”, http://languagecharter.eokik.hu/sites/languages/L-CMArabic_in_Cyprus.htm, (erişim:24 Ağustos 2010)
- 63 Kyle, K., *Cyprus: In Search of Peace*, Londra, MRG, 1997, s. 33.
- 64 Bkz. <http://www.maronitesofcyprus.com/cgibin/hweb?A=87&V=history> (Rumca), (erişim:12 Eylül 2010)
- 65 Bu sayı cemaatin web sitesinden alınmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından UAÇS Danışma Komitesi’ne sunulan İkinci Rapor bu sayıyı 4800 olarak belirtmektedir; bkz. http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_2nd_SR_Cyprus_en.pdf, (erişim: 24 Ağustos 2010’da erişilmiştir.
- 66 UAÇS Danışma Komitesi’nin Kıbrıs hakkındaki Birinci Görüşü, *op. cit.* s. 6.
- 67 Adada Ermeni cemaatinin varlığına ilişkin kısa ama özlü bir belgelendirme için bkz. Pattie, S., “New life in an old community: Armenians in 20th-century Cyprus”, Varnava ve diğerleri içinde, *op. cit.* s. 160.
- 68 Bkz. HAYK, “Armenians in Cyprus (Nicosia, Larnaca, Limassol)”, <http://www.hayk.net/destinations/cyprus>, (erişim: 24 Ağustos 2010)
- 69 Bkz. Avrupa Komisyonu, “Kıbrıs’taki diğer diller”, Euromosaic Çalışması, http://ec.europa.eu/education/languages/archive/languages/langmin/euromosaic/cy1_en.html, (erişim: 24 Ağustos 2010)
- 70 *Ibid.* ve HAYK, *op. cit.*. Kıbrıs Cumhuriyeti’nin İkinci Raporu bu sayıyı 2600 olarak belirtmektedir, bkz. Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından UAÇS Danışma Komitesi’ne sunulan İkinci Rapor, *op. cit.*
- 71 Kıbrıs Ermeni Ulusal Komitesi, <http://anc.com.cy/el/armenians-cyprus>, (erişim: 11 Eylül 2010)
- 72 Avrupa Komisyonu, “Kıbrıs’ta Ermenice”, Euromosaic Çalışması, http://languagecharter.eokik.hu/sites/languages/L-Armenian_in_Cyprus.htm, (erişim: 13 Eylül 2010)
- 73 Ermeni cemaati: πανελλαδικός επιχειρηματικός κατάλογος, <http://www.armeniancommunity.gr/arhtra/124-koinotita-kyprou>, (erişim: 11 Eylül 2010)
- 74 *Ibid.* Ayrıca bkz. UAÇS Danışma Komitesi’nin Kıbrıs hakkındaki İkinci Görüşü, *op. cit.* s. 7, (erişim: 22 Eylül 2010)

- 75 Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından UAÇS Danışma Komitesi'ne sunulan İkinci Rapor, *op. cit.* s. 20. Bu okul finans kaynağı bulunamaması neticesinde kapatılmak zorunda kalmıştır.
- 76 Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından UAÇS Danışma Komitesi'ne sunulan İkinci Rapor'da kullanılan sayıdır, *op. cit.*
- 77 Bkz. <http://www.laticatholicsofcyprus.com/cgibin/hweb?-A=44&-V=history>, (erişim: 26 Eylül 2010)
- 78 Emilinianides, A., 'The legal status of the Latin community', Varnava ve diğerleri içinde, *op. cit.* s. 230-231.
- 79 UAÇS Danışma Komitesi'nin Kıbrıs hakkındaki Birinci Görüşü, *op. cit.* s. 6-7.
- 80 Lulhe Shaellou, S., *The EU and Cyprus*, Leiden, Brill/Martinus Nijhoff, 2010, s. 202.
- 81 Kıbrıs Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, <http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/sid/sid.nsf/All/4CFF4CF947E20998C22577520046A49B?OpenDocument>, (erişim: 11 Eylül 2010)
- 82 Bkz. UAÇS Danışma Komitesi'nin Kıbrıs hakkındaki İkinci Görüşü, *op. cit.* s. 18.
- 83 AİHM, *Kıbrıs v. Türkiye*, Başvuru No: 25781/94, 10 Mayıs 2001.
- 84 Kıbrıs Cumhuriyeti Basın ve Enformasyon Bürosu, "Kuşatılmış topraklar", <http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/5de55f6f7c7bc484c2257076004d01e3/803883940b86e8d3c2256d6d001eb5ca?OpenDocument>, (erişim: 8 Şubat 2011)
- 85 Trimiklioniotis, N. ve Demetriou C., "The Cypriot Roma and the failure of education", Varnava ve diğerleri içinde, *op. cit.*
- 86 Bkz. Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından UAÇS Danışma Komitesi'ne sunulan İkinci Rapor, *op. cit.* s. 11.
- 87 Bkz. Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından UAÇS Danışma Komitesi'ne sunulan Üçüncü Rapor, *op. cit.* s. 21-22.
- 88 Bkz. UAÇS Danışma Komitesi'nin Kıbrıs hakkındaki İkinci Görüşü, *op. cit.* s. 5.
- 89 Ibid. ayrıca bkz. <http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/64D1EBF5E4CDD878C2256D7A003CB539?OpenDocument>, (erişim: 11 Eylül 2010)
- 90 Hatay, M., *Beyond Numbers: An Inquiry into the Political Integration of the Turkish 'Settlers' in Northern Cyprus*, Lefkoşa, PRIO, s. viii, http://www.prio.no/upload/345/beyond_numbers_reduced.pdf
- 91 Polykarpou D., *Country Report 1: Cyprus*, Lefkoşa, Ayrımcılık Yasası Alanında Sosyo-Ekonomi Uzmanları Ağı (SEN), Nisan 2009.
- 92 *Ibid.*
- 93 *POLITIS* gazetesi, 11 Kasım 2010, s. 37, <http://www.politis-news.com>, (erişim: 12 Kasım 2010)
- 94 Bkz. Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından UAÇS Danışma Komitesi'ne sunulan Üçüncü Rapor, *op. cit.* s. 25.
- 95 Bkz. UAÇS Danışma Komitesi'nin Kıbrıs hakkındaki İkinci Görüşü, *op. cit.* s. 5-6.
- 96 *Ibid.* s. 19.
- 97 Newroz (bahar bayramı) Ortadoğu ve Orta Asya'da kutlanmaktadır. Kürtler için en önemli bayramdır ve kültürel anlamının yanı sıra siyasi öneme de sahiptir.
- 98 İrkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI), Üçüncü Rapor (2005), http://hudoc.ecri.coe.int/XML/Ecri/ENGLISH/Cycle_03/03_CbC_eng/CYP-CbC-III-2006-17-ENG.pdf, (erişim: 25 Ekim 2010)
- 99 Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı, *Trafficking in Persons Report 2009 – Cyprus*, <http://www.unhcr.org/refworld/country,,USDOS,,CYP,4562d8b62,4a4214c2c,0.html>, (erişim: 26 Ekim 2010)
- 100 "Aktivistler" seks endüstrisinde çalışmak üzere Kıbrıs'a getirilen kadınlardan bahsederken kullanılan örtmeceli bir terimdir.
- 101 AİHM, *Rantsev v. Kıbrıs ve Rusya*, Başvuru No: 25965/04, 7 Ocak 2010.
- 102 Bu bölümdeki bilgiler şu kaynaklardan derlenmiştir: Syrigos, A., *Σχέδιο Ανάν – Οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος, εκδόσεις Πατάκη*, 2005 ve Irakleidis, A., *Κυπριακό Πρόβλημα – 1947-2004 Από την Ένωση στη Διχοτόμηση*, I. Σιδέρης, 2006.
- 103 Draft Framework Agreement, in Report by the Secretary-General on the UN Operation in Cyprus S/18102/Add.1, Haziran 1986, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%20S18102%20ADD%201.pdf>, (erişim: 3 Ağustos 2010)
- 104 Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki Arabuluculuk Görevine ilişkin Raporu, S/23780, Nisan 1992, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%20S23780.pdf>, (erişim: 3 Ağustos 2010)
- 105 Bkz. Genel Sekreter'in Kıbrıs Raporu, S/2004/302, Nisan 2004, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%20S2004302.pdf>, (erişim: 3 Ağustos 2010)
- 106 Drousiotis, M., <http://www.makarios.eu/cgibin/hweb?-A=2524&-V=poison>, (erişim: 26 Ekim 2010)
- 107 Bkz. Kıbrıs Cumhuriyeti Basın ve Enformasyon Bürosu, 8 Temmuz 2006 tarihli Anlaşma, <http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/793035B13B07CD8FC225727C00353501?OpenDocument>, (erişim: 3 Ağustos 2010)
- 108 BM Haber Merkezi, "Liderler Kıbrıs konusunda BM öncülüğünde görüşmeleri sürdürüyor", <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=29466&Cr=cyprus&Cr1>, (erişim: 3 Eylül 2010)
- 109 Kıbrıs Cumhuriyeti Basın ve Enformasyon Bürosu, "Hükümet sözcüsü: Kıbrıs sorununun çözümü için öneriler paketi", 19 Temmuz 2010 tarihli basın açıklaması, <http://www.pio.gov.cy/MOI/pio/pio.nsf/all/CA5AAB0B8783EB52C225776500223B5D?opendocument>, (erişim: 3 Ağustos 2010)
- 110 UNFICYP, "Genel Sekreter Özel Temsilcisi Lisa Buttenheim'in Kıbrıs liderleri toplantısının ardından görüşleri, 4 Ağustos 2010", http://www.unficyp.org/nqcontent.cfm?a_id=3006&tt=graphic&lang=1, (erişim: 3 Ağustos 2010)
- 111 UNFICYP, "Genel Sekreter Kıbrıs liderleri ile görüştüktan sonra basın karşısına çıktı", 18 Kasım 2010, http://www.unficyp.org/nqcontent.cfm?a_id=3160&tt=graphic&lang=1, (erişim: 29 Kasım 2010). Son raporu 24 Kasım 2010'da açıklanmıştır, "Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki Arabuluculuk Görevine ilişkin Raporu", S/2010/603, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2010/603
- 112 BMCO (Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi), "BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs Rum toplumu ve Kıbrıs Türk toplumu liderleriyle görüşmesinin ardından basına yaptığı açıklamalar", 26 Ocak 2011, http://www.unog.ch/unog/website/news_media.nsf/%28httpNewsByYear_en%29/32794B0DFD20535C1257824004E727E?OpenDocument
- 113 Minnesota Üniversitesi, <http://www1.umn.edu/humanrts/research/ratification-cyprus.html>, (erişim: 22 Ağustos 2010)
- 114 Bkz. <http://www2.ohchr.org/english/law/cerd.htm>, (erişim: 22 Ağustos 2010)
- 115 Bkz. <http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>, (erişim: 22 Ağustos 2010)
- 116 Bkz. <http://www2.ohchr.org/english/law/cescr.htm>, (erişim: 22 Ağustos 2010)
- 117 Bkz. <http://www2.ohchr.org/english/law/cedaw.htm>, (erişim: 22 Ağustos 2010)
- 118 Bkz. <http://www2.ohchr.org/english/law/cat.htm>, (erişim: 23 Ağustos 2010)
- 119 Bkz. <http://www2.ohchr.org/english/law/crc.htm>, (erişim: 22 Ağustos 2010)
- 120 Bkz. <http://www.ilo.org/ilolex/english/newratframeE.htm>, (erişim: 8 Kasım 2010)
- 121 Bkz. <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/157.htm>, (erişim: 8 Kasım 2010)
- 122 Bkz. <http://www2.ohchr.org/english/law/minorities.htm>, (erişim: 29 Ağustos 2010)
- 123 Bkz. <http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/148.htm>, (erişim: 8 Kasım 2010)

- 124 Bkz. http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D5CC24A7-DC13-4318-B457-5C9014916D7A/0/ENG_CONV.pdf, (erişim: 12 Ağustos 2010)
- 125 Bkz. http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-13&chapter=4&lang=en, (erişim: 11 Ağustos 2010)
- 126 Bkz. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4bde97f52.html>, s. 15, (erişim: 1 Ağustos 2010)
- 127 Bkz. http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/Table_en.asp#Cyprus, (erişim: 10 Kasım 2010). Danışma Komitesi'nin en son Görüşü 9 Ekim 2010'da yayımlanmıştır.
- 128 Bkz. UAÇS Danışma Komitesi'nin Kıbrıs hakkındaki İkinci Görüşü, *op. cit.* s. 30.
- 129 Uluslararası Af Örgütü, <http://www.amnesty.org/en/region/cyprus/report-2009>, (erişim: 28 Ağustos 2010)
- 130 Bkz. mavre.eu, "Nijeryalı ırkçı çete tarafından dövüldü", <http://mavre.eu/2010/08/nigerian-beaten-by-racist-mob>. (erişim: 10 Ağustos 2010)
- 131 "Η Καθημερινή", Voniati., C., *Φανέλλες του ΕΛΑΜ ζήτησαν και οι αστυνομικοί*, <http://www.kathimerini.com.cy/index.php?pageaction=k&modid=1&artid=23925>, (erişim: 1 Kasım 2010)
- 132 Bkz. Agathocleous, J., "Cuma günü şiddetli kavganın ardından yedi kişi suçlanıp salıverildi", *Cyprus Mail*, 7 Kasım 2010, <http://www.cyprus-mail.com/cyprus/seven-charged-and-released-after-friday-s-violent-fracas/20101107>, (erişim: 8 Kasım 2010). Tek aşırı sağcı grup ELAM değildir. Diğer gruplar arasında KEA (Kinima Ellinikis Antistasis) ve Kıbrıs'ın Kurtuluşu Hareketi (Kinima gia ti Sotiria tis Kyprou) yer almaktadır.
- 133 Kıbrıslı Türk İnsan Hakları Vakfı, "Kuzey Kıbrıs'taki insan hakları durumuna genel bakış", 14 Ocak 2009, <http://www.ktihv.org/Eng/content/view/43/13/>, (erişim: 30 Ağustos 2010)
- 134 Kıbrıslı Türk İnsan Hakları Vakfı, "Hükümet işkence iddialarını ele almalı", 25 Şubat 2009, <http://www.ktihv.org/Eng/content/view/48/13/>, (erişim: 30 Ağustos 2010)
- 135 Kıbrıslı Türk İnsan Hakları Vakfı, "Kuzey Kıbrıs'taki insan hakları durumuna genel bakış", *a.g.b.*
- 136 *Ibid.*
- 137 Freedom House (Özgürlük Evi), "Ülke raporu – Kuzey Kıbrıs (2010)", <http://freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2010&country=7969>, (erişim: 9 Ağustos 2010)
- 138 AİHM, *Loizidou v. Türkiye*, Başvuru No: 15318/89, 18 Aralık 1996; *Arestis-Xenides v. Türkiye*, Başvuru No: 46347/99, 22 Aralık 2005; *Demades v. Türkiye*, Başvuru No: 16219/90, 22 Nisan 2008.
- 139 AİHM, *Demopoulos ve Diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No: 46113/99, 1 Mart 2010.
- 140 Bkz. Taşınmaz Mal Komisyonu, <http://www.northcyprusipc.org/>, (erişim: 13 Ağustos 2010)
- 141 Bkz. <http://www.trncinfo.com/index.asp?page=276>, (erişim: 14 Ağustos 2010)
- 142 AİHM, *Nezire Ahmet Adnan Sofi v. Kıbrıs*, Başvuru No: 18163/04, 14 Ocak 2010.
- 143 AİHM, *Aziz v. Kıbrıs*, Başvuru No: 69949/01, 22 Haziran 2004.
- 144 Kıbrıs Cumhuriyeti, mutad meskenleri Cumhuriyet'in özgür topraklarında yer alan Kıbrıslı Türk toplumu üyelerinin oy kullanma ve seçilme hakkına ilişkin 2(l)/2006 sayılı Kanun.
- 145 Dünya Bankası Raporları, *Kıbrıs'ın Kuzey Kesiminde Ekonomik Büyümenin Sürdürülebilirliği ve Kaynakları*, 1. ve 2. ciltler, Yoksulluğun Azaltılması ve Ekonomik Yönetim Birimi, Avrupa ve Orta Asya Bölgesi, 8 Haziran 2006, www.quickwasp.com/kab/documents.html, (erişim: 25 Ekim 2010)
- 146 Bkz. örneğin İçişleri Bakanlığı tarafından önerildiği haliyle ev hizmetlilerinin istihdamına ilişkin sözleşme taslağı: <http://moi.gov.cy/index.php?m=62&sm=64&l=2>, (erişim: 18 Ağustos 2010)
- 147 Bkz. 866/2004 sayılı Konsey Yönetmeliği (AB), <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:206:005> 1:0056:EN:PDF, (erişim: 25 Ekim 2010) Yönetmeliğin uygulamasına ilişkin bir değerlendirme için bkz. Hatay M., Mullen, F. ve Kalimeri, J., *Intra-island Trade in Cyprus: Obstacles, Oppositions and Psychological Barriers*, Oslo, PRIO, 2008. Kuzey Kıbrıs'ta AB hukukunun uygulanmasına dair hukuki bir analiz için bkz. Skoutaris, N., *The Cyprus Issue: The Four Freedoms in a (Member) State of Siege*, Oxford, Hart Publishers, 2011.
- 148 Bkz. KKTC Enformasyon Dairesi, "Kıbrıs sorununa kısa bakış", <http://www.trncpio.org/trncpio/en/index.asp?sayfa=cms&dmid=0&cmsid=195&ssid=980924650>, (erişim: 19 Ağustos 2010), Brus M., Akgün M., Blockmans S., Tiryaki S., Van den Hoogen T. ve Douma W., *A Promise to Keep: Time to End the International Isolation of the Turkish Cypriots*, İstanbul, TESEV Yayınları, 2008, s. 32. Kıbrıs Rum tarafından bir görüş için bkz. Kozakou-Marcoullis, E., "The so-called isolation of the Turkish Cypriot community", *Cyprus Yearbook of International Relations*, sayı: 9, 2007.
- 149 Bkz. Avrupa Toplulukları Komisyonu, Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti'nin doğrudan kontrolünde bulunmayan Kıbrıs Cumhuriyeti bölgeleriyle özel ticaret koşullarına ilişkin bir Konsey Yönetmeliği Teklifi, http://ec.europa.eu/cyprus/documents/turkish_community/com2004_0466en01.pdf.
- 150 Bkz. Hatay ve diğerleri, *op. cit.* s. 1.
- 151 *Ibid.* s. 73.
- 152 Bkz. <http://www.sigmalive.com/simerini/business/news/320800>, (erişim: 31 Ekim 2010)
- 153 Bkz. http://www.cyprus2015.org/index.php?option=com_content&view=article&id=19&Itemid=27 &lang=en, (erişim: 5 Ağustos 2010)
- 154 Bkz. "Kıbrıs 2015 anket sonuçları", http://www.cyprus2015.org/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=1%3Apublic-opinion-poll&Itemid=34&lang=en, (erişim: 5 Ağustos 2010)
- 155 "Kıbrıs 2015 anket sonuçları" 18 ve 19. slaytlar, *a.g.b.*
- 156 *KATHIMERINI* gazetesi, <http://pdf.kathimerini.com.cy/issues/20100307.pdf>, (erişim: 30 Ağustos 2010)
- 157 Kymlicka, W., *Multicultural Citizenship*, Toronto, Oxford University Press, 1995, s. 107.
- 158 Ayrıntılı bilgi için bkz. Baldwin, C., *Minority Rights in Kosovo under International Rule*, Londra, MRG, 2006.
- 159 Darby, J., *Northern Ireland: Managing Difference*, Londra, MRG, 1995.
- 160 Ayrıntılı bilgi için bkz. Kurban, D., *Bir Eşitlik Arayışı: Türkiye'de Azınlıklar*, Londra, MRG, 2007.
- 161 Baldwin, C., Chapman, C. ve Gray, Z., *Minority Rights: The Key to Conflict Prevention*, Londra, MRG, 2007.
- 162 AGİT, UAYK, <http://www.osce.org/hcnm>, (erişim: 3 Şubat 2011)
- 163 Chapman, C., *Why a Minority Rights Approach to Conflict? The Case of Southern Sudan*, Londra, MRG, 2008; <http://www.minorityrights.org/6253/briefing-papers/why-a-minority-rights-approach-to-conflict-the-case-of-southern-sudan.html>.
- 164 Chapman, C., "Leveraging the rights of minorities and indigenous peoples for transitional justice", A. Paige (der.) *Identities in Transition: Challenges for Transitional Justice in Divided Societies* içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 2010.
- 165 Fitzduff, M. ve O'Hagan, L., "The Northern Ireland Troubles", INCORE arkaplan belgesi, CAIN, 2009, <http://cain.ulst.ac.uk/othelem/incorepaper09.htm>.
- 166 *Ibid.*
- 167 Gastrow, P., "A joint effort – the South African peace process", http://www.gppac.net/documents/bpb/part1/8_joint_.htm, (erişim: 22 Eylül 2010)
- 168 *Ibid.*
- 169 De Klerk, E., "South Africa's negotiated transition: context, analysis and evaluation", *Owning the Process, Public Participation in Peace Making, Featuring South Africa*,

- Guatemala and Mali* içinde, Conciliation Resources, Accord, Sayı 13, 2002, s. 18.
- 170 NPA yapıları hakkında daha fazla bilgi için bkz. Spies, C., "South Africa's National Peace Accord: its structures and functions", *Peacemaking, Featuring South Africa, Guatemala and Mali* içinde, *op. cit.* s. 22.
- 171 De Klerk, E., "South Africa's negotiated transition: context, analysis and evaluation", *Owning the Process, Public Participation in Peace Making, Featuring South Africa, Guatemala and Mali* içinde, *op. cit.* s. 19.
- 172 "Nepal Overview", World Directory of Minorities and Indigenous Peoples, MRG, <http://www.minorityrights.org/5671/nepal/nepal-overview.html>, (erişim: 20 Kasım 2010)
- 173 MRG Çatışma Önleme Şefi Chapman, C. ile röportaj, "Minorities and the constitution building process in Nepal" içinde.
- 174 Brunnegger, S., *From Conflict to Autonomy in Nicaragua: Lessons Learnt*, Londra, MRG, 2007, s. 4, 7.
- 175 *Ibid.* s. 4.
- 176 Alvarez, E. ve Palencia Prado, T., "Guatemala's peace process: context, analysis and evaluation", *Owning the Process, Public Participation in Peace Making, Featuring South Africa, Guatemala and Mali* içinde, *op. cit.* s. 40.
- 177 *Ibid.*
- 178 *Ibid.*, s. 41.
- 179 Quintin, O., "Developing public capacities for participation in peacemaking", *Owning the Process, Public Participation in Peace Making, Featuring South Africa, Guatemala and Mali* içinde, *op. cit.* s. 92.
- 180 Bangor'da Stephen Farry (MLA Birlik Partisi) ile yapılan görüşmeden notlar, 18 Haziran 2010.
- 181 Fearon, K., "Northern Ireland Women's Coalition: institutionalising a political voice and ensuring representation", *Owning the Process, Public Participation in Peace Making, Featuring South Africa, Guatemala and Mali* içinde, *op. cit.* s. 79.
- 182 Brunnegger, *op. cit.* s. 4.
- 183 Spies, *op. cit.* s. 25.
- 184 Alvarez ve Palencia Prado, *op. cit.* s. 42.
- 185 *Ibid.*
- 186 Goulding, M., "Public participation and international peacemaking", *Owning the Process, Public Participation in Peace Making, Featuring South Africa, Guatemala and Mali* içinde, *op. cit.* s. 88.
- 187 *Ibid.* s. 89.
- 188 Birinci Kısım 34. madde: Kuzey İrlanda'daki Demokratik Kurumlar. Anlaşmanın tam metni için bkz. <http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/agreement.htm>; Quintin, *op. cit.* s. 93.
- 189 34 sayılı Ulusal Birlik ve Uzlaşma Teşvik Yasası, Başlangıç Kısmı. 1995'te kabul edilmiştir.
- 190 Kuzey İrlanda menşeli çeşitli kuruluşlar ile yapılan bir görüşmeden notlar, 17 Haziran 2010.
- 191 *Ibid.*
- 192 Papadakis, Y., *History Education in Divided Cyprus: A Comparison of Greek Cypriot and Turkish Cypriot Schoolbooks on the "History of Cyprus"*, Oslo, PRIO, 2008.
- 193 Temel Haklar Örgütü, Avrupa Birliği Azınlıklar ve Ayrımcılık Araştırması AB-MIDIS sonuçları, Aralık 2009, http://www.fra.europa.eu/fraWebsite/eu-midis/eumidis_main_results_report_en.htm, (erişim: 29 Eylül 2010).

Uluslararası Azınlık Hakları Grubu

Uluslararası Azınlık Hakları Grubu (MRG), tüm dünyada etnik, dinsel ve dilsel azınlıkların ve yerli halkların haklarını güvence altına almak ve topluluklar arasında işbirliği ve anlayışı geliştirmek için çalışan bir sivil toplum kuruluşudur (STK). Faaliyetlerimiz uluslararası savunuculuk, eğitim, yayın ve destek konularına odaklanmaktadır. Azınlıkları ve yerli halkları temsil eden örgütlerden oluşan dünya çapındaki ortaklık ağımızın dile getirdiği ihtiyaçlar doğrultusunda hareket etmekteyiz.

MRG yaklaşık 50 ülkede faaliyet yürüten 150'den fazla örgütle beraber çalışmaktadır. Yönetim Konseyimiz, yılda iki kez toplanmaktadır ve 10 farklı ülkeden gelen üyelerden oluşmaktadır. MRG'nin Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nde danışmanlık statüsü, Afrika İnsan ve Halkların

Hakları Komisyonu'nda gözlemci statüsü bulunmaktadır. MRG bir sivil toplum örgütü ve limited şirket olarak İngiltere hukuku kapsamında kayıtlı durumdadır. Sivil toplum örgütü numarası 282305, limited şirket numarası 1544957'dir.

azınlıkların ve yerli halkların haklarını güvence altına almak için çalışmak

minority
rights
group
international

Azınlık hakları: Kıbrıs anlaşmazlığına yönelik çözümler

Kıbrıs'ta kırk yıldır süren anlaşmazlığın çözüme kavuşturulması yönündeki çabalara ortak bir özellik damgasını vurmaktadır: Adadaki azınlık gruplarından çoğunun varlığının tanınmaması ve bu grupların anlaşmazlık çözümü süreçlerine ve adanın gelecekteki statüsüne ilişkin planların hazırlığına dâhil edilmemesi şeklindeki sistematik ihmal. Bu tavır, hem kuzey hem de güney Kıbrıs'ta, birbirleriyle çekişme halindeki Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk milliyetçilikleri

söylemi içerisinde fiilen susturulan azınlıkların daha geniş anlamda ötekileştirilmesini yansıtmaktadır. Bu rapor, adanın her iki tarafındaki azınlık grupları temsilcileriyle yapılan mülakatların yanı sıra "Kıbrıs sorunu" etrafında geliştirilen geniş literatüre dayanarak, Kıbrıs'ta azınlıkların gelecekteki herhangi bir uzlaşma ve ayrıca adada sürekli barış, refah ve güvenliğin sağlanması açısından hayati bir rol oynadığını savunmaktadır.